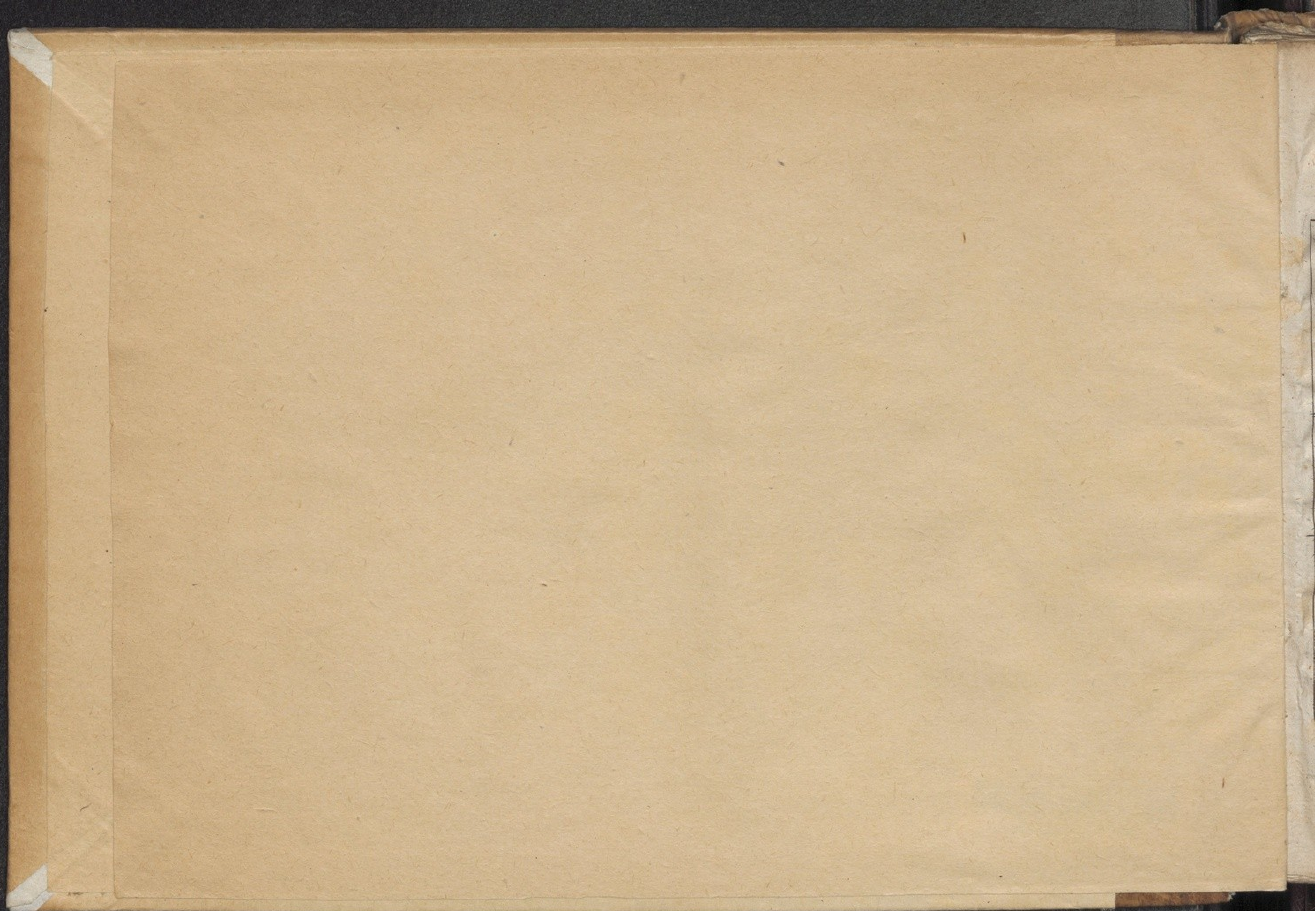

'TEERSTE BOECK.

Historie van Indien / waer inne verhaelt is

de avonturen die de Hollantse Schepen bejegent zijn: Oock een particulier verhael der Conditien/Religien/manieren en huys-houdinge der volckeren/die sy bezeylt hebben: Wat gelt/specerye/Drogues en Coopmanschappé by haer gevonden wort/met den prijs van dien: Daer by gevoecht de conterfeytsels der inwoonderé/en met veel caertjens verciert: Voor alle Zeevarende ende curieuse Liefhebbers/seer gheneuchlijck om lesen. Door G. M. A. W. L.

Typus expeditionis nauticæ Battavorũ in Iavam, absolutæ 1597

Tot Amstelredam, By Michiel Colijn, Boeckvercooper opt Water, int Huysboeck, Anno 1617.

Historie van Indien / waer inne verhaelt is de avonture die de Hollantsche Schepen bejegent zijn: Oock een particulier verhael der Conditien / Religien / manieren ende Huys-houdinghe der volckeren die sy beseylt hebben / wat Ghelt / Specerye / Drogues ende Coopmanschappen by haer ghevonden worden / met den prijs van dien / etc.

Het eerste Capittel.

Hoe ende vvanneer sy uytgeseylt zijn, ende vvat haer ontmoetet is tusschen dit ende de Cabo de Bona Esperança.

Anno 1595.

N den Jare ons Heeren 1595. den eersten April / gheree t ligghende de vier Schepen in Texel om te loopen na de Cabo de buona Esperança.

So dan ghereet liggende / zijn wy den tweeden April / inden name Gods tseyl ghegaen / loopende 't Spangaerts gat uyt.

Den 3. dito zijn by ons ghecomen vijf schepen / seylende na Spangien.

Wanneer wy tseyl gegeen zijn / eñ wat schepe wy ghesien ende ghesproken hebben.

Den 4. comende int Canael tusschen Calis ende Doveren / hebben wy met een Conings schip eñ haer Pinas ghesproken / sagen noch vier seylen ons nae comen / waer een ander Conings schip met haer Pinas nae toe voer.

Int ondergaen der Sonnen saghen wy 't Eylandt VVicht, eñ eenige schepen onder Enghelant aen ancker leggen / ende den sesten sagen Heyssant.

Den 7. schepden de vijf schepen van ons / loopende na de kuste van Spangien.

Den 9. gisten ons o. ende w. met Cabo Finisterre 25. mijlen in Zee te wesen / ende den 11. doopten wy nae ouder ghewoonte veel van onse maets / overmits gisten 30. mijlen van de Berlengas te staen op 40. graden. Dus loopende met op-getogen seylen ende goede wint / saghen wy den 14. een seyl / welck na de Cabo van S. Vincente liep / 't scheen een Caraveel te zijn.

Den tweeden dach daer na saghen wy de twee Eylandekens die ten zuydtoosten van Porto Santo leggen / ende des anderen daechs de Eylandekens / genaemt los cerxes de Madera, eñ den 19. smorgens t' Eylandt Palma Tenerisse, Gomera, ende des avonts El Fierro, waer een seyl nae toe liep / dwelck wy nae jaechden / hopende de selve te spreecken om eenighe Brieven te bestellen / ons Heeren adver-

Wt wat oorsake wy een schip nae jaechden.

adverterende van onsen voorspoedigē voortganc/ doch en costen tselve niet verspreken / overmits de nacht ons over quam. Loopende dus / cregen den 25. dito t'Eylant Bona Vista int gesicht/liepen tselve voorby/is een dor/clipachtich lant/hebbende aē de oostzijde twee clippen/ wy besloten datmen onder Isla de Mayo setten souden/gelijck wy oock des anderen daechs deden aen de west zijde/op 16. vadem sandt grondt/latende west zuyt west van ons t'Eylant S.Iago, bewoont vande Portugiesers.

Een landt-tocht gedaē.

Terwijlmen besich was met eenich geschut om leeghe te setten/deden wy een lant tocht opt Eylāt Mayo, daer wy ghevonden hebben twee gebroken Kerckskens ende eenighe vervallen huysen / doch gheen menschen/t'Eylant is dor ẽ meest al steen/ is overvloedich van Bocken/Barbarische Hoenderen/ende ander menigerley gevogelt/ heeft oock veel Zouts/d'welck de Zee opt Eylant smijt/doch quaet om halen/ overmidts de groote barninghe/ heeft na t'oosten een loopende soet waterken/daer eenighe Cocos boomen by stonden / wy vinghen veel Bockskens/ende voeren daer mede t'scheep/ comende des anderen daechs weder aen landt/ ẽ vonden aldaer elf peerden/ wy jaechden weder de Bockkens/ brengende daer van eenige aen boort/ ende schietende een schoot ginghen onsen cours/ te weten tot 5. graden 30/ten 3. wy creghen de Son den 28. dito in Zenith.

Op de hoochte van 6.graden sagen wy 2. Portugaelsche Kraken.

Den 4. May des smorghens/op de hoochte van 6. graden/ hebben wy 2. Portugaelsche Craecken gesien/d'eene in ly loopende voor de wint van ons ende d'ander te loef-waert/ die ons ghewaer wordende/ gheerne van ons soude gheloopen hebben/ derhalven dickmael sijn hals op ẽ toe sette/ schietende twee scheuten/op dat wy af houden souden/ doch moest hy by ons comen/ mits wy hem in sijn wegh gingen legghen.

Comende by den anderen/hebbē wy onse vlagghen gestreken/uytwijsende onse commissie/ gelijc hy oock gedaen heeft/ende onsen scheeps-raet vergadert/hebben aldaer onse schuyten aen boort gesonden/om haer af te vragen haer gissinge/welcke was te wesen 80. mylen van lant/ende waren over 20. daghen van Lisbone geseylt in compangie van 5. schepen/ die alle na Goa varen souden. Dese krake hadde in den Aertsbisschop van Goa, 450. Soldaten/ende 150. bootsgesellen/so sy seyden: hadden oock 18. stucken metalen gheschut.

Also sy vraechden waer wy henen wildē/seyden dat wy vreemde landen gingen soecken/ daer den Coninck gheen ghebiedt en hadde/ vereerden ons eenige Marmeladen ende Confituren/ in vergeldinghe sonden haer eenighe kasen ende hammen.

Ende also hy van ons begheerde dat wy eenen anderen coers souden setten/ overmidts sijne commissie was met geen schepen in Admiraelschap te varen / dan daer des Coninghs vlagghen alleen waeyde/ derhalvē hem een eerscheut doende/ ende hy ons weder/ is hy na 'tander seyl toegheloopen/ welck ons altijt int ghesicht hielt/ ende wy onsen coers vervolgende/ saghen des anderen daechs de voorsz. seylen noch.

Den

Caerte vanden Suyderhoeck van Africa/genoemt Cabo de bona Esperansa/legghende by zuyden de Linie Equinoctiael/ op 34. graden en ½. als oock de Havenen/klippen/sanden/gronden/met een afbeeldinge der Baeye Agua de Sambras/ghdeleghen int Goutrijcke Coninckrijcke Monomotapo.

Opdoeninge so hem 'tlandt van Cabo de Bona Esperansa vertoont int voorby zeylen / leggende van hier tot Cabo das Aguilhas 22. duytsche mylen.

A. Is een Revierken daer wy ons vers water haelden.
B. Is een klip of Eylandeken daer wy onder laghen/ op 10. ende 11. vadem. Dese Baey leyt op 34. graden by oosten de Caep de Bona Esperansa.
C. Zijn vogelen die hen onder de Caep de Bona Esperansa vertoonen.
D. Trombas diemen siet drijvē/beyde teeckens van de Cape.

Kregen sehē seylen in't ghesicht.

Den 9. beliep ons eenen swaren storm / doch duerden niet langhe / eñ den 10. kreghen wy seven seylen int gesichte / doch overmits 't stilleken was costen wy by haer niet gecomen voor des anderen daechs nae middach / zijnde vijf Nederlandtsche schepen / eñ twee Portugaelsche Berckē / d'een den anderen erkennende / hebben wy van blyschap eenige eerscheuten gedaē / als sy oock / wy setten onse schuyten uyt / ende voeren haer aen boort / sy vereerden ons met Confituren eñ Suycker / wy haer weder met bier ende ander victualy: ende also den nacht over quam / zijn wy van haer ghescheyden / ende 't schip Mauritius met de Pinas, hebben wy desen nacht verloren / doch quamē des namiddaechs weder by ons.

Den Admirael vande voorsz. Schepen was sijne groote stenge des voorledē nacht door den donder van boven neder gheslaghen. Wy vonden alhier stercke stroomen / die ons te rugghe dese vijf ofte ses daghen dreven / ende saghen eenighe rabelinghe van water. Vervolghende onse coers over na Brasilien Z/W. aen / soo veel ons de wint toeliet / die alhier meest Z/O. is / gemengt met groote stilten / slach-regenen / die de Portuguesen Trubuadas noemen / seer subijtelijck overvallende / met alsulcken cracht / dattet schijnt al te vergaen / waer van men moet wel op sijn hoede zijn / ende somwijlen eenige schepen overvallen / alst ghebeurde in de tweede vlote die de Portugesen nae Oost-Indien deden / datter vier schepen ghelijck door vergingen / doch duerden niet over een uere oft ander-half / ende is als dan weder so stil / dattet schijnt dat de Zee bevrosen is.

Dus hebben wy met groote stilte ende hitte den 4. Junius de Linie gepasseert / met eenen Z/O. wint / die daer ende voorts tot de Abrolhos is waepende / ende 't gansche jaer deur waepen / daerom moet men hem / soo haest men door de Linie is / soo veel oostelijck aen houden als men mach / om boven de voorsz. Abrolhos, d'welck clippen zijn / aen de kuste van Bresil / wel 30. mijlen inde Zee streckende / te gheraken: want die daer binnen vervalt / is vande reyse verteken / ende moet weder te rugge keeren / welcke droochten eñ klippen wy den 25. dito passeerden / op de hoochte van 18. graden / Elevationis Poli Antarici, waeromme wy groote blyschap maeckten / ende eenen vrolijcken dach daer voor hielden van goet eten ende drincken dat geschoncken worde.

Den 4. ghepasseert de Linie Equinoctiael.

Den 25. gepasseert de hoochte van 18. graden. Sagen goede ken-teeckenen.

Ontrent den eersten Julij is de eerste man inde vlote gestorven / ende door den overvloedigen gesouten kost groote sieckte onder 't volck gecomen / die men scheur-buyck noemt.

Op den 12. dito heeft ons den Z/O. wint verlaten / eñ den westelijcken begost te waepen op de hoochte van 30. graden / de sieckte nam dagheliicks toe / dwelck ons seer bedroefde.

Den 1. Augusti saghen wy diversche Struyckrieden / diese Trombas noemen / d'welck een goedt kenteecken is / te meer wy veel voghelen sagen / te weten swarte met witte becken / graenwe ghespickelde / die haer niet wijt van 't landt houden.

Het

Het 2. Capittel.
Hoe sy de Cabo de buona Esperança sagen, ende Wat daer aen landt gheschiet is.

Kreghen de Cape de bona Esperansa int ghesicht.

DEn 2. Augusti loopende met eenẽ noordelijcken wint tot noortwester Sonne/ dat wy als doen de C. de buona Esperança int gesichte creghen/ waer deur wy alle seer verblijdt zijn geworden/ overmits wy na gissinghe langhe 'tselfde verwacht hadden/ wy waren ontrent 5. mijlen n/n/o. vant selve/ zijnde hooch heuvelachtich lant/ liepen voorts langs de wal/ met o/z/o. gang/ ende bevonden 't landt langs so leegher ende slechter wierpen in 57. vademen kley gront.

Des anderen daechs saghen wy een Reviere/ waer een banck voor lach/ ende teghen den avont sagen de C. d'Aguilhas, zijnde eenen laghen hoeck landts/ ende wierpen gront in 35. vademen/ zijnde grof zandt/ met keselinghe ghemengher/ wy wenden 't van den wal/ ende int dach quartier van den vierden Augusti/ weder nae de wal toe/ sagen achter ons den laghen hoeck/ ontrent n/n/w. Son liep de Pinas in een Baeye/ ende alsoo sy daer gheen goede reede vandt/ heeft een scheut gheschoten: voorts loopende/ quamen in de Baeye ghenaemt Aguada de Sambras, welcke open is voor alle winden/ behalven den noordelijcken windt/ is over al omvanghen met hooch dobbel landt/ op de westelijcken hoeck staet eenen boom/ welck ghelijck een Casteelken hem op doet/ hebben 't alhier gheset op 10. tot 16. vademen toe/ sandt-gront/ doch hoemen naerder den westelijcken hoeck gheanckert leyt/ hoe seeckerder om de groote holle Zee die van den zuyden comt in rollen/ hebter niet te vreesen dan ghy voor ooghen siet.

Ghevaernte vande baye Aguada de Sambras.

Vonden eenighe aert lande om te besichtigen.

Worde geresolveert datmẽ des anderen daechs acht man aen landt soude seynden/ om 'tlandt te besichtighen/ alst oock gescheide/ varende met een Sloep ende Schuyt aen landt/ de schuyte aen de oost-zijde/ die in duysent perijckelen was van te vergaẽ/ door dien sy met een storm op eenen lagen wal quamen/ ende de Sloep aen de west-zijde/ die aen landt comende/ gingen opt hooge om 't lant te oversien/ ter wijlen zijnder by den schuyte seven swarte mannen gecomen/ die 't spoor van onse gasten die int landt gegaen waren/ gevolcht hebben/ ende by den anderen comende/ hebben de onse haer eenighe Messen/ Lijnwaet/ Bellen ende Spiegelkens/ als ooc eenige wollen kleederen/ doch wisten niet wat sy daermede doen souden/ derhalvẽ wierpen die wech/ haer worde wijn gheschoncken ende Bisschuyt ghegheven/ welck sy oock nutten/ ende als dẽ avont aen quam/ zijn de onse weder t'scheep ghecomen.

Ick was aen een klippe ghevaren die inde sack vande selve Baeye leyt/ daer wy ontallijcke Zeerobben vonden/ ende vogelen diese Fenguines noemen/ dat by na de klippe geheel daer van gedeckt was: Daer op comende en wilden noch de Zeewolven noch de voghelen wijcken/ overmits daer luttel oft gheen menschen en comen/ tot dat wy een groote partye voghelen ghedoodt hadden/ ende

Ontelbare Zeewolven ende vogels ghevonden.

waren ſoo hart van huydt / datmen qualijck met een ſabel coſt door houwen/ten ware op't hooft. Wy vulden daer van onſe ſchuyte/ende aen boort comende deylden die onder de gantſche Vlote.

Daer was oock van deſe Voghelen ende Zee-wolven ſulcken ſtanck op de kluppe / dattet te verwonderen is.

Hoe wy den 6 Augusti een Landt-tocht deden/ en wat ons aldaer wedervaren is.

Den 6 Augusti voeren wy met drie ſloepen aen Landt/alwaer ick ghesonden worde om 'tlandt te ontdecken d'welck ſeker een ſchoone landouwe is/ met wel-rieckende boſſchagien ende bloemen verciert/ een halfmijl int lant ghegaen zijnde/hebben ons van eenen bergh laten ſien aen de gene die in de Sloepen gheblevẽ waren.

Wy vonden diverſche ſtappen van menſchen/ Vee ende honden / oock Pattryſen / ende wijder de ſpieghelkens ende bellekens ghebroken / die men haer daechs te voren ghegheven hadde/ eñ 'tſtuck Lijnwaet op de Heyde legghen / terwijlen waren eenige Inwoonderen by de ſchuyte geweeſt / daer wy na toe gingen: maer waren neffens ons weder ghekeert ſonder haer ghewaer te worden / ſoo behendich connẽ ſy haer door de boſſchagie voegen/ doch quamen haeſt weder/ wy gaven haer te verſtaen ſoo ons beſt moghelijck was/ dat ſy ons vee ſouden brenghen / wy ſouden haer Yſer ('twelck ſy Cori noemen) gheven / d'welck ſy oock ſeyden te doen.

Deſen nae-middach ſonden wy noch 20. man te lande in/met de Inwoonderen/ om te beſien oft ſy eenighe huyſinghe ſouden connen vinden: maer was te vergheefs: want de Inwoonderen gingen met de onſe/houdende geenen wegh / ende gingen ons volck/ſo ginghen ſy mede / ende ſtille ſtaende/ ſaten ſy neder achter op haer hielen huckende/ derhalven als oock dat de nacht over quam/ zijn de onſe / ende wy met haer weder t'ſcheep ghevaren.

Beschryvinge van eene landt-tocht.

Den 7. Augusti zijn wy vroech aen landt gevaren/met intentie in haer dorp oft woninge haer te gaen beſoecken/ ende zijnder henen getrocken met 23. weerbaer mannen.

Een half ure gegaẽ hebbende/zijn de Inwoonderen ons teghen ghecomen / brengende 6. Schapen / daer voor wy haer eenen ſtaf yſers gaven/ ſwaer ontrent 30. pont met noch eenich ghelt dan overmits ſy 'tyſer niet geſcheyden conden/ worden twiſtich ende maeckten terſtont roock / het welck was een teecken / daer mede ſy hare compangie yet te kennen gaven / derhalven deden wy 'tuyter uyt / doe werden ſy met de twee ſchapẽ vluchtich/ ende wy keerden met de viere na onſe ſloepen.

Sy volchden ons weder ende riepen dat ſy ons meer brenghen woude ende tegen den avont quamen ſy weder by ons/ende maeckten weder vrede/ ſchenckende haer Spaenſche wijn/met conditie ſy ons des anderen daechs meer Vee ſouden brenghen/wy ſouden haer oock yſer brenghen/ wy vulden onſe vaten met water/welck men vindt aende weſt-ſijde / neder dalende tuſſchen den groeden/ tſcheen dat eertijts eenige ander natie aldaer oock ververſt hadden: want wy niet wijt vande water-

plaetſe

Conterfeytsel der Inwoonderen/van Madagascar/anders S. Laurens genaemt/in de haven Puerto de S. Agostin/by ons de soete Rebiere/ met haer vrouwen/ cleedinge/ geweer/ huysinge/visscherye/Vee/vogelen/ jacht/vruchten en kruyden by haer wassende Sy hebben geen Religie noch Wetten/dan die de nature mede brengt Hebben oock oorloghe teghen haer gebueren/vangende ende vercoopende malcanderen voor Vee oft Assagayas/die sy Lesso noemen/ waer mede sy so recht schieten connen/ datse op een Duyt ses mael sullen worpen. A. Dese vogels zijn so groot als Ooyevaers/dan sy hebben cromme becken. B. Dese gedierten zijnder veel/hebben een hooft als een Vos/ voorts het lijf ende steert als Meercat/ loopen seer snel/springende vanden eenen boom op den anderen. C. Dese haer schuytkens zijn uyt een heel hout/aen beyde zijden stocken/dat sy niet connen om vallen. D Dese haer huyskens zijn nergens toe bequaem/dan voor de Sonne te schuylen/ende zijn so leeghe dat syder in kruypen moeten/slapen int sandt E. De Schapen hebben soo groote steerten / dat de steert beter is als een vande 4 quartieren. De Ossen hebben bulten/en groote hoornen/het is goet vleesch. F. Dese vrucht is by haer overvloedich/goet om eten.

ding vande versche Reviere, oock vvat tervvylen inde Vlote ghescheit is.

Den 21. dito aenboort comende/sonder eenige ververssinghe oft soet water ghevonden te hebben/ ende ons water dagelijcks seer gheconsumeert worde/is ghesloten datmen met de Pinas ende een wel gemande Sloep n/n/w. aen soude versoecken of sy geen ververssinghe souden connen becomen/ ende eenige Reviere vinden om ons van water weder te versien/met welcke intentie sy den 22. Septembris/smorghens vroech('tgat daer wy in ghecomen waren)in Zee staken doende haren coers n/n/w. aen/ die den derden dach quamen aen twee dorre Eylandekens/daer niet bysonders op was/ dan datter eenighe Visschers des nachts haer onthielden. Oost zuyt-oost van de selve was eenen grooten In-wijc van sout water/ende o/n/o. was de Baey diemen noemt Baya de Sant Agosthino, op de hoochte van 23. graden en een half/recht onder dē Tropicus Capricorni, alwaer sy een schoone Reviere vonden/ comende met twee Canalen tusschen t'hooge landt inde Zee/ daer sy met hare Sloepe in voeren.

Wat cours wy namen om vers water te becomen.

Op wat hoochte de Baey de S. Agosthino leyt.

De Inwoonderen quamē bymoedich by haer/ seer verwondert zijnde van de witte luyden te sien in haerlieder contreye/ende noch meer van't voort gaen vande Pinas/ sonder yemant te sien roepen. Sy quamen met den anderen te handelē/ coopende eenighe Schapen die upter maten schoon ende vet zijn/ voor cramerye/ als Spieghelkens/ roode Mutsen/Paternosters/etc. onder ander wasser een die eenen tinnen Lepel liet sien/die sy terstondt begheerden/ biedende daer voor den schoonsten Os die inder kudden was/ende alsoo hy ontliep/ ende ander met hare Ossen oock quamen aen veylen voor den selfden lepel/ worden sy twistich/ eñ souden den anderen gheslaghen hebben/ hadde-men den eersten den Lepel niet toe-ghesept/ waer tegen hy sijne Assagayas ende eenen man tot pandt liet/ tot dat hy een Os ghebracht soude hebben/ ghebracht hebbende eñ meer toonende van de lepels/ hebben seer begheerich gheweest om te mangelen teghen Vee.

Hoe wy tsamē handelden/ende wat twist sy hadden/ om eenē tinnen lepel.

Ende de onse siende dattet een lustighe landouwe was/met schoone groene valleyen verciert/ alwaer sy oock vele schoone ende menigerley gevogelte vonden/ die met haren soetē sang groote megelte bedreven/ onthoudende oock aldaer veel lodye bedreven / onthoudende oock aldaer veel Meyr-catten/op de boomen daer de Tamerinden op wassen/dieder in groote abondantie gevonden worden/ welcke vruchten seer vercoelende zijn de lever ende nieren/ oock alle slijmicheyt der magen verteerende/ derhalven goet voor't scheur-buyck/ waer mede ons volck seer ghequelt waren/eñ qualijck de macht hadden om met kruepele eñ gesonde een schip onder seyl te helpen.

Beschrijvinge vande cranckheyt onses volcx.

Concidererende dan dat de onse niet alleē grootelijcx souden verlangen: maer oock den noot vereysschende was niet langer te toeven/om haer met alsulcken goede avontuere te comen vertroosten/ ende haerlieder eenen moedt te helpen maken/ om onse

onse reyse te moghen volbrenghen/ende hare ghesontheyt te recouvreren/daer al vele aen ghetwijfelt hadden: want wy naeuw 20. man hadden in geheel de Vlote over eynde gaende/ ende die noch seer swack/ alwaer wy den eersten Octobris quamen. Terwylen de Pinas ende Sloepe uyt gheweest hadden/ worden gesententieert twee onverlatene gasten aen landt gheset te worden/ om haer quaet regiment ende rebellicheyt/ende souden sien oftse soude connen becomen eenighe ververssinghe Orangie appelen/ tot op den 5. dach na desen/ soo sy dan weder quamen en brachten 'tghene voorsz. is/soudemen haer weder in ghenade ontfanghen/ ende anders quamen in ghenade ende ongenade.

Wat sententie datter over twee rebellē gesproken wierdt.

Den 30. Septembris is over leden Schipper Ian Dignums, ende begraven op't Eylandeken genaemt 'tHollants Kerck-hof, overmits wy aldaer seer veel van ons volck begraven hebben/ die dageliicx ons af storven/welck ons 'therte seer brack. Ende also dagheliicx seer quaedt weder gheweest was/ derhalven niet en conden aen landt varen/ doch nu wat ghestilt zijnde / aen landt ghevaren den 29. dito om te siene oft wy de twee gasten souden connen vernemen / oock sien oft wy gheen water souden connen becomen/want wy benaeut waren en qualijc versien/noch wisten te becomen/ wy en vernamen gheen Swarten/ dan sagen wel eenigen roock op gaen: Ende also den avondt aen quam/leyden ons opt diepe/ aldaer wy den nacht bleven/ende metten dageraet gingen aen landt om te visschen.

Wanneer Ian Dignums ghestorven is.

Int leste als wy meynden door te gaen/ quamen by ons 11. Swarten / wesende de Overste die ons de voorleden dagen hadde willen overvailen/ende ginghen onser vyven by haer / maeckende weder vrientschap/ vereerende ons met vijf Assagays eñ sijnen Cattoenen doeck/ ende wy hen met eenighe Spieghelkens ende ander Paternosters / midts conditie dat sy ons op morgen eenige ververssinge souden brenghen/dies sy des anderen daechs quamen / ende brachten ons visch voor tinnen lepels: Wy gaven haer Spaense wijn te drincken / daer sy heel droncken in wierden / dwelck siende/ besloten wy dat wyse gevanckelijck souden mede aen boort voeren/ om te sien oft wy in mangeling van eenighe van haer wat ververssinge soude connen becomen: dan alsoo wy de Pinas sagen comen met haer vlagghen/dochtet ons niet gheraden vyantschap met haer te maecken: maer veerdich zijnde/ voeren nae boort / alwaer wy verstonden 'tgoede succes vande Pinas.

Maeckten weder vrientschap met de Swarts.

Onse siecken die wy op't Hollantsche Kerck-hof geleyt hadden om den stanck uyt de schepē te crijghen/ende de selfde te reynighen/vinghen eenighe Crabben/visch eñ ander kinckhoorns/waer mede sy haer wat ververschten / stovende oock eenich cruydt/ ende dagelijcks haer int gaen exercerende/ worden wat cloecker / doch als haer vercondicht was vande goede ververschinge die die vande Pinas hadden op-ghejaecht / was yeder begheerich t'Scheep te comen/die wy ooc des anderen daechs deden halen/ende verwachtende bequamen wint/

Grooten twist in de verkiesinge van een ander schipper in Jan Dignums plaets.

bleven wy alhier tot den 7. Octobris / terwylen worde eenen anderen Schipper ghekosen in Jan Dignums plaets/ waer deur groote twee-dracht in de Vlote rees tusschen de hoofden / tot groote confusie/ schade vande generale Compangie.

Den 7. Octobris zijn wy t'seyl ghegaen/ t'selfde gat uyt daer wy inne gecomen waren / o/z/o. aen: want anders rondtom inde klippen laghen / ende saghen dattet aldaer so brande/ dat een yeghelijck vreesde die't sach / hoe wel wy verre uyt de periculen waren.

Wy saghen oock groote barninghe z/z w. van ons vier mylen van lant/ waer over te vermoeden is dat aldaer eenighe verborghen droochte leggen moet/ hebben daer na w/n/w. aen gegaen/ en des anderen daechs n/n/o. om 't lant te kennen daer de Pinas gheweest was / alwaer wy den 9. dito quamen tegen den avont/ ende hebben't geset op goede diepte/ kley grondt.

Den 10. dito voeren wy met een roey-Jacht na de Riviere/ aldaer ons eenige Inwoonders leydē/ die aen boort geweest waren ende ons vereert met eenighe Schapen/ begheerende dat wy aen landt comen souden/ dat aldaer Vee genoech was/ daer comende / vereerden wy de Principaelste eenighe barn-steenen teeckenen: koopende oock soo veel Ossen ende Schapen voor tinnen lepels/ te weten/ eenen Os voor eenen tinnen lepel/ ende drie oft vier Schapen voor den selfden prijs / als wy laden mochten ende buyten comende/ overmits de wint uyt de Zee quam/ costen wy soo gheladen niet op

Een Os oft 3 oft 4 schapen voor een tinnen lepel.

geroepen/ derhalven ons begaven in een valley die seer schoon ende lustich groen stondt / daer in haer veel Meercatten ende Papegayen onthielden: Alhier quamen ons twee schuytē te hulpe/ die ons een deel vande last af namen / derhalven quamen wy teghen den avont aenboort/ ende des anderen daechs zijnder seer veel Swarten weder aen boort ghecomen met Schapen / die wy haer af cochten/ ende hebben drie van de Overicheyt aen lant ghesonden/ om een bequame plaetse op te speurē/ daer wy onse siecken mochten aen landt brenghen om haer te verquicken/ die ghevonden hebbende/ hebben wy den 12. dito ons sieck volck aen landt ghebracht / eñ op eene bequame plaetse onder de groene Boomen gheleghert / doch de krancken van't schip Hollandia waren wat verscheyden ghelept.

Brachten de sieckē aē lāt om haer te vermakē.

Des anderen daechs also wy op wegh waren/ na de soete Reviere om water te halen/ hebben wy op't landt drie ofte vier scheuten hooren schieten/ ende terstont de strandt vol swarte luyden gesien na de groote schans toe loopēde/ doch also die haer ter weeren stelden / ende de In-woonderen van de schepen nae't landt sien comende / oock eenige met de Roers geraect zijnde/ hebben haer op de vlucht begeven/ die wy na jaechden met onse roey-jacht/ zijnde ontrent 25. Canoas, door wiens lichticheydt sy't ontquamen / de reste waren te lande op't gheberchte gheweecken : Sy hadden de siecken van't schip Hollandia berooft / ende eenighe van de selve uytgheschudt/ ende meynende 't selve oock te doen met de andere/ hebben door goede resistentie die de onse

Hoe de Swarten de groote schans meenden te overvallen.

onse deden/ moeten vluchten/ ende wy hebben als doen met alle man de Schans met boomen omvanghen/ ende met geschut ende kloeck volck versien tegen eenen diergelijcken ende meerderen aenval der In-woonderen.

Niet teghenstaende dit mis-verstandt tusschen ons ende de luyden des lants/ quamen sy noch eenige dagen vrymoedich aen de schepen haer schapen vercoopen/ hoewel wy daer eenige saghen die de scheutē van de haglē noch bloedich int lichaem hadden. Ende inde Reviere cochten wy noch vrymoedich Ossen van de ghene die de plunderinghe noch aen haren hals hadden hanghende/ als oft sy't niet gheweest waren/ daer mede 'tgheschil tusschen ons gheweest was.

Quaet vermoedē van de Swarte.

Den 22. dito/ also men veel Wilden hadde sien vergaderen/ hadden wy vermoeden dat sy eenighen aenval op onse Schans souden willen doen/ derhalven hebben wy twee schuyten met volck in den avont daer henen (tot haerlieder versterckinghe) ghesonden/ d'eene comende de Pinas voor steven/ is door eenen stercken windt om-gheslaghen: ende die vande Pinas hoorende 'tgheruchte/ door verbaestheydt stonden om een stuck op haer af te schieten/ anders niet wetende of ten waren de Inwoonderen/ die in haer Laccas de Pinas quamen over-vallen/ doch worden noch alle ghesalveert/ hoewel sy al haer gheweer verloren hadden.

Hoe wy 2. schuyten af lant sonden/ ende wat haer weder-varen is.

De andere/ also van Mauritius een stuck gheschoten worde/ in teecken dat haer jacht na landt voer/ hebben 'tselve op't schip Hollandia oock ghedaen/ ende na landt varende/ hebben die vande Schans seer verbaest op strant ghevonden/ die niet wetende wat sulcken schieten in der nacht te beduyden hadden/ niemant aen lant weder laten comen/ ende dat meer is/ hebben eenige scheuten over de schuyte gheschoten/ ghebiedende dat sy af houden souden waer over sy weder aen boort quamen/ sonder yet uyt te rechten/ die weder al dit rumoer hoorende/ en hebben niet min verbaert gheweest/ ende haren aen-slach (so sy eenigen hadden) niet dervē aen legghen.

Het 6. Capittel.

Hoe sy eenighe Inwoonderen ghevanghen hebben, ende Wat voorts gheschiet is.

Hoe sy een landtvocht deden/ vangende veelderley ghevoghelte die sy aten.

Den 26. Octobris/ des smorgens vroech/ zijnder uyt de schans eenige getrocken om te jaghen/ ghelijck sy dagelijcx deden/ schietende ende met stricken vangende vele Meercatten/ Papegaeyen/ Barbarische hoenderen/ ende duysenderley voghelen/ die met haren soeten sanck ende schoone plumagie de wildernisse vercierden/ waer mede onse maets goede chiere maeckten/ die gecomen zijn aen eenighe huyskens/ daer sommighe swarte Visschers ende andere haer onthielden/ die haer ghewaer wordende/ vluchten/ behalven een man die op sijn Werfghetouw sat een Cattoenen cleedt wevende/ welcken sy gevangen inde schans brachten.

Niet langhe daer na zijnder 7. Canoas, (welcke schuyt-

schuytjens zijn) aende Schans ghecomen/ presenterende eenich visch te coopē/ waerinne de onse saghen veel goets/ welck haer van de Inwoonderen int plunderen vande Hollantsche Schans ghenomen was. Doch also haer consent gegeven worde 'tselve weder te nemen/ ende de Inwoonderē tselve te beletten/ isser eenen van den Swarten doot geschoten/ eenighe ghequetst/ ende eenen Man/ twee vrouwen ende vier kinderen ghevanghen in vier Canoas. Wy siende inde Schepen dat de onse met de In-woonderen aen den anderen hadden gheweest/ ende vluchten met drie Canoas, hebben haer na ghejaecht/ ende siende dat wy haer in haelden/ hebbent aen strandt gheroeyt/ ende ten bossche in gheloopen/ doch d'eene Canoa is ontcomen.

Beschrijvinge hoe de Swartē de vlucht namen met 3. Canoas.

De twee vrouwen met de twee cleynste jongskens hebben wy laten gaen/ ende de twee mans ende andere twee jongers t'scheep gebracht/ ende voeren den 30. dito met den eenen ghevanghen in de Reviere/ om te siene oft wy voor hem soude connen becomen eenich Vee/ ghelijck sy ons de voorleden dagen gewesen hadden/ daer comende/ quamen de Inwoonders hem sijn handen soenen/ niet aensiende de periculen dat sy van ons ghevangen mochten worden/ ende gaven ons voor hem eenen Os ende twee Schapen/ latende den gevangenen vry ende los gaen/ oock het Vee haer betalende/ waer mede wy/ met oock het water aen boordt quamen.

Des nachts/ also den anderen gevangen maer met een hant-boey gesloten was/ ende de jongers los ginghen/ zijn sy al stillekens al eender poorten uyt gheclommen/ ende na lant toe gheswommen. Ende alsoo den man over-laden was met de hant-boey aen sijne eene handt/ is verdroncken/ de jonghers sulcks siende/ swommen aen de schuyt van de Pinas/ dwelck sy los gemaeckt hebben/ roeyden na tlant toe/ alwaer (also sy niet en wistē te roeyen) niet comen costen: maer drevē door de stroom van de Reviere t'Zeewaert in/ alwaer wy die des morgens vonden/ brengende die aen boort/ daer sy (soo langhe wy aldaer lagen) des snachts altoos gesloten waren/ eñ des anderen daechs voeren wy met een vande jongers in de Reviere om hem los te laten gaen voor eenich Vee/ dan de Wilden en begheerden voor hem niet een Schaep te geven: Ja haddender voorleden daghen een Meysken voor eenen tinnen lepel gheprefenteert.

Hoe eenighe Swartē gevangē zijn, de ontquamen.

Wy deden diversche tochten nae den noorderhoeck/ ende oock wijder/ alwaer wy veel Vee bequamen/ als oock visch ende Tamerindi/ daer van wy ons versaghen/ ende van de Reviere af tot de noorder hoeck lagen eenige bancken ende clippen/ soo ondiep datse met leegh water altemael drooch laghen/ wel 3. mylen inde Zee/ alwaer de Inwoonderen veel Visch vingen/ die sy met spiessen steecken op de grondt ende die selve drooghen/ 'twelck haer meeste spyse is/ oock veel Oesters schelpen/ waer van sy veel fraeye dinghen maecken tot haer cieraet.

Wy besichtichden alhier onse stuck-goederen/ die (alsoo de packen niet toe gheteert waren) vant water

Besichtigen onse stuck-goederen.

water dat van boven (overmits de ſchepen ſeer op gheſchenen waren) daer op ghedruppt was / ſeer beſchadicht waren.

Ende alſo wy dagelijcks in de Reviere voeren/ als oock nae de noorder-hoeck / kreghen wy noch Vee tot onderhoudt van onſe siecken.

Oock alſo door't Collegie gheordineert worde/ datmen met de Pinas ſoude verſeylen om te beſichtighen/oft wy op deſe Cuſte eenige Coopſtadt ſouden connen vinden / oft ander havenen: want wy nu qualijck eenich Vee meer coſten becomen/ ende de In-woonderen meeſt alle verloopen/ eñ de reſte ons niet willende ter ſprake ſtaen / als oock om te ſiene wat winden in Zee waeyen / want onder landt comt den wint nae middernacht upten lande/ende ontrent ooſt-noordt-ooſter Sonnen upter Zee/derhalven van landt ghehaelt worde (aldaer ick't gouvernement ghehadt hadde) om 'tſelve te bedienen/eñ terwylen ick op deſe tocht was / hebben de onſe niet ſonderlings uytgerecht / dan water ende wat ververſſinge te halen.

Condē geen Vee meer becomen.

Onder ander alſo 6. man haer den 24. Novembris te lande in begaven om eenich Wildt te ſchieten/ hebben ſy 6. groote Schapen ghevonden / die ſy mede inde Schans gebracht hebben/waer van de twee de ſteerten 22. eñ 23. duymen dick hadden/ weghende ontrent 11. pondt Hollants ghewichte/ zijnde ſchoon louter / wit / vet / ende al-hoewel ſy op de ſelve plaetſe noch meer ginghen / hebben ſulcke goede Fortuyne niet meer connen reconstreren.

Een landtocht met 6. mannē vindē ses ſchapen van vijf quartieren.

Het 7. Capittel.

Wat de Pinas bejeghent is in haer verſeylen.

DEn 17. Novembris verſien zijnde met eenige Coopmanſchappen / zijn wy des morghens vroech t'ſeyl ghegaen / ende onſen coers n/w. aen gegaen met eenen z/o. wint/ gelijck aldaer alle daghe waeyet/tot ontrent n/w. Sonne/om buyten de groote banck te raecken/die wy n/ ende n/ten o. van ons lieten leggē/buyten zijnde/hebben n/n/w. ende noorden aen ghegaen / met eenen z/w. windt upter Zee ſterckelijck waeyende) alſo dat wy des avonts alle onſe zeylen/ behalven 'tſchover ſeyl in namen/ſettende 'tſelve ter halver maſt / was noch al hooch landt/ ende int jongſte quartier na landt toe ghewent. Het landt ſtreckte hem alhier noorden/ ende n/ten o. Voor dit landt lach een banck/ ende wy zijn n/n/o. aengegaen/ende oock noorden met paſſelijcke coelte.

Coerſſen eñ ſtreckinge vans landt.

Ontrent n/o. Sonne quamē wy aen eenen hoec/ waer achter hem opende eenen grooten In-ham/ wy liepen n/o. aen om meerder beſchept te ſiē/daer by comende ſaghen eenige In-woonderen die hen vertoonden op ſtrant/derhalven wy de ſchuyt uyt ſetten om te diepen/ende ſien oft wy aldaer in connen ſouden / ende bevonden met leegh water drie vademen diep te weſen / ende ſaghen voor ons een Canoa, den Inham (die van ſout water was) over roeyen. Wy ſaghen diverſche roocken int landt maken/waer mede ſy den anderen waerſchuwen/ als datter onraedt op de kuſte is.

Wat teken ſy den anderen doen.

Doch also wy een Reviere sochten / hebben alhier niet langer onsen tijt willen verslyten / altoos tlandt kiesende ende boven desen hoeck comende / zijn wy weder noorden aenghegaen / ende vonden een Eylandeken ontrent een myle van landt / een half mijl groot.

Anderhalf mijl van 'tselve lach noch een kael Eylandt vande selfde groote / seer leege / ende twee mylen van dit cale Eylant: vondē noch een schoon groen Eylandt / vol gheboomte / d'welck een Rif hadde van hem z/o. na 'tlandt toe loopen / ontrent een myle vant landt / dwelck hem met eenen bocht n/o. streckte.

Teghen den avondt saghen wy noch twee Eylandekens / d'een dieper inde Zee dā d'ander / waer van de barninghe haer Zeewaert in streckte / soo verre wy oogen mochten / derhalven alle onse seylen in namen / behalven 'tschoverseyl / t'zeewaert in loopende / ende des anderē daechs int quartier weder na 'tlant oost ten zuyden aen gaende / op welcken coers wy een cael Eylandt vonden een myle vant landt met noch vier groote klippen / een vierendeel mijls van eenen hoeck / vanden welckē een banck wel anderhalf myle in de Zee liep / eñ diepten in 15. vademen anderhalf mijle vant lant / ende hadde kley grondt: maer droochde terstont op tot 10.7. ende 6. vademen / tusschen desen hoeck tot eenen anderen / n/o. ten o. daer van leggende is eenen grooten bocht / waer wy in liepen / ende namen de hoochte zijnde 20 een derdendeel gr. Poli Antartici, alwaer wy eenen inganck als van een Reviere saghen achter den zuydelijcken hoeck die wy ghepasseert waren / ende niet teghenstaende wy groote neersticheydt deden om daer by te comen / is ons nochtans door den wint ende ondiepte belet gheweest / derhalven weder in Zee staken / om nae de ander schepen te loopen / ende gingen desen nacht ten vaesten by z/w. ten w. ende hebben inden morgenstont na de wal gheloopen / dan also't recht in de windt was / hebben wy't verloren / ende hebben eerst noordt-ooster Sonne het landt met eenen o/z/o. ganck in't ghesichte ghekreghen / zijnde 'tselve daer van wy des voor-leden daechs ghescheyden waren / ende hebben't aldaer in ses vademen santgrondt gheanckert / overmits 'tspade was eñ zijn des anderen daechs om den hoeck in den In-ham (dwelc van verre een Reviere geleken hadde) ghevaren met onse schuyte / eñ bevonden 'tselve al zout water te wesen / vol geboomte / daer hem menichte van Papegayen onthielden / so cleyn als Vincken. Papegayen als cleyne Vincken.

Doch nae langhe varen / siende datmen gheen volc vinden costen / keerden om na boort te varen. Inden uytganck zijn ons twee Canoas ghemoet / waer in vier mans waren / met de welcke wy spraken / wesen dat sy aende Pinas gheweest hadden / ende souden ons vorveressinghe brenghen / tot welcken eynde sy een jonck man uytsonden / doch was al bedrooch / want hy ontrent met 20 personen aen quam / waer na de vrouwen oock volchden die begonsten te dansen / van den anderen verscheyden / de mans met haer gheweyr in eenen hoop / maeckende seltsame sprongen / ende groot gheter met de voe-

Twee Canoas met 4. man beloofden ons ververssinge te brenghen.

bracht hadden/ dan was alleenelijc om 'tvolck upt
de schans te locken/ want quamen nae de middach
weder/ waer twee Adelborsten met eenẽ stuerman
na toe ginghen/ ende haer wat vande andere ghe-
lept hebbende buyten scheuts/ ende haer met haer
messen ende bijltjens met een groot gheroep over-
vallen; den Stuerman met een spiesken inden hals ghestecken/ ende met een bijltjen de twee halſ-been-
tjens in stucken ghehouwen/ de twee adelborsten
ghequetst/ die sy oock vermoordt souden hebben/
hadden sy 'tgheweer niet by haer ghehadt/ op
welck ghetier haer menichte van Swarten upt
het Bosch verthoonden al danssende van blijdt-
schap dat sy soo haer leedt ghewrokẽ hadden.

Quetsten ende dooden eenighe van den onsen.

Wat blijdtschap sy daer over thoonden.

Wy haelden onsen dooden/ ende die met grooter
droefheyt nae krijchs manier begraven/ hopende
ons noch daer van te wreken/ met welcker inten-
tie wy des anderen daechs met 48. man nae hare
wooninghe ginghen/ ende vonden onder weghen
twintich schoone Ossen/ die na de putten quamen
om te drincken/ welcke wy met acht Man nae de
Schans sonden/ alwaer comende door de onghe-
woonheyt van ons te siẽ/ zijn sy ons noch ontloo-
pen/ al-hoewel daer seven scheuten op ghedaen
worden.

Wedal met 48. man.

D'ander inde wooninghe comende/ vonden dat
de swarten gevlucht waren met al haer have ende
Vee/ derhalven zijn sy weder ghecomen sonder yet
upt te rechten/ dan dat sy een van de sesthien ossen
die sy weder aende putten vonden/ gedoot hebben/
ende hebben die stucken in de schans ghebracht/
ende waren seer moede: want wy wel twee groote
mijlen int lant gheweest waren.

Des anderen daechs isser een Canotjen by de
schans gecomen/ daer twee Wilden in warẽ/ daer
van d'een opt landt ghesprongen was/ om eenige
Cattoenen packens van daer te halen/ terwijlen
zijn die van de schans de commotien ghewaer ge-
worden/ ende hebben eenige scheuten daer na ghe-
schoten/ dwelck siende de ghene die inde Bock wa-
ren om water te halen/ hebben 'tselve na geroept/
ende int langhe lesten ghekreghen.

De swarte stelde hem te weere int water/ doch
worde ghevanghen/ ende alsoo hy ghekent wor-
de (van de ghequetste) by de moordt van Claes
Ianszoon gheweest te zijne/ is veroordeelt aen
eenen staeck op de plaetse van de moordt ghear-
quebuseert te worden/ 'twelck oock ghesciedt
is.

Eenen swarten gearquebuseert.

Ende alsoo wy merckten qualijck aen eenighe
verversinghe souden connen gheraecken/ ende de
siecken meer gemacks t'schepe souden hebben/ zijn
generalijck tschepe gehaelt/ ende hebben de schans
in brant ghesteecken/ alwaer de Swarte quamen
plunderen 'tghene ons volck aldaer gelaten had-
den.

Den 3. zijn wy met een boot eñ schupte de Re-
viere op gevarẽ om te vernemen oft wy daer wat
souden moghen becomen/ dan quamen des ande-
ren daechs weder/ ende conden niet hoogher co-
men als drie mijlen/ om des harden strooms wil/
was al wildernisse daer men niet deur en cost/

niemant wilde haer ter sprake staen / maer vluch-
ten alom voor haer.
Den 6. voor dach voeren wy na de twee Eylan-
dekens/die van ons 3/3/w. lagē/om eenige ververs-
singe/dā also wy door de donckerheyt des nachts
die niet vindē costen/voor t'schoon dach was/ heb-
ben wy vier Almadias daer van na t'lant sien va-
ren/die wy na jaechden/ dan niet costen beroepen.
Vinghen aldaer eenighe crabben / ende van daer
na t'lant roepende/ alwaer wy eenige hutten ver- *Verbranden alhier eenige hutten.*
brant hebben : maer de Swarten zijnt alhier ont-
comen.
Wy bevielen alhier op sekere Clippē/waer van
de custe vol is / terwijlen waren eenige te lande in-
ghegaen/ende eenighe Ossen ghecreghen/doch de
Inwoonders hebben haer die weder ontjaecht.

Dat 8. Capittel.

De conditie, religie, manieren ende ghevvoonten des volcks van Madagascar, ende de gheleghentheydt van die aen de Rieviere (ghenaemt Puerto de Sant Agostijn) vvonen.

Beschrijvinghe van die van Madagascar.
DE Inwoonderen van dese Riviere ende daer
ontrent zijn swart/sterck/ eñ wel gheproporo-
tioneert van Leden/so wel Mans als Vrou-
wen. De Mans gaen alleenlijck ghecleedt met ee-
nen Catoenen doeck om de schamelheyt / ende de
Vrouwen oock / doch hebben noch om de borsten
te decken een Lijf sonder mouwen aen. Sy hebbē
seer groote gaten in de lellekens van de oozen/dat-
men daer eenen duym soude deursteken/waer in sy
houtgens draghen.
Hare Religie is dat sy weten datter een Schep-
per is/die alle dinghen gheschapen heeft/ende zyn
besneden/dan weten gantsch niet van biddē/ noch
eenigen dach te vyeren / zijnde den eenen dach als
den anderen : Oock weten den eenen uyt den an-
deren niet te noemen/noch ooc met Weken/ Maē-
den noch Jaren te tellen. Tellen oock in haer ghe-
tal niet hoogher als thien/te weten: issa, rove, tello, *Haer getal.*
effad, lime, enning, fruto, vvoullo, fiday, foulo.
Sy vreesen seer den Duyvel/die sy Taivvaddey *Vreesen den Duyvel.*
noemen/die haer dickmaels quelt/principalijck de
mans. Sy gheneeren haer meest met Visschen/ so
met netten als op droochten met spietskens te ste-
ken/die sy drooghen ende braden / ende voeren die
als ooc Zout ende Tamerindi te Lande in/aldaer
een groote bewoonde plaetse is/die sy Rango noe-
men/ ende daer vercoopen voor spietskens oft As-
sagayas, die sy Leffo noemen / ende groote Messen
VVici, &c. Sy en trouwē maer een huysvrouwe/
oudt zijnde de Man 10. oft 12. Jaren/ eñ de Vrou-
wen 10. T'overspel wort metter doot ghecastydt/ *Overspel ende dieverye wort by haer metter doot ghestraft.*
als oock de Dieveryen. De Mans jaghen oock/
ende de Vrouwen spinnen ende weven catoenen
Lijnwaet/ende doen oock het huyswerck.
Hare meeste spijse is Visch / Tamerindi / Boo-
nen ende Melck/oock somwijlen Vleesch. Als een
onder haer eenich Vee ghedoot heeft / haelt yeder
wat daer van / met conditie van ghelijcke portie
weder te leveren.

De

Beschrij-binghe van haer Vee.

De Ossen zijn seer schoon/dispoost als de Ossen in Spangien/hebbende eenen hoogen bult op den rugghe van enckel vet.

Die schapen zijn seer groot eñ schoon/ hebbende eenige den steert twee eñ 23. duymen dick/de Bocken ende Geyten oock seer vollyvich.

Dese lieden leyden een leven als de Patriarchen int oude Testament/oft als de Numades in Africa, eñ Tartars in Asia, voerende haer Vee van d'een plaetse op d'ander/na't saysoen des tijdts/ ende de beemden afgegeten worden/ waer over seer slechte huyskens hebben/seer leeghe/ alleenelijck met tacken van boomen overdeckt/op verscheyden plaetsen staende.

Ghedaente van haer vruchten.

Haer vruchten zijn Tamerindẽ/welc een vrucht is in ghedaente van onse groote groene Boonen/ wassende aen hooge boomen als sy groen zijn/ eñ rijp zijnde / worden graeu / met een harde schorsse binnen in hebbende bruyn merck/smaeckende als gedroochde Pruymen/ met 3. oft 4. boontjens daer in/ende is seer vercoelende de Lever ende Nieren: oock int water gheweyckt ende smorghens ghedroncken / maecktet eenen sachten kamer-ganck/ hebben oock twee oft driederley boontjens / oock Pepoenen ende Calabaren.

In hare bosschen halen sy uyt de boomen Honich/tlandt is seer overvloedich van duysenderley ghevogelte: hebben oock kruyt daer men den Anil van maeckt/ende wast int wilde. Als sy haer cattoenen garen verwen willen/plucken ende stooten soo veel als sy van doene hebben.

Sy en maken geene tot coecken oft in pottẽ om te vercoopen: want sy buytens lants niet en handelen/sy noement Enget. Het kruydt is van bladeren als Roosmarin / dan wast lagher langhs der aerden als Thymis.

Hebben noch diversche houtẽ/waer van sy root/ swart/gheel ende tanneyt maken.

Abundantie van yser.

Sy hebben abundantie van yser / en dat seer goet/ oock root Coper / ende alhoewel wy haer in plaets van eenen tinnen Lepel eenen silveren presenteerde/daer in bijtende/ende gevoelende dat hy hardt was/hebben die niet begeert/waer aen men sien can dat yder ding niet meer en is alsmen tselve estimeert.

Sy hebben abundantie van Cattoen / die op cleyne boomkens wast int wilde.

Dat 9. Capittel.

Vant verseylen uyt de soete Reviere na Iava, ende wat haer daer over ontmoetet is.

SIende dan dat wy geen ververssinge vande In-woonderen meer becomen costen / noch gheen vrientschap met haer maken: want sy alle ghevlucht waren / als oock met de Pinas geene andere havene noch Reviere connen vinden/ aldaer wy yet tot ververssinghe souden hebben connen becomen/so hebben wy onse anckers ghelicht/ ende den 13. Decembris tseyl gegaen om onse reyse na Iava te vervoorderen.

Den 13. uyt de soete Revier na Java geloopen.

Den 15. dito sagen wy't hooge lant achter 't Hollantsche

lantsche Kerck-hof, t'welc wy den 16. noch seer hooghe saghen: hier liep seer hol water. Ende den 18. dito snachts/ hebben wy eenen vreesselijcken storm ghehadt/ t'welck men alle dach in dit gheweste verwachten moet/ daer by grooten regen/ derhalven veel waters inde schepen kreghen/ die seer open gheschenen waren/ wy wendent/ steeckende elck twee vperen op ende alsoo de storm meerderde/ hebben alle onse seylen inghenomen.

Den 18. dito eenen grooten storm met reghen ghehadt waer door wy 't schip Amsterdam ende de Pinas ghemisten.

Des anderē daechs hebben wy 't schip Amsterdam gemist/ met de Pinas/ wy gingen o/ ten z. aen/ om de variatie vant Compas/ welck o. was/ sonder onse verlorene schepen te vernemen.

Den 21. dito hebben wy 't schip Hollandia seer na uyt ghesichte ghehadt/ ende den 22. twee seylen ghesien z/ w. van ons/ waer na wy toe liepen.

Den 23. na middach hebben wy die Pinas versproken/ die seyde in groot perijckel gheweest te hebben/ door den storm/ want hem sijn stuer-boort van de groote Zee in-ghesla ghen was gheweest/ ende daer na seer bevreest/ overmits hem ghesepareert van alle d'ander schepen vandt.

Het schip Amsterdam was oock alleene gheweest/ ende hadde de Pinas niet gesien/ dan doe sy beyde door de windt na ons toe quamen. Vervolghende onse voyagie/ ginghen meest o/ n/ o. aen/ overmits wy alhier meest den wint z/ o. hadden/ een streeck oft oostelijcker oft zuydelijcker/ ende onse elevatie was den 31. Decembris 22. graden zuydelijc/ ende den eersten Januarij/ 1596. 21. graden/ also dat wy meer noordelijck aen dreven door de harde stroomen/ als oostelijck aen seylden/ ende den z/ o. windt ons seer hart viel/ eñ veel van onse sieckē weder in gevallen waren/ besloten wy den 5. dito weder na Madagascar te loopen op de hoochte van 17. graden onder 't Eylant S. Maria, om eenige verversinghe te becomen/ alsoo dat wy den thienden 't landt van S. Maria saghen/ zijnde passelijck hooghe heuvelachtich ende seer ghebroken landt. Desen nacht moesten wy by houdē/ ende int dach-quartier weder na landt toe loopende/ wierpen 't loot in 17. vademen grof sandt-grondt met schelpen gemengt/ een mijl van landt/ saghen als doen oock 't hooghe lant van Madagascar, streckende z/ ten w. ende n/ ten o. seer dobbel/ ende lach dysich.

Anno 1596.

Liepen weder op de hoochte van 17. graden onder 't Eylandt S. Maria.

't Eylant Santa Maria heeft aende zuydtzijde een rif z/ o. een half myle in Zee streckende/ alwaer de Pinas op 6. vademē z/ o. na liep/ datmen met eenen steen daer op soude moghen werpen.

Ten oosten vant Eylandt leydt een klippe/ een nuysschet scheut daer van/ welck van verre wel een seyl ghelijckt. t Zuydt-eynde vant Eylandt is alleenelijck met 2. klippen aen't noorder eynde vast/ anders soudet van den anderen ghesepareert legghen/ is een seer schoon groen Eylandt.

Tusschen dit ende 't Eylandt Madagascar gaet eenen stercken stroom van den n/ n/ o. nae't z/ w. eñ wy diepten in 20. 18. 16. ende 15. vademen sandegrondt/ waer op wy 't gheset hebben/ ende saghen int Eylandt Madagascar eenen grooten Inwijck/ alwaer een Reviere scheen te wesen. Des anderen daechs besloten wy datmen aen lant soude varen/

ter wij-

teriwijlen isser een Canoa vant Eylandt S. Maria, af ghecomen aen den Hollantschen Leeuw/ eñ brachten uytermaten schoonen Rijs/ Suycker-riet ende Lamoenen met een hoen / waer voor wy eenighe Snuytdoecken ende Paternosters gaven / ende bleven aen den Leeuw eten ende drincken tot dat sy droncken waren/ ende wy ons seer verheughende/ ende Godt danckende vander goeder avontuere/ eñ dat wy te rechte ghecomen waren/ eñ sonden de Pinas om over al te gaen diepen, om 't Eylandt naerder te moghen comen/ eñ wy voerẽ met 3. Schuyten aen landt/ alwaer wy veel Inwoonderen opt strandt ghevonden hebben/ die ons veel Lamoenen/ Palmitas, (welc een vrucht is als eenen Pijnappel ofte Bannanas) brachten / wassende op hooghe Boomen/ niet aen de tacken/ maer upten trunck van de boom die vol doornen is / welcke vrucht is seer soet ende gout geel / oock Bannanas, Welck eñ stremmelis.- Noch een soorte van vruchten/ als Datelẽ/ brandende inden mont als Peper. Noch een als groote graeuwe Peeren/ binnen slymerich/ doch seer ghesont ende vercoelende. Noch een coude vrucht als een Meloen / doch hebbende de schorse hardt / met noch seer veel andere / seer gesont. Wy voeren met haer een stuck weeghs/ tot aen een Canael / tusschen t'groot ende 't cleyn Eylandeken / al-waer wy vonden een stenghe ende een half verbranden besaensmast legghen / als van eenige Krake/ die (so't scheen) aldaer vergaen was. Wy cochten noch van haer twee beestjens/ vande groote van een Conijn/ hebben 'thooft ghelijck eenen Vos/ ende het corpus als een Egelvercken/ d'welck sy int water vinghen. Ende alsoo wy nu verre van de Schepen waren / wilden wy met de Schuyten niet wyder: maer sonden vijf Man met de Inwoonderen/ om hare woninge te besichtigen/ die weder gecomẽ zijnde / seyden versch water ghevonden te hebben / ende voeren weder nae boort/ onder weghen ons noch wat te lande in begheveude/ aldaer wy veel fruyten pluckten. Vonden oock eenighe beemden/ daer Ossen ghewejdt hadden seer schoon begrast.

Een Canoa op den Leeu gecomẽ met Rijs ende Suycker-riedt.

Beschrijvinge van seke re vruchten.

Tegen den avont quamẽ wy aen boort/ alwaer de Pinas oock was/ ende hadde de Schipper van de Pinas oock was/ ende hadde over al in 15. 18. ende 20. vadem goet anckergront gevonden/ ende door den stroom (die als bovẽ) van den n/n/o. na 'tzuydwesten loopt/ tegen een klippe aen ghedreven hadde gheweest.

Des anderen daechs na dat wy versocht hadden anderhalf mijl naerder 't lant/ gingen wy weder aen lant aen een dorpkẽ/ daer ontrent 20. huysen stondẽ/ van welcke niet wijt eẽ ander lach/ daer vergaderden terstont een groote menichte van inwoonderen/ so mans als vrouwen/ waer onder haren Overste was / die hem presenteerde / sittende onder een verhemelte onder eenen boom/ waer na ooc de vrouwen in ordine quamen met groote gravitept/ brengende veelderhande vruchtẽ/ hoenderẽ eñ ander dinghen/ die sy daer na lieten halen deur hare dienaers / waer voor wy haer eenige Paternosters ende ander kramerye gaven. De Overste die sy Cheque noemdẽ/ scheen een lange Oratie tot ons te doen/ van dat wy aldaer ghecomen waren/ dickmael sijne ooghen ten Hemel slaende.

Vonden twee dorpkens.

Den Oversten dede een Oratie.

Dan

Dan alsoo wy hem niet en verstonden/ hebben meest ghepoocht ons Lamoenen eñ ander vruchten te coopen.

Sy brachten oock Ossen ende Schapen te coope/ dan begheerden/ Manillas, ende alsoo wy gheen mede ghebracht hadden/ bleven ongherocht.

Het 10. Capittel.

VVat de Pinas gerencontreert is in haer verseylen na Madagascar, ende vvat voorts ghescfhiet is.

DEn 14. Januarij/ s'morghens vroech/ alsoo de Pinas onder seyl was/ is aen't schip Hollandia een van hare groote schuyten ghecomen/ die sy Lacca noemẽ/ in forme van een Gondele ghelijck men tot Venetien ghemeynelijck gebruyckt/ waer in 25. personen waren/ seer veel Geytẽ/ schapen/ Hoenderen ende Rijs vruchten/ welcke haer meest al af-ghekocht is/ ende wy vervolgende met de Pinas onsen coers na Madagascar, ende saghen int Eylandt S. Maria, eenen Inham met heuvelen ombvangen/ maer was t'ondiep om met de Pinas te anckeren/ hebbende oock eenighe klippen met twee Eylandekens/ d'eene met Rijs besaeyt/ ende d'ander bosschagie/ den Inham streckten hem z. o. in. Dus t'Canael over loopende/ hebben diversche mael 'tloot ghewoorpen/ ende bevonden onse meeste diepte 27. ende 28. vademen te wesen/ sant grondt/ ende dat opt naeuste/ de engte gheen mijl wijdt en was/ d'welck wy na de bocht toe loopende/ geheel toe saghen.

Een Lacca aen't schip Hollandia ghecomen.

Loopende dus langhs 'tlandt/ saghen tusschen 'tgheboomte by't strandt diversche huysen/ maer gheen luyden/ ende corts daer nae worden wy een Riviere siende/ daer in een Canoa met volck/ waer van oock eenighe aen landt stonden/ om welcke te verspreken wy aldaer z/w. souden geset hebben in 6. vademen sant-gront/ zijnde den gront seer vlac/ ende met de schuyte na de Riviere ghevaren/ dan alsoo daer een banck voor lach/ waer op groote berninghe storten/ hebben wy daer niet ingeroeyt/ dies wy aen een drooghe sandt-plaet/ alwaer wy (op de riemen houdende) twee man aen landt setten/ die na de Riviere toe gingen/ daer sy de Canoas vonden/ met vijf man/ dan alhoewel wy riepen/ wilden ganssch by ons niet comen/ dies de onse weder inde schuyte quamen/ ende vermoedende (ghelijckt ghescfhiede) dat de Inwoonders na ons souden comen sien/ bleven aldaer wat leggen/ daer de Swarte tot 22. int ghetal quamen/ begheerende dat wy aen landt comen souden/ dan alsoo't spade was/ hebben haer tot des anderen daechs bescheyden/ doch lieten haer eenige kramerijen sien/ waer sy seer begeerich toe waren/ dan sy en hadden niet mede ghebracht om te coopen.

Begeerte der Inwoonders.

Sy hadden vier langhe spiessen met silver inghelept.

De Vrouwen waren ghekleedt met ghestreept Lijnwaet/ als Smallekens/ waer van sy een lijfken aen hadden/ ende voorts een kleedt tot halver braeye.

Hare kleedinghe.

De mans alleenlijc met eenen doeck van eenich

crupt

Onder hare Canoas is ons ooc aen de Pinas aen boort gecomē een Lanciare in forme van tē Galiotte/ aen elcke zijde 8. royers/waer in dat haren Coninc was/ die sy Philo noemden/in sijn hant hebbende dusdanich geweer/becleet met eenen Catoenen gestreepten rock/op sijn hooft een mutse als een Bisschops myter/aen elcke zijde opwaerts twee gemaeckte hoornen een halfelle lanck/met quispels aent eynde/ seer constich / by hem hebbende wel 25. man / die (soo het scheen) sijn Edelluyden waren. Dese in sijne Jacht zijnde/is daer uyt getreden in ons schip met een out man/die hem een deken spreyde daer hy op ginck sitten.

Afconterfeytinge vant volck van de groote Bay van Tangil/ also sy ter oorloch gaen/ hebbende eenen grooten schilt van hout/ daer boven aen een gestreept gat is/ om bedrijt daer door te sien. Is seer sterck wel gefatsoneert volck. Haer geweer is dusdanigen spere/ 2. badem lanck/aent eynde een breetachtich yser. Dese hare Vrouwen gaen al geschoren/haer kint aen de borst houdende. Camelions hebbe ick hier gesien/ ende hoewel men alhier te Lande seyt dat sy niet en eten/so hebbe ick doch ghesien dat sy met haer tonghe Vlieghen steken/ende tot haer halen ende eten.

cruyt gheweven/ droeghen elck een groot riet met sout water mede. Het was eē seer schoone landouwe/ vol hooghe groene boomen / met vier dobbel hoogh lant/ de Reviere was van binnen seer wijt/ eñ van buyten schier toe/ ende quam noch met eenen arm inde Zee/ nae't zuydē/ eē musschet scheut van den anderen. Aen de Noort-zijde van de Reviere was oock eenen grooten hoop volck gesien/ ende overmidts den regen/ voeren wy aen boort.

Des anderen daegs heel vroech/ so wy in twijfel stonden oft wy verseylen souden ofte niet, overmits ons docht dat wy van de Swartē bedrogen hadden geweest/ sagen wy eenige Inwoonderen/ die haer schuytgiens over haelden / om dat sy de berningen/ die voor de Reviere op de banc liepen/ met haer cleyne Canoas niet dorsten passeren/ ende brachten die (daer wy des voorleden daeghs gelant hadden) in. Die eerste die ons aen boort quamen/ waren drie man/ brachten wat Rijs/ begeerden voorts dat wy aen Lant comen souden/ dwelc wy ooc souden gedaen hebben/ ten ware wy in de mont van de Reviere een groote Canoa (met 25. man daer in) naer ons hadden sien toecomen / eñ brachten/ Rijs/ Hoenderen/ Eyeren/ Lamoenen/ Citroenen/ Vannanas, ende eenige cleyne Boontgens/ welcke wy alle van haer cochten voor Spiegeltgiens/ Paternosteren ende Spellē. Wy sagen ontallijck veel volcks op de plaetse daer wy den voorleden dach ghelant hadden / met noch 6. Canoas, die na ons toequamen/ brenghende veel van de voornoemde vruchtē. Na de middach quamen

Wat vruchten sy ons brachten.

noch andere/ waer onder een groote Lauciara was/ in forme van een Galiotte/ waer in haren Coninc was/ die zy Phulo noemden/ aen elcke zyde 8. roeyers/ de andere representeerden Edelluyden tot 25. toe. Sy quamen in groote stillicheydt aen boort/ waer de Coninc met eē out man in de Pinas quamen/ ende setten hem op een deken. Eñ na dat hy een lange Oratie gedaen hadde/ heeft hy ons met Rijs ende fruyten beschoncken/ men liet hem de Pinas over al besien: waer van hy seer verwondert was: eñ hem vereert hebbēde eenige Gelasen/ Rooskens / Spiegelkens / Oorringskens eñ Paternosters / is hy weder in sijne Gondelen gegaen. Hy hadde eenen frayen ghestreepten Cattoenen doec om zijn middel/ tot der aerden/ ende een mutse in forme van eenen Bisschops Mytre/ hebbende aen elcke zijde eenen gemaecten Horen/ een half elle lanc/ met quispels aent eynde / seer constich gemaeckt. Hy was seer van sijn volck ontsien / ende niemant dorst in sijn teghenwoordicheyt spreken. Hy voer met een cleyne Canoa rontsom de Pinas om die te besien/ terwijlen quam daer noch een ander groote Canoa met 33. man/ met veel verversinghe / also dat zy my al uyt cochten/ derhalven wy t'seyl gingen om de andere openinghe van de Reviere te besichtighen: maer also wy op een leegher wal quamen / daer de gront seer vlack was / ende apperent een groote buye/ keerden wy weder/ ende settent daer wy ghelegen hadden. Doen quamen noch twee groote Amadias met veel volcks / ende brachtē een Kalf om t'selve te vermangelē met eē lapken

Hoe den Coninc aen boort gecomen is/ doende een Oratie.

Sijne cleedinge ende wat hy op t'hooft hadde.

laeken lakens/d'welc ic haer hadde laten sien/dan also wy het Calf vleesch so diere niet aen en stont/ ende ons wel met de Hoenderen lieten genoegen/ is hy met d'ander Canoas in groote snellicheyt na de Reviere toegeroeyt/alwaer wy noch veel Osse/ Schapen ende Geyten saghen staen. Doch onse cramery al vercocht hebbende/ginghen des anderen daeghs t'seyl/om langs de custe meer te besichtigen. Dan also den wint uyt den 3. o. quam/ om op geen leegher onbekende wal te vervallen/daer ons de stroomen oock na toe setten/ liepen nae die ander schepen toe.

Dat 11. Capittel.

Hoe de Pinas vveder by de Schepen ghecomen is, vvat voorts aen t'Eylant Sant Maria gheschiet is, ende hoe sy nae de Baye Dantogil seylden.

De Pinas nae Madagascar loopende / zijn drie ghemande schuyten aen't Eylandt S. Maria ghevaren/alwaer de Cheque haer verwachtende was/en ginghen met hen door Dorp wandelen / waer van eenighe met hem gingen tot aen d'ander zijde van't Eylant/alwaer sy een fonteyne vonden/en een weynich Hoenderen/ Rijs ende vruchten ghemanghelt hebbende/zijn weder aen boort gevaren. Sy hadden den Cheque met eenen langen blaeuwen Paternoster vereert. Ende des anderen daeghs haelden de onse water uyt een staende slote/en cochten wat vruchten. Ende den 16. dito zijnder diversche schuytgiens aen de schepen gecomen met verversinge / ende wy quamen met de Pinas weder by de schepen. Ende also wy verhaelden van den Inham die wy ghesien hadden int Eylant S. Maria , is des anderen daegs de Pinas derwaerts gheseylt/ dan overmidts de ondiepte en cost daer niet in / ende heeftet geset dicht by een Clippe/ende voeren met t'schuytgien in de Baye/dan vonde niemant om mede te handelen. Des anderen daeghs/wesende den 18. dito/ alsoo onse hooghbootsman gestorven was/ hebben wy die aent Eylant S. Maria ghebracht om te begraven/ in presentie van de Inwoonders / die wesen dat die ziele in den Hemel was/ waer uyt blijct dat sy meer van Godt weten dan die van de soete Reviere/ dan begeerden men soude hem de beene aen de knie afsnyden/ d'welc wy niet doen en wilden: maer begroeven hem geheel. Wy cochten wat melcks die wy aten (overmits wy gene lepels mede gebracht hadden) met Vannanas bladeren daer toe comodieuselijc gevouwen/ en zijn van daer na de Pinas gevare/die seer na t'lant in 27. vademen waters lach. Sy hadden met geene Inwoonders connen handelen. Wy voeren in de Baye om soet water te soecken: maer costen geen vinde/de gront altemael stee/en ondiep/hebbende in de mont twee Eylandekens / waer van d'eerste leegh ende vol geboomte stont/en d'ander seer schoon ende hooge met Rijs besaeyt. Wy en costen geen Inwoonderen aldaer vinden/ dan also wy uyt quamen dicht by t'lant hebben wy over al seer leeghe huttekens aen strant sien staen/een booghschent van den anderen/

Wat hãdel wy alhier hadden

Diversche schuytkens aen de schepen ghecomen.

De hoochbootsman ghestorven. Wat ghevoelen sy vande dooden hadden.

Vondẽ veel huttekens.
deren/waer terstont een man uyt sprang/met een lange spiesse ende eenen grooten houten schilt/seer luyde roepende/nae hem zijn alle d'andere van de andere huttekens gecomẽ/vergaderende terstont eenen grooten hoop by den anderen met geweer. Eñ also wy door haer wijsen verstaẽ condẽ/haddẽ sy oorloge met die vã Madagascar,eñ om niet overvallen te worden op haer onversiens / waren dese sentinel huyskens gemaect. Wy vonden een groot Dorp op eenen bergh ligghen / met een pallasade omvangẽ/als ooc om t'steyle gebergthe inaccessable/als aen een zyde daer eenen engen wegh lagh/ met drie pallisadẽ beset/eñ alleenelijc so veel opens/ datter een persoon alleen deur mach/ eñ daer was dẽ Cheque ofte Overste woonachtich/die met zijn wijf by ons quamen / met seer veel Inwoonders/ brengende seer veel verversinge / d'welck wy haer al ten dancke afcochten/ ende quamẽ des anderen daegs aldaer weder/alwaer wy weder seer goede verversinge bequamen. Dan also wy qualijc aen soet water costen comen / hebben besloten den 21. dito te verseylen naer de groote Baye ende custe van Madagascar, eñ bevonden dat t'Eylant Santa Maria aẽ de noortoost zyde zijne meeste breede hadde eñ streckten n.o. eñ z.w. is seer vruchtbaer van Rijs eñ allerhande lijftocht / diemẽ tot goede verversinghe soude moghen van doen hebben / staet seer groen eñ schoon. De luyden zijn Caphras, ofte heydenen/ nochtans besneden/wel gheproportioneert van leden. Wy en hebben oni de corthеyde des tijts niet van haren doen connen weten.

Een dorp met pallasaden omvanghen.

Condition der Inwoonderen.

Deur de engte wesende/bevonden dat lant van Madagascar hem z.o.ten z.eñ n.w.ten n. streckte/eñ maeckt een bocht / alwaer wy eenighe Inwoonderen aen strant/een oock een groote Canoa sagen met volck/ende was seer schoon groen landt/ende ginghen desen nacht o.z.o. aen/ met cleyne seylen/ den wint z.z.w. Int dach quartier gewepnt hebbende/gingẽ n.ten o. aen: om den hoeck comende/ gingen n.n.w.aen/gelijck haer de Baye instreckte/ ende meynden te loopen achter de zuyder hoeck/ dan zijn door de Caerten bedrogen geweest/overmits wy aldaer gãtsch geenẽ inwijc gevondẽ hebben/gelijck in de Caerten staet/ noch geen beschut voor eenz.o.o.z.o.eñ z.z.o. wint/die aldaer gemeynelijck waeyt. Eñ alhoewel wy maer in de mont en waren / derhalven dickmael overleyden ende aen den wint smeten / werden nochtans deur den stroom daer in gedreven/derhalven worde de Pinas ghesonden om in den sack van de Baye te besichtighen/oft daer eenich beschut voor de schepen soude wesen/ende wy hebben aen de wint gheschoten. Des anderen daeghs/also wy seer inghesackt waren/dede hem t'Eylant op / wy wierpen t'loot aen de z.w.zyde in 35.vademen steeck gront/ende aen de oostzyde 30. cley gront/ende vermoedende dat wy de Pinas teghen seylen souden / zijn voor den wint nae een afwateringhe (die van tusschen twee berghen nae de noorder wal afviel) gheloopen.

Caerten eñ streckingen.

Ende overmits de nacht op de hant was/ hebbent aldaer ghe set in 22. vademen/schoon ancker

gront/ eñ des anderẽ daechs voeren wy met twee schuyten aen landt/ alwaer wy des nachts eenige vyeren gesien hadden/ende oock daer wy grooten rooc hadden sien opgaen / ende quamen voor den mont van de afwateringe/alwaer wy wel souden connẽ hebbẽ verwaterẽ/ eñ vondẽ 12. Swarten in 6.schuytgiens/ sondẽ ses van ons volc na t'Dorp/ d'welc niet wijt van strant leyt/ waer teghen over noch een groot Dorp lach/daer seer groote huysen waren/ende groote menichte van Inwoonderen/ van de welcke sy voor langhe Madrigetten veel hoenders/Rijs/ honich/ greynen oft Melligetten/ groenẽ Gengber eñ boontgiens ruylden/ met ooc veel Orangie appelen/eñ wesen dat sy op den toecomenden dach Vee souden brenghen. De Sloep vã't schip Amsterdam, (also t'dieper in lach)quam ooc onse schuyten toe/doch worden onderweghen aengeroepẽ/eñ hebben aldaer aengeleyt / daer ooc een groot Dorp was met veel Inwoonderen met haren Oversten / die met een frap cleedt omgordt was/hebbende eenẽ Indiaenschen schilt/ dẽ boort daer van vergult / welcke hem naegedragen worden. Sy vonden aldaer afghevallen verdroochde bladerẽ/rieckende eñ smakende als Garioffel nagels. De Pinas quam by ons / die seyde achter t'Eylandt goede reede gevonden te hebben/eñ een Reviere achter t'selve: Derhalven wy onder zeyl zijnde/onse schuyten verwachten / die niet langhe en toefden/ doch liepẽ niet wijt overmits de nacht op de hant quam/hebbẽ wy weder geset/ een half mijl van den noorder wal in elf vademen. Eñ also

Sonden 6. man na het Dorp.

Hoe den Oversten ghecleet was.

des anderen daegs stillekens was/voeren wy weder aen lant/eñ gingẽ int Dorp daer wy een groot huys vondẽ/ welc een wachthuys scheen te wesen: want daer ooc twee trommels hingen/ eñ cochten van haer een Osken met wat Honichs. De wint nae de middach uyter Zee comende / ofte Z.Z.O. ende desen avont achter t'Eylandt gheloopen/alwaer wyt ghesett hebben in 13. vademen / slijck gronde.

Een groot huys daer twee trommelen in honghen.

Dat 12. Capittel.

Hoe sy achter d'Eylant inde Baye Dantogil gheanckert zijn, ende wat haer aldaer bejegent is met de Inwoonderen.

DEs anderen daechs zijnde den 26.smorgens zijnder 15. groote Canoas van uyt de Reviere ende daer ontrent gecomen / eñ visten/ waer van de eene aen ons boort quam met wat Rijs / ende wesen / soo eender van ons wilde aen Lant gaen/ sy souden haer drie aen boort blijven/ waer over een van de onse aen Landt voer met eenige schenckagie/ende wy hebben de Gyselaers wel ghetracteert / die seer nae den Wijn begeerich waren/diemen haer most onthouden. Wy voeren aen t'Eylandeken/ alwaer wy schoon versch water vonden/ ende ghemackelijck om halen/afvallende van t'hooge geberchte : want t'Eylandeken seer hooghe is nae sijne groote/ welck mach wesen een mijle int ommegaen / seer vruchtbaer van Rijs ende vruchten / als Lamoenen/ Citroenen/

 oock

oock Vannanas, ende wy ginghen boven daer 12. oft meer huyskens stonden / daer volc in woonde/ van waer wy n.w. van ons int vaste lant/een Reviere seer wijt/w.n.w.int lant strecken/met diversche Dorpen daer op gelegen / daer een arm quam invallen van uyten n.n.w.waer oock eenige Dorpen op lagen. Int opgaen passeerdē wy de plaetsen daer Vannanas stonden/waer niet wijt vanden anderen twee handen tusschē twee houters stakē/ welcke waren van eenen swarten/die de Vannanas was comen stelen/wiens lichaem benedē lach sonder begraven. Tegen den avont quam onsen man weder aen boort/eñ wy lieten de Eyslelaers (haer wat vereert hebbende) gaen / hy hadde seer wel getracteert geweest vā gesodē eñ gebradē/hoēderē met rijs. Bracht oock een Meercat mede/die hem van den Oversten vereert was/ die ooc tweemael aen boort was geweest. Des anderen daeghs voeren wy met drie schuyten aen lant/de twee schuytē aent wester dorp/d'welc wy Spaeckenburgh noemden/ende de eene aent oosterdorp / in de Caerte S. Angelo genaemt/t'welck met een stercke palissade omvanghen is/daer alhier de onse vermangelden Corael voor rijs ende hoenderen. Int westerdorp (alias Spakenburgh) hebbē de twee schuyten goede manghelingen ghedaen/daer de Overste met alle sijnen aenhanck meest dronckē was / ende brachten ons volck ooc te drincken in eenen ossen horen/ eenen dranc gemaeckt van honich ende rijs/ ende vonden aldaer 20. schoone ossen/dan men cost geene van haer gecopen. Het Dorp mocht 200. huysen groot zijn/vol volcx/waer van 20. in eē wachthuys saten met haer lange spiesen en rondassen/elc met een wit placxken op de borst gheteeckent / op dat sy ghekent mochten worden. Daer was oock een herberghe oft croeghe / waer eenighe van de onse maets haer vrolijck gedroncken hadden met de Inwoonderen. Alst nu tijdt was quamen wy na boort/dan also de berninge groot voor de reviere liep / dorsten de twee schuyten niet avontueren/ ende hebbent aen de west zijde aengelept/ alwaer wy eenige huttekens vonden/die wy voor wachthuyskens aensaghen / doch int leste bevonden wy dattet een Kerckhof was/eñ so tscheen aldaer eenighe van hare principalen onder begraven mosten wesen : want daer by stonden putten met wye hoornen met water/ ende t'graf met een mattgien overdeckt / het lichaem lach in eenen uytgeholden boom in der aerde begraven/eñ bedeckt met eenen anderen die meest boven der aerden lach/ende van ter zijden sagen wy t'gebeente van eenen mensche daer in liggen. De principaelste oft Overste vant Dorp S. Angelo, quam by ons met twee Canoas, die ons oock bediede dat sy haren principalen (die sy Philo noemen) aldaer begroeben/ biddende dat wy de voorschreven huttekens niet beschadighen souden/ende ons seer vriendelijck zijnde/begeerden dat wy des anderen daeghs in sijn Dorp comen souden/ d'welck wy hem toeseyden / ende also het weder wat ghestilt was/voeren wy na boort. Des anderen daeghs voeren wy weder aen landt aen S. Angelo, alwaer wy ontrent 700. pont schoonen rijs

Op wat wijse de dieverie gestraft worde.

Voeren aen twee dorpen, d'eene Spakenburgh/ende d'ander S. Angelo ghenaemt.

Hoe sy haer Oversten begraven.

Twee van hare Dorpen / omtuynt met palen / hebbende elck twee inganghen / den eenen inganck op de cant vant water. Zijn volckrijck / sterck 200. huysen / hebbende elck een Wachthuys int midden staende. Haer huysen zijn al op staken ghestelt / met een solderinghe / onder de staken ronde verdekens voort opclimmen vant fenijnich Ghedierte. Stellen hier oock hoe het Suyckerriet wast. Oock wassen hier veel boonen / seer verschepden van de onse. De Gengber wast hier aldus / als hier gheconterfeyt staet. De Corael wordt van de Zee in de Bay opt strant gheworpen / die wy daer gheraept hebben / roode ende witte.

Kreghen alhier 700. pont Rijs met eenighe Hoenders.

rijs bequamen/ met een goet deel hoenderen/ eñ
onſe eene ſchupte voer nae een ander Dorp/ de ri-
viere n.n.w.op/ alwaer ſy oock goede ververſinge
bequam/met ooc een half-waſſen Os. Wy ſchonc-
ken haer ſpaenſchen wijn/ waer ſy meer toe gene-
ghen zijn dan eenighe natie daermen noch afghe-
hoort heeft.

Wy voeren des anderẽ daechs weder aen lant/
ons verdeylende aen alle drie de Dorpen/ ende de-
den dien dach twee tochten/ bequamen ontrent
12. hondert pont Rijs elck/ ende ſouden meer ge-
manghelt hebben/ten ware ſy op hare wacht niet
en hadden moeten trecken/ begeerden dat wy des
anderen daechs weder comen ſouden / voeren als
doen na boort/ overmits een groote dondervlage
over quam/vertrouden ons niet om aldaer te ver-
nachten. De wacht mocht ſterck weſen 30 per-
ſoonen met lange Spietſen ende groote Rondaſ-
ſen.

Den 30. ende 31. Januarij van ghelijcken be-
quamen wy veel Rijs ende ander ververſinge/ eñ
voeren onder tuſſchen oock aen't Eylant/ alwaer
wy daghelijcx ons water in namen/ cochten oock
eenich Honich ende Citroenen.

Den 1. Februarij waren wy weder aen alle de
Dorpen om Rijs te coopen/ dan worde int Dorp
(welck de Reviere op leydt) verboden deur den
Phulo, die ghecleet was met eenen ſchoonen doeck
aen/ ende een muts van een groſ crupt geweven/
vermoedende dat t'ſelve geſchiede / overmits dat-
ter noch veel Rijs opt velt lach te droogphen / ende

Wordt verboden van den Overſten geen Rijs te vercoopen.

om dat dagelijcks ſeer regende / ende oock om dat
ſy ſoo veel Rijs vant landt niet miſſen en woude/
vreeſende voor eenen dieren tijdt: want het meer
reyſen gheſchiet was. Wy kregen oock een goede
partie Rijs/ maer niet als wy de andere voorleden
daghen hadden. Daer waren 10.oft 12. ſchoone
Oſſen: maer coſtẽ met haer geenẽ coop gemakẽ.
Wy reſolveerden den derden dito t'ſeyl te gaen/
waer toe wy oock alle reetſchap maeckten.

Den 2. waren wy weder aen landt/ en cochten
een goet deel Rijs/ hoenders ende Geyten/ eñ ſon-
den onſen Boc om ſteen/overmits ons ſchip ranck
was. Ontrent middernacht iſſer eenẽ grootẽ wint
ghereſen/ſo dat onſe anckers door ginghen / door
die hy ſo fortſelijc over t'geberchte vãt lant quam
vallen/dies wy den derden ons derde ancker lieten
vallen/ende overmits de wint meerderde eñ crach-
tiger wert/ lieten wy ons plecht ancker oock val-
len/alſo dat wy voor vier anckers lagen/als oock
d'ander ſchepen / ende ginghen noch al deur/ende
worde eenen grooten ende vreeſelijcken ſtorm / eñ
laghen tſchip Hollandia voor de bough/met groo-
ter vrees d'een den anderen ſchadeloos te maken/
nademael wy geen van beyde meer vieren coſten/
ende verloozen beyde onſe ſchupten die daer in de
barningen aen ſtrandt dreven / alwaer de Swar-
ten terſtondt quamen/ende de ſelve op ſtrant haelden
den/wy lagen op 10. vadem/ niet wijt van de bar-
ninghe/datmen wel in tweemael daer in ſoude ge-
worpen hebben / ende quamen d'een den anderen
dickmael aen boort/ waer over vreeſden d'een den
anderen

Beſchadinghe van eenen grooten ſtorm/ waer door wy twee ſchuytẽ verloren.

anderen in den grondt te helpen: maer (Godt lof) wy leden anders gheen schade / dan dat hy onse gaelderye aen bagh-boort gheheel in stucken stiet/ met oock een deel van de syne. Wy hadden beyde scherpe bijlen ree / om de masten te kerven soo't noot hadde gheweest: maer Godt versacht/ deur dien des nachts stil worde. Die Pinas die dicht onder t'Eylandt lach/ wist van gheen onweder.

Den vierden wondē wy onse anckers op / mits stil weder was/ eñ dreven met de stroom (die stere uyt de Reviere viel) nae t'Eylandt toe/ welck op't selve breeckende setten ons aende noortzijde van't voorschreven Eylant/ alwaer wy ons ancker lieten vallen in 13. vademen / ende nae de middagh met den zuydelijcken wint vertockt / dan hebben om den noordelijcken hoeck van't Eylandt niet connen comen/ overmidts de stercke stroomen die door den overvloedighen regen/ die den voorleden dach ende nacht op thooghe landt gevallen was/ met sulcken cracht dattet te verwonderen is / derhalven weder gheset hebben seer dicht van daer wy eerst gelegen hadden in 14. vademen.

Den vijfden / smorgens vroech/ voeren wy met 4. man aen den Leeuw/ om ghesaemderhant met hare Jacht na Landt om onse schuyten te halen/ ende so die van de Inwoonderen geberght waren van haer ten relgatteren/ in de barninghe comende/ deur den grooten uytval des stercken strooms/ bevondē wy dat de mont van de reviere wel noch eens so wijt was/ als sy te voren gheweest hadde/ ende dat de graven die diep int lant gestaen hadden/ nu dicht opt water stonden. Wy en conden oock niet op roepen: maer moesten die op trecken/ waer toe de Inwoonderen van't Westerdorp ons seer behulpich toe waren/ tot dat wy in de revier waren. Sy wesen ons oock hoe dat die van't Dorp Sant Angelo onse schuyten ghebroken hadden/ ende doe wy aen S. Angelo quamen/ ende onse schuyten begheerden / wesen dat sy in de groote berninghe in stucken ghesslaghen/ ende alsoo ghestrant waren/ doch also wy sulcke excuse niet voor goet hielden/ sondē vijf man na strant toe/ alwaer sy die in cleyne stuckens gehouwen vonden/ ende het yserwerck daer uyt mede ghenomen. Also nu sommige Inwoonderen vreesden/ hebben sy haer goet ende kinderen in hare Canoas gedaen / ende daer mede de Reviere op gevaren/ andere ontrent 50. quamē met haer spietsen ende groote rondassen om ons van lande te houden / waer van eenige de onse gevolcht zijn/ welcke weder in de schuyte comende/ zijn weder nae boort gevaren/ eñ achter t'Eylandt verfockt / alwaer wy weder in 13. vademen gheset hebben.

Hoe die van S. Angelo onse schuyte in stucken gesmeten hadden om het yserwerck te hebben.

Den 6. ende 7. dito voeren wy aen't Eylant om water. Den 8. voeren de onse met de drie Jachten aen landt/ waer in 48. man/ om eenighe van haer Lanciaras oft groote schuyten te coopen/ ende die te ghebruycken in plaetse van onse verloren schuyten: Aen lant comende/ sagen ontrent 60. Swarten aende oostzijde van de reviere / met spiesen eñ schilden/ seer springhende ende braverende. Die van Spaeckenburgh hielpen onse schuyten optrecken

Beschrijvinghe van een landtocht van 48. man. Hoe sy de onse dreyghden / eñ nae met steenen wierpen.

ken: dan alsoo die van S. Angelo haer toeriepen/ liepen sy seer haestich wech/ende also sy aent kerckhof d'een den anderen vertoefden/ saghen sy wel veertich schoone Ossen op't selve weyden/ die sy niet aengeroert en hebben/ overmits ons niet dan alles goets van de Inwoonderen van Spakenburg (die de Ossen toequamen) ghesciet en was/ ende voeren voorts met elck anderen na S. Angelo toe/ alwaer d'Inwoonderen al veerdich stonden om vechten/ met groote dreygementen/ haer spietsen metten punt int water stekende/ lieten t'selve weder in haren mont druppen/ al of sy seggē woudē/ dat hare spietsen in ons bloet ooc so nattē souden/ so wy aen lant quamen/ende met eenen begonsten sy soo dapper met steenen te worpen/ dat de onse nergens vry waren/ derhalven onse dreggē lieten vallen/ende inden hoop schoten: meer om haer een vreese aen te jagen/dan om te rakē: maer sy al even stout achter haer schilden haer verberghdē/ waer mede sy de Coghels meynden te schutten/ tot datter eenighe vielen/ die sy mede namen ende op de vlucht trockē achter de huysen haer verberghende.

Luttel tijts daer na quamen twee oft drie van de Inwoonders/ begheerende dat de onse souden ophouden/men soude ons Vee brengen/doch door de verhitheydt ende furie worden niet verhoort/ maer dapper nae haer gheschoten/ waer over sy haer mede wech maeckten/ ende also de onse geen Inwoonderen meer vernomen hebben/ zijn ghelijckelijck aen Landt gheroeyt/ de helft van haer volck aen landt seyndende/om t'Dorp te doorsien oft daer gheen Inwoonderen verborgen laghen/ vonden geene/dan een cleyn meysken ontrent een jaer out/d'welck sy mede namen/ende plunderden voorts t'Dorp: want sy alle met wijf ende kinderen ghevloden waren/ ter wylen isser onbewist brant ghesteken boven wint (sonder te weten wie dat dede) de welcke(overmits t'geheele Dorp van droog hout eñ strop gesticht was) met sulckē dapperheydt aenghevanghen heeft/dat de onse naus t'selve costen ontvlieden/ waer door veel ongedorsten Rijs/Fruyten ende Hoenderen verbrant zijn. Al den roof die de onse alhier kregen/ waren twee Trommelen/ eenen schilt/ een schuytgien/ eenen Bock/ettelijcke matgiens vā stroo/ eñ wat Hoenderen/ t'welck wy altesamen aldaer hadden moghen coopen voor de weerde van eenen oft anderhalven Reael van achtē/ waer aen men sien mach dat sulcks niet ghesciet en is om haer groot goet: maer om haer trotsicheyt te modererē/ eñ roepende wat boven wint/ hebben t'kindeken aen landt geset/daer't terstont van eenighe Swarte gehaelt worde. Dese preserveerden oock eenighe hutten van den brandt. Wat voor roof wy alhier kregen.

De Inwoonderen waren ontrent 130. sterck: vonden maer vier dooden/ die de Swarten int Bosch ghesleypt hadden met veel goedts/d'welck sy oock lieten liggen: Eñ also sy uytcomende aent Kerckhof aenleydē/vondē sy aldaer veel Inwoonderen van Spaeckenburgh, haer bewijsende alle vrientschap/waer onder warē de twee Gyselaers Getal der Inwoonderen.

die

die wy int Schip gehadt hadden / de andere sien-de dat wy haer niet en misdeden/quamen met me-nichte by ons met wijf ende kinderen/ brengende mede wat Rijs ende ettelijcke vruchten.

Sy sonden twee man int Dorp/ houdende drie man in ostatie om eenich Vee te eysschen / die we-der comende/seyden dat sy den Oversten oft Phulo hadden vindẽ sitten met ontrent 30. Swarten/die haer voor antwoorde wees / dat sy morgen weder comen souden / hy soude haer als dan eenich Vee schenckẽ/ want t'gene wy gesien hadden wech ge-dreven was. Terwijlẽ de onse tegen die van Sant Angelo doende waren/hebbẽ wy 6. Swarten (die vant Eylant aen de schepen gecomen waren met eenige vruchten) gevangen/waer onder dẽ Over-sten vant selve was / waer over sy seer claeghden.

Wat teecke dẽ Oversten dede tot ontschuldinghe des brandts.

Ende alsoo wy haer den brant toonden/ wesen sy dat sy daer niet van wisten/eñ den Oversten nam eẽ kanne met water/en gootse over sijn hooft/ wil-lende daer mede segghen dat syder onschuldich in waren. Eñ so ons volck weder al aen boort quam ende ongequetst/so lieten wy haer weder los/ende brachtẽ die aent Eylant/ alwaer Mans eñ Vrou-wen quamen / ende custen des Phulos voeten met grooter reverentie/ ende hy liet terstont Hoenders halen/met een goet deel Citroenen/welcke hy ons schanck ende bewees ons grooten danck van dat wy hem los gelaten hadden. Niet lange daer nae quamen die vant Eylant op strant met Spiessen ende Rondassen/ dreyghende die van de Pinas: maer daer quam anders niet af.

Den 9. dito voer de sloep van den Hollantschen Leeu aen d'Eylandt om water/ alwaer d'Overste haer bejeghende met eenighe Hoenders/Rijs ende vruchtẽ/in teecken van danckbaerheyt / ende zijn met vrientschap gescheyden/ corts daer na zijnder na Lant geroept/de twee Jachten eñ eenen Bock met 46. man/aent Kerck-hof comende/ vonden 4. oft 5. Inwoonderen van Spakenburgh, die begeer-den men soude by haren Phulo comen / waer over derwaerts ghevaren zijn:maer vonden de luyden alle gevlucht/ende alle de huyskens ghesloten/een van de Gyselaers quam by ons/ dan also wy hem niet verstonden/sondẽ drie man int Dorp/ alwaer sy den Oversten vonden/met ontrent 60.man/met hare spiessen ende schilden/ dan de Swarte de on-se vernemende/ trocken op de loop nae 't bosch toe/ alsoo dat de onse haer niet en costen ter spraeck co-men:maer lieten t'geheel Dorp ten besten/t'welck onse drie siende/ quamen ons sulcx veradverteren/ waer over wy thiẽ man ordineerdẽ om na t'bosch te gaẽ/doch haer daer niet in te begevẽ/ dan alleẽ-lijc sien oft d'Inwoonders haer niet en souden ter spraec staen/om haer alle vrientschap te bewijsen/ haer strengelijck verbiedende yemant te beschadi-gen/brandt te stichten / oft de huyskens te openen/ ende beroven.

Hoe wy met 40. man aen landt voeren.

Doch als de onse by t'bosch quamen / wesen de Swartẽ al wijckende / dat de onse doch van haer blyven soudẽ. Eenige Swarten quamen wel son-der gheweer int Dorp/Hoenders ende Rijs ver-mangelen/sonder yet anders te connen becomen/

waer over wy sonder haer te beschadigẽ van daer nae S. Angelo voeren / om een Lanciara oft groote schuyte (die wy aldaer voor den brandt ghelaten hadden) te halen/ dan also wy daer geen volc vonden/ende de voorschreven Lanciara oock wech gevoert was / besloten nae t'noorderdorp te varen/ t'welc bet de Reviere op leyt/ aldaer comende vonden groote menichte van Swarten / alle op hare maniere ghewapent/ ende alsoo t'bleeck/ wast een versamelinge van veel Dorpen : want wy aldaer vier Overste oft Phulos vonden van verscheyden dorpen/met haer onderdanen oft vassalen/ ẽn den hoop vermeerderde noch seer/ soo te Lande als te Water / met vele Lancias ẽn schuyten / zijnde de vrouwen ende kinderen alle ghevlucht / ende de huysen dicht toegesloten. Sy sonden een aen ons dat wy doch van de wal souden leggen/ sy wilden ons Vee brenghen/ dies wy aen de over-zijde gingen liggen/ ende sy brachten ons een Os ende een Bock/ wijsende dat sy niet meer hadden/ want sy al haer haven ende Vee ghevlucht hadden. Wy gaven haer voor t'selve een goet deel Corael ende Madrigetten / hoe wel sy wesen dat sy daer niet voor en begheerden / dan dat wy't innemen ende wech varen souden. Wy schoncken haer/ te weten/ de principaelste elck een croesken wijns / waer sy seer begheerich toe waren : Jae dat meer is / de Overste die sy Phulo noemen/ alhoewel hy seer bevreest was om tghene des voorleden daeghs ghepasseert was/ quam oock een croesken drincken: maer tselve in hebbende / liep terstont weder achter de huysen. Sy wesen dat wy souden gaen slapen/ende des anderen daegs weder comen/ sy souden ons meer geven/ dies wy met den anderen ghelijcklijck nae boort voeren.

Vergaderinge der Swarten al ghewapent.

Hoe wy haer den wijn schoncken.

Den 10. dito ontrent dẽ middach isser eẽ schuyt van Spakenburgh ghecomen/ begheerden dat wy souden aen landt comen / haer Overste soude ons eenich Vee vereeren/ sy quamen int schip / eñ men schonck haer Wijn / waer naer (als boven geseyt is) sy seer begeerlijck zijn/ ende gaven haer eenige Madrigetten / ende lieten haer wel te vreden weder nae landt varen / met antwoorde dat wy aen lant souden comen/ dan alsoo t'spade op den dach was/ worde niet raetsaem ghevonden na landt te varen/ vreesende oock voor eenighe embuscade die de Inwoonderen souden moghen toegeleyt hebben : maer voeren aent Eylandeken om water/ alwaer wy de Inwoonderen heel ghevlucht vonden.

Den 11. dito voeren wy na't Kerck-hof / om te sien oft de bode des voorleden daeghs waer gheseyt hadden / ende eenich beestiael souden connen becomen/ aldaer eenighe Swarten ons verwachten/ wysende dat wy int Dorp souden varen: maer vreesende eenighen aenslach/ sonden twee man int dorp/ houdende vijf van haer in gysselinge/ die als sy weder quamen/ seydẽ/ dat wy na t'dorp souden varen/ alwaer wy een Osken vonden/ d'welc wy mede namen/ ende sonden twee Man int dorp/ die brachten tydinghe dat alle de Inwoonderen ghevlucht waren/ ende datter geen Vee meer en was/ dies

dies wy van daer scheyden/varende nae't noordelijckste Dorp / alwaer de Inwoonderen terstont ons een Osken brachten / waer voor wy haer ontrent 4. ellen lijnwaet gaven / ende een goet deel Corael/ende zijn alsoo weder na boort gevaren / eñ den 12. hebben wy besloten des avonts t'seyl te gaen gelijck wy oock deden/ ende aen de west zyde van't Eylandt met de stroomen omgeloopen: want de stroom stercker aen de westzyde uyt valt/ dan de ooster zyde/ende bevonden aen't Eylandt noch een Santbaye/eñ dattet w.n.w. eñ o.z.o. op zijn langhste lach. Achter t'selve laghen noch drie cleyne Eylandekens/oft beter clippen gheseyt.

Des anderen daeghs/nae datter eenighe justitie ghedaen is gheweest/hebben twee schuytgiens van den n.o. hoeck van de Baye sien comen aent schip Amsterdam, brenghende diversche vruchten ende Rijs:maer uytnemende schoon Suyckerriet/ begheerende dat wy oock aen haer lieder Dorp souden willen comen/dan alsoo wy nu eenmael wel ververst hadden/vervolgende onsen cours/so raecten wy noch desen avont uyt de Baye.

Dat 13. Capittel.

Hoe die schepen uyt dese Baye liepen, ende de gheleghentheyt van de selve, met de Inwoonderen der selver.

DJe Baye/genaemt Dantagil, is gelegen op de hooghde van 16.eñ een half graden Antartical, streckende n.n.w. ende z.z.o. 10. mylen op/eñ breet 5. mylen oft daer ontrent/ heeft een seer schoon groen Eylandeken / d'welck seer hooghe is/alsoo datter aen den voet van tselve niet meer vlacx als de strant is/is seer abundant van alle doorn-vruchten/als Limoenen/Citroenen/eñ Oraengie-appelē/ honich/rijs/Bannanas/hoenders/ende meer ander: maer principalijck schoone ende gheriefelijcke afwateringhe/welck tusschen de grotten van t'hooghe landt tot op de strandt comt afvallen / welck seer comodieus is voor de Schepen te verwateren/ heeft int incomen aen de n.o.zyde eenige clippen/ daer men t'water op siet breken/met drie Eylandekens/ eñ vervolgens een reviere/waer diversche Dorpen op ligghen. Heeft noch aen de afwateringe ontrent half weghen de Baye in/aen de noordt wal drie Dorpen seer volcrijck / ende noch diversche langs de strant tot aen een ander reviere die haer noorden op streckt/ eñ dan comt de groote reviere daer wy onsen Rijs meest ghecocht hebben/ welcke haer met twee armen / d'een nae't noorden / ende den meesten nae't westen op streckt / hebbende een Eylandeken int midden / ende aen de noordt zijde t'groote Dorp Sant Angelo ghenaemt / welck met groote staken oft palisaden omvangen ende ghesterckt is, groot van ontrent 250. huysen. Ende wyder de reviere op/een ander/d'welc wy t Noorder dorp noemden/ welck oock seer volck-rijck ende overvloedich in victuali is. Aende slinckerhant int incomē hebby noch een groot dorp. welc wy Spakenburgh noemden/groot ontrent 180. huysen. Ende w.z.w. van d'Eylant

Op wat hooghde de Baye Dantagil ghelegen is.

Beschryvinge van S. Angelo.

t'Eylant light noch een Riviere/ waer oock een Dorp op gelegen is/ welck de Dorpen zijn die tot onser kennisse gecomẽ zijn/ aengaende hare huys-houdinge ende politie is dese: Sy hebben weynich huysraet/ als eenighe matgiens daer sy op slapen ende sitten/ fraeykens met diversche coleuren ghe-wrocht/ cleyne stoeltgiens daer sy haer hooft op leggen/ in plaets van een oorcussen/ fraey ghesne-den/ eenen oft twee groote houte mortierẽ/ oft bloc-ken daer sy haer Rijs in stampen/ om t'caf af te stooten/ een sift daer sy door siften/ potten om in te sieden/ sackens daer sy den Rijs in setten/ ende Calabaren daer sy den Rijs in op schaffen/ ende uyt eten. Des Conincks cieraet ende cleedinghe is/ ghelijck andere/ te weten/ eenen ghecouleurden gestreepten doeck van eenich cruyt geweven/ veel Copere ringen aen die armen/ ende Pater nosters om den hals. Men kent de Overste die sy Phulos noemen/ aen een groot lanck houmes/ d'welck sy dragen in plaets van eenen Scepter/ de andere zijn dese Overste seer onderdanich/ ende cultiveren t'landt.

De groote van Spakenborgh.

Het cieraet des Conincks.

Haer hanteringhe is jagen / ende schieten met-ten boge t'Wilt/ t'welck is t'ghene wy gesien heb-ben/ Meyrcatten van veelderley soorten / visschen met netten/ ende haer oeffenende in krijghs-han-delinge/ waer sy na haer maniere seer dapper cloec eñ sterc toe zijn/ houdende dach ende nacht wacht in een groot huys/ welck wacht ghemeynlijck 30. sterck is/ gheteyckent met een wit placken op de borst om gekent te wesen. Haer geweyr zijn lange spiessen / ende groote houte schilden / waer achter sy haer weten te bergen/ datmẽ anders niet en siet/ dan een luttel van den eenen voet. Sy wachten oock haer Vee. De vrouwen plantẽ/ sayen/ mayen/ alle hare greynen/ ende vruchtẽ/ als Rijs/ twee oft drie soorten van boontgiens/ groene / roode ende witte. De vruchtẽ Bannanas eñ andere/ als voo-ren ghenoemt/ welck haer meeste onderhoudt is/ want sy selden vleesch eten / maer haer toespijse is visch ende melck. Sy weven oock de cleederen van cruyt/ welc sy spinnen op haer dyen/ eñ oock haer visch-netten van t'selve/ die seer sterc zijn. De clee-dinge van de Vrouwen is van t'selve cruyt tot de knye toe/ eenige met een lijf vã t'selve/ sonder mou-wen. Haer cieraet sekere armringen van Tin/ oft heel slecht silver in forme van de Manillas van co-per/ diemẽ na Guinea voert/ oft Paternosters van t'selve: maer hadden noch liever de Madrigettẽ eñ blauwe ronde gelasen paternosters. Wy hebbẽ by haer ghesien den steen diemen Laguecca noemt/ eñ vant Eylandt Zuilon brengt / met ronde Madri-getten noemt Dallemana waer deur schijnt dat al-daer eenige Portugische schepen verwatert / ende aengecomẽ zijn/ te meer wy aent Eylant Santa Maria, een stenghe met een besaens mast vonden/ ge-lijck gheseyt is.

Wat haer hanteringhe zy.

Wat der Vrouwen hanteringhe zy.

Haer Vee sijn schoone Ossen / die sy seer weer-dich houden/ ende vermoede dat sy die aenbidden/ als de Canarins ende Malabaren in Indien. Sy hebben veel Cabrites, maer luttel schapen. Sy hebben oock honden.

Haer

Wat voor Vee/ Voghelen ende vruchten sy hebben.

Haer tamme voghelen ſijn Hinnen eñ Eynden/ de wilde van veel ſoorten by ons noyt gheſien.

Haer granen zijn Rijs/ drie ſoorten van Boontgiens/ wat Milie/ haer vruchten Vannanas.

Limoenen/ Citroenen/ Oraengie-appelen/ doch ſo abondant niet als int Eylant S.Maria.

Gengber/ Melligette / ende een vrucht ſo groot als een Haſenote / als oock de bladeren rieckende als Gartoffels Naghelen.

Sy hebben oock een wortele/ den Gengber ſeer gelijck van buyten/ maer van binnen ſeer geel / eñ wort in Malays Cunhet, in Arabes Habet genaët/ ende int Portugies Cafran de las Indias men ghesmaeckt int eerſte door de groote vochticheyt ſyne cracht niet int eten / dan int leſte ſmaecktmen een luttel ſcherpicheyt : maer niet ſoo crachtich als de Gengber/ draecht ſchoone witte Leliẽ/ ende is ſeer geſont tot veel Medecijnen / men vindes oock veel in Iava ende ander plaetſen van Indien.

Dat 14. Capittel.

Van de gheduerighe vervolginghe die de vlieghende Viſſchen lijden, van diverſche Viſſchen ende Voghelen , ende vvaer men de ſoorten van Voghelen gemeynelijck ſiet, varende na de Ooſt-Indiſche Eylanden.

ALs wy nu ſaghen dat wy qualijcken de Inwoonderen tot peyſe ende ruſte ſoude connen bewegen / overmidts de groote vreeſe eñ miſvertrouwen die ſy van ons haddẽ/ zijn wy den 12. Februarij 96. met eenen n. n. w. wint des avonts t'ſeyl gegaen/ gelijck boven geſeyt is/ ende loopende de onſen cours na de Straet van Cunda, ſo veel de wint ons toegaf/ eñ ſagen noch den 14. dito t'lant van Cabo Dantogil , drijvende meeſt in ſtilten/ zijnde den wint meeſt o. n. o. tot den 24. dito / dat ons den wint van den weſtẽ quam/ waer deur wy ſeer verblijdt waren/ ende den 29. (overmidts ons vermoeden was op de Baſſas de Nazareth te weſen) wierpen t'loot met 80. vademẽ lijns/ maer hebben gheenen gronadt ghehadt/ van gelijcken oock den derden Martij/ dat wy giſten op het ooſterlijckſte rif te weſen : maer met hondert vadem lijns / hebben wy oock geen gront connen hebbẽ / ende hebben met eenen w.n.w. ende z. w. wint tot den 23. Martij voorſpoedelijc geſeylt/ dat den wint ooſtelijck liep / ſomwijlen wat noordelijck ende zuydelijck / krijgende oock ſtercken ſtroom uyt den z.o. van achter Iava, waer deur wy eenen ſwaren ende moeyelijcken wech hadden / met veel ſtilten/ daer over wy van meeninge waren ons te verwateren in de zuydelijckſte Eylanden van Maldivar , ende op deſen wegh ſietmen altoos veel Voghelen / als groote grauwe Meeuwen/ van de Portugiſen Garayos ghenaemt / oock Rabos Forcados , welcke zijn ſwarte bonte Voghelen/ als Exteren by nae/ eñ hebben eenen langen geſpleten ſteert/ by na als een Cleermaeckers ſcheere / hangende in de lucht als de Sperwers / openende ende ſluytende hare ſteerten. Oock eenige Vogelen die geheel wit zijn/ als een Duyve in forme/ ende vlieghen/ hebbende eenen

Anno 1596. Den 12. Februarij.

Wat voor voghelen alhier ſiet.

Beschrijvinghe van de visschen.

eenen langhen dunnen steert: Oock andere als cleyne Eynde Kieckens seer hondt/ alle dese Voghelen halen haren cost ende onderhondt uyt de soute Zee/ende insonderheydt van een sorte van vlieghende Visschen/zijnde van groote als Haringhen/hebbende langhe vinnen/ sommighe twee/ sommighe vier/ waer mede int water vervolcht zijnde van de Dorados, Bonitos, Albocares, sy haer uyt de water heffen/ meynende haer/ door haer snelle vlucht te salveren ende bevrydē van andere Visschen/die haer met groote snellicheyt na springen/ende swemmen haer nae/ tegen dat sy weder int water vallen/ overmidts haer vleughelen oft vinnen droogh wordende niet langer haer en connen boven houden/ sonder die weder int water te natten/ ende inder vlucht worden dese arme verdruckte visschen van de boven genoemde voghelen ghevanghen ende ingeslockt/ waer van eenighe sterckelijck vervolcht zijnde van beyde hare partyen haer in onse schepen berghende/ende niet meer haer connen opheffen/aldaer van de Bootsghesellen ghevanghen ende ghegheten worden/ zijnde seer lieffelijck van smaeck / als oock de graeuwe Meeuwen / diemen Garayos noemt/ willende haer op onse schepen rusten/ lieten haer van de maets metter handt vanghen/ overmidts sy van gheene menschen verveert waren/ ende comende te spreken van de visschen /daer van wy hier voren mentie van gemaeckt hebben/ zijn dan de Bonitos oft goede Visschen/seer goedt om eten/ nochtans drooge/ van ghedaente als onse groote Carpels/doch dicker/welcke haer soo dick by den anderen houden/volgende de Schepen / dattet te verwonderen is/waer van wy somwijlen een versche sode vinghen met hoecken / waer aen eenen linnen doecxken gebonden/ waer aen sy haer verhanghen.

Sy vernielen een groote menichte van de vliegende visschen dieder somwijlen wel 10. oft 12. in haer rop vonden.

Aengaende de Albocores dat is de witte ghehuyde visch/ overmits hy als ooc de Bonitos geen schelpen hebben: maer een effen huyt heeft/op den buyck seer wit/welc men van verre onder 't water seer siet blincken/eñ hoewel hy den Bonit gantsch ghelijck is / soo verschillen zy in der groote/want icker wel gesien hebbe van vijf voeten groot/ende van dicten van eenen mensch/ waer mede wy ons heele scheeps volck spijsden/ zijnde int ghetal van 60. persoonen/t'is een magheren / drooghen ende meelachtighen visch/hebben maer een doorgaende graedt.

Daer is noch een sorte van visch van de Portegisen Dorado ghenaemt / om dat hy int water schijnt gheel te wesen / blinckende somwijlen als gout. Aengaende sijn gedaente is eenichsins den Salm ghelijck/ ende van de Engelsche Dolphijn ghenaemt / die soo men seyde alle visschen in snelheyt passeert/ welck wel gelooflijck is/en nae mijn duncken men geenen beteren visch becomen mach als desen: want hy alle anderen Visschen te boven gaet/ diemen int sout oft soet water vindē mach/

hecke

a Dese Vogelen zijn graeuwe Meuwen/van de Portugisen Garasos ghenoemt/ van de groote van een Hinne b. Zijn ghenaemt Rabos de Juncos/ oft Biese steerten/om dat sy eenen langen dunnen steert hebben/eender Biesen gelijck/in de groote eñ maniere van een Duyve/ puer-wit/ c. Dese Vogelen zijn genaemt Rabos Forcados/om dat sy de steert hebbē in gedaente van eender Snyders scheer/ op ende toe sluyten-de/ ende zijn meest swart/met een witte placke op de borst d. Is een gedaente van Vogelen / de Waterhennekens ghelijck/ dan dat sy gheheel bont ende ghespickelt zijn e. Is een Dorado gelijck/hebbende cleyne schelpen f. Den Albocores g. Den Bonit h. Den vlieghende Visch i. De Trombas/drijvende aen de Cabo de bona Esperanca.

heeft seer cleyne schelpkens / ende van't hooft tot aen den steert een grooten gevinden rugghe.

Beschȳvinghe van sekere visschen.

De bruyn Visschē/ van de Portugisen Toninas, ende van de Francoysen Marsovins genaemt/ zijn tweederley/ d'eene hebben de muyl seer scherp als een Vercken/ waer deur somwijlē het Meyr-swijn ghenaemt worden / d'ander hebben de muyl plat/ seer gelijck de Potshoofden/ ende om dat sy schijnen cappen aen te hebben / wordē sy de Zee munnicken ghenaemt/ zijn ghemeynelijck 5. oft 6. voeten lanck/ hebben den steert seer breedt ghecloven/ ende contrari staende van ander visschen ghelijck ooc de Potshoofden ende Walvisschen/ sy hebben een effen huyt/ ende gheopent zijnde / zijn sy noch min noch meer als een Vercken/ hebben speck ende vleesch/ de lever ende alle d'ingewant / ende dat meer is/ so genereren sy van gelijcken: want alsoo wy een geschoten haddē die seer groot was/ ende t'selfde open sneden/ vonden wy een jonck daer in/ derhalven weder in de Zee wierpē. Dese houden haer altoos in hoopen / ende haer de Zee verheffende/ comen sy na de schepen/ de Zee groen maeckende door haer menichte/ blasende eñ knorrende als Verckens/ ende is een genoechte om sien/ ende de Schippers versekerende haer tegen toecomende tempeest twelck dickmael daer nae niet langhe en toeft/ uyt t'selve quartier van daer sy comen.

Wy vingen oock veel Hayen/ van de Portugisen Tubarons, ende van de Francoysen Requiens genaemt/ die hem ghemeynlijck boven laet sien in stilte: want zijn seer traech int swemmen/ sy heeft oock een effen huyt / ende altoos heeft hy 7. oft 8. cleyne viskens/ diemen Suyghers noemt / van de groote van eenen harinck/ ende cleynder/ die't bovenste vant hooft plat ende gefronst hebben: waer mede hy hem aen de Hayen vast houdt/ tot dat de Haye wat gevangē heeft/ daer hy dan mede gaet eten/ swemmende hem de muyl uyt ende in/ sonder dat de Haye hem eenich quaedt doet. De Bootsghesellen moeten haer seer voor hem wachten als sy swemmen: want dickmael ghebeurt dat hy met een nae de gront schiet. Ende also hy onlieflijck is om te eten/ so vanghen de Bootsghesellen de selve om haer genoechte mede te houden / steecken hem sijn ooghen uyt / oft binden hem een hout aen de steert oft botighe / laten hem als dan weder in de zee vallen / waer hy groote tormenten ende pijne door lijdt.

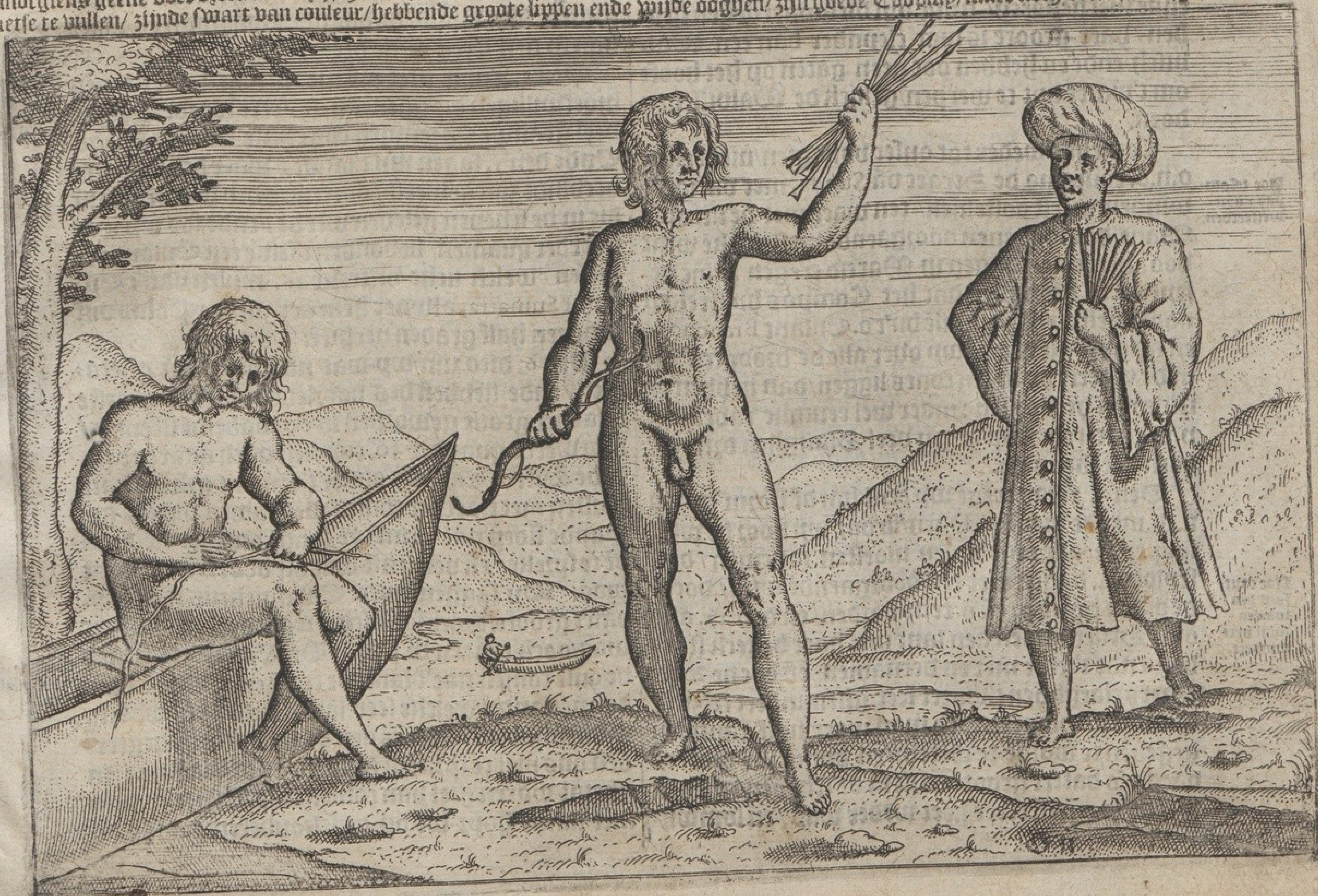
De Haye onlieflijck om eten.

Daer is noch een soorte van visch / die de Portugisen Pesce Puerco noemen/ is van de groote van een Braesem/ ende knorret als een Vercken: men vint oock in de zee seer groote Schilt-padden/ dryvende meest slapende/ want het seer dromachtige beestē zijn/ seer groot ende seer goet om eten / smakende als Calf vleesch/ ende als haer de Sonne de opperste schelpe verwermt heeft / keeren sy haren buyck om hooge/ als dan comen de bootsgesellen seer stillekens/ eñ slaen eenen haeck tusschen beyde de schelpen/ ende treckense also in haer boot/ eñ dese vintmen ghemeynelijck ontrent de Eylanden van Cabo Verde.

De Potshoofden swemmen ooc by groote hoo-

pen

De rechte afteyckeningen van de Inwoonders vant Eylant Pugniatan/ welck leydt voor de Straet Sunda. Sy gaen gantsch naeckt/ ende zijn geel als de Brisilianen/ dragende lanck hayr/ haer meeste handelinge is Visschen/ met een sorte van Harpoenkijns / hebben seer enge Canotgiens geene voet breet/ met drijf-houters aen de zijde. Wy hebben hier by gevoecht een Aberin oft man uyt Paep Jans landt / om de plaetse te vullen/ zijnde swart van couleur/ hebbende groote lippen ende wijde ooghen/ zijn goede Cooplup/ maer noch beter Bootsgesellen.

pen/ als de Tonitren/ doch ghemeynlijck trager/ dan als sy eenigen visch jagen / soo zijn sy dapper ende snel genoech/ gelijc wy dickmael gesien hebben / haer groote is wat cleynder dan een Walvisch/ ende en hebben ooc geen gaten op het hooft om t'water uyt te werpen/ gelijck de Walvisschen doen.

Comende weder tot onser voyagien/ met eenen o.n.o. cours na de Straet vā Sunda, met variable winden/ meest oostelijck/ ten waer met de nieuwe Mane/ dat wy eenen doorgaende westelijckē wint voor veerthien dagen in Martio cregen/ gelijc geseyt is/ eñ bevonden dat het Compas by streken noortwesteerde 70. mijlē by't o. Eylant Brandaon, eñ na gissinge liepen wy over alle de droogten die in de Caerte op onsen cours liggen/ dan hebben de selve niet vernomen : maer wel eenighe ravelinge van wateren. Wy sagen veel Slanghen drijven/ oock veel boomen.

Hoe t'Compas noortwesteerden.

Den 4. May cregē wy eenē hardē storm uyten n.w. met de nieuwe Maen/ so dat wy voor de wint loopende/ alle onse seylen moesten innemen / dan seylden 4. dagen met een doorgaendē wint/ doende onsen cours o. eñ o. ten noorden/ eñ den 27. also onse Stuerluyden aen lant met haer besteck stonden/ ende t'selve niet en vernamen/ eñ ooc de Botteliers claeghden t'water seer ghemindert te zijn/ worden geordineert elck man maer half rantsoen gegeven te wordē/ te weten/ een pijntgien waters daegs/ so datter grootē dorst in de schepen geleden worde/ want het seer heet weder was / eñ somwijlen eenen Reael van achten voor eenen dronc waters gebodē worde / welckmē noch niet en cost becomen. De Pinas hadde noch wat waters/ waer van sy den Leeu mede deelden.

Hoe rantsoen des waters wort vermindert.

Den 3. Junij isser justitie ghedaen over eenen moetwilligen die ghearquebuseert worde. Sagen veel grauwe Meeuwen ende biese steerten vliegē. Ende den 5. sagen wy t'landt / waer door wy seer verblijdt zijn geweest / overmits den grooten dorst die in de schepen geleden werde / ende soo wy wat naerder quamen/ bevonden t'selve een Eylandt te wesen / welck licht ontrent 16. mijlen van't Eylandt Sumatra, alwaer hem der zuyder Polus vijf ende een half graden verhief.

Gedaē justitie over eenen moetwillighe.

Den 6. dito zijn wy wat naerder t'lant ghecomen / ende hebben des voorleden nacht int eerste quartier gront geworpen in 60. vademē steenich/ int tweede quartier 40. ende int dach quartier 20. ende 6. oft 7. Canoas onder t'Eylant gesien / dan dorsten niet naerder comen/ derhalven wy een gemande sloep nae 'tlant toe sondē om met henluydē te sprekē / eñ vernemē wat dit voor een Eylant was. Wy saghen twee Eylandekens ten o.z.o. van't groote/ waer soo't scheen goede Reede achter was/ oock een ten w.z.w. De Eylanders siende de onse comen nae't lant toe treckende hare Canoas op 'tlandt/ welcke seer lanck ende smal waren/ hebbende drijfhouters aen de zijden/ sy en begeerden ons niet te spraeck te staen / ende waren 23. in ghetal/ waren geel van couleur als de Brasilianen met lanck hayr tot op de schouderen hanghende.

Conditie der Eylanders.

de. Sy hadden veel schichten ende bogen/derhal-
ven en dorsten wy niet aen landt gaen/ noch sy by
de onse/ niet tegenstaende wy haer eenige crame-
rye toonden. Siende dan dat wy met haer niet en
costen te recht comen/quamẽ wy weder aen boort/
dus aen de wint liggende / dreven wy sterckelijck
nae't n. o. ende noch meer des nachts dat wy n. o.
ende n.o.aen gingen/loopende boven eenen hoeck
om de opninge te schouwen die upten zuyden seer
grof viel/ dan worden so om den noort ghedreven/
dat wy in den morgen-stont wel drie mijlen vant
Eylandt stonden/ wy hadden de Pinas des mor-
gens uyt t'gesichte verloren / want alsoo wy ghe-
wendt ende aengeloeft hadden/ was hy cours ge-
gaen. Men heeft uyt den Leeu eẽ scheut geschotẽ/
eñ de vlagge laten waeyen / overmidts sy t'hooge
landt van Sumatra sagen/ eñ de Pinas o. n. o. van
ons/derhalven onse resolutie veranderẽ (die nae't
Eylant was) eñ liepen nae de Pinas die wy ver-
spraken/eñ hadden seer na by t'lant geweest/ welc
mocht liggen ontrent 16. mijlen vant Eylant/eñ
was seer hooge landt : eñ hadden veel stilten. Wy
liepen o. eñ o.ten z. aen/den wint n.n.o. eñ bevon-
den dat de stroomen de Straet in liepẽ/ welc over
beyde zyden seer hoogh lant hadden/eñ na gissin-
ghe mocht wijt wesen in de mont 18. mijlen.

Bereghen Sumatra int gesichte.

Den 11. Junius quamen wy dicht onder t'Ey-
landt van Sumatra, alwaer als oock na de Custe
van Java veel Eylanden lagen/ende hebbent geset
in 25. vademen cley gront voor een lanckwerpich
Eylant / sijnen name is ons onbekent/eñ hadden
te voren ghehadt 35. vademen steeck-gront. De
Sloepe van t'schip Amsterdam jaegde een Canoa
na/maer costen die niet beroepen.

Hoe wy onder t'Eylandt van Sumatra quamen.

Des anderen daeghs voeren wy aent Eylant
(d'welc woest ende onbewoont was/ vol bosscha-
gien) om water te soecken/ doch conden geen vin-
den/ terwijlen sagen wy van onder t'hooge landt
van Sumatra, eersten drie/daer nae 9. seylen/ waer
van d'een voor ons over quam geseylt/ na d'lant-
werpich Eylant toe/waer een Schuyt na toe ge-
sonden is geweest/ die met haer versproken heeft/
waren 16.man/waer van de ses saten en roeyden/
de andere saten in een hutte die op haer Paraus
ghemaeckt was/zijnde met diversche gecouleurde
cleederen/gecleet wy en conden haer niet verstaen/
dan wisten wel van Bantam ende Iapera , maer
Sunda Calapa was haer onbekent/eñ voeren alsoo
weder nae 'thooghe landt van daer sy ghecomen
waren. Daer over wy resolveerde den tocht met
de Pinas ende den ghemande Sloep nae'tlandt
van Sumatra te doen / van daer wy de seylen had-
den sien comen/eñ weder henen varen/presumeer-
den eenige Zee-roovers te wesen die de Schepen
wachten die van Manancabo nae Bantam voeren.
De Pinas gemandt zijnde met sesthien man/seyl-
den nae 'thooghe landt alwaer eenighe Dorpen
waren / waer van t'principaelste sy Dampin noe-
men.

Wy hadden int overloopen over al 20.21.ende
22. vademen sant gront/ende settent in den avont
in achthien vademen/ seer dicht aen een Eylandt/

waer noch twee Eylandekens by laghen. Wy hoorden t'volck claer ghenoech ſpreecken doch en vernamen geene/ noch oock geenen ſchepē tot des anderen daeghs/ dat wy (om water te ſoecken uyt zijnde) op een plaetſe 4. ſchepen ſagen liggen/ ende noch in twee partyen/ drie ende drie ſeylende/ daer wy met de Sloep na toe roeyden/ ende ſy ons vernemende/ maecten haer aen den anderen vaſt/ wy quamen haer aen boort/ eñ vraeghden haer waer wy water ſouden connen becomen/ ſy weſen ons nae een plaetſe/ dan vreeſende dat ſy ons bedrieghen ſouden ende ons verſeynden/ begheerden ſy ſouden mede aen de Pinas varen, ende met vrientſchap in haer Schipkens comende/ toonden ons veel fraeyicheden/ als eenē verguldden Poignaert/ die ſy Crees noemden/ oock eenen gouden rinck daer eenen Diamant in ſtondt van cleynen pryſe: want hy cleyn ende qualyck ghecant was/ ſy hadden eenen metalen Bas te boorde gebracht/ want ſy int eerſte voor ons ſeer bevreeſt waren/ ſiende dat wy daer d'ooghe op hadden/ verberghden ſy dien.

Hoe wy eenighe ſcheepen int gheſicht creghen/ ende daer na toe roeyden.

Wy keerden weder nae de Pinas/ ende ſy quamen ons volghende met een Canoa aende Pinas/ ende voeren weder met haer aen hare ſcheepkens/ van de welcke wy ruylden wat viſch/ Vannanas, Water-meloenen/ Suycker-riet/ Coquos/ Loock ende Ajuyn/ ende andere diverſche fruyten ons onbekent/ ende dit voor root ende blauwe Paternoſters/ ende Madrigetten/ ende wy voeren met haer nae't vaſte landt van Sumatra.

Hoe wy met haer ruylden.

Dat 15. Capittel.

Hoe dat ſy op het Eylandt Sumatra aen landt gingen, in het dorp Dampin genaemt, aldaer ſy by den Overſten quamen, ende vvat aldaer gheſchiet is.

ALs wy nu dus met de Paraus voerē/ quamen wy daer drie oft vier Canoas waren/ daer in waren/ eenighe perſoonen die preſenteerden mannen van qualiteyt te weſen/ fray gecleet met hemels blauwe fijne accoutrementen van Lijnwaet/ ende Tolcken van t'ſelve. Deſe vraechden wy oock nae water/ d'welck ſy ons weſen/ midts met haer eenen ſoutē Quille opvarende/ ende quamen alwaer wy ontrent twintich huyſen/ in maniere als Boeren huyſen vonden/ fraey gemaeckt van Palmboomen/ wy ſonden twee man met de Inwoonderen/ om te beſichtighen waer t'water te halen was/ d'welck ſy ſeer ſterckelijck vonden afloopende/ dan was te dangereus om te halen/ ſo de Inwoonderen quaet int ſin ghehadt hadden. Alhier ſagen wy den eerſten Peper waſſen/ oploopende als de hoppe/ lancks hooghe Rieten/ ende cochten ſo veel ſy ons brachten. Hadden oock een monſterken Nagelen/ Noten/ eñ oock Popoenen/ Comcommerē/ doch coſten geen vleeſch van haer becomen. Sy brachten oock Wijn uyt Palmboomen ghetapt. De Vrouwen waren met ſeer dicke arm-ringen verciert/ oock gecleedt met een cleedt van de middel nederwaerts/ ende een cleet over de borſten/ laten t'hayr wat met een ſtrenge vaſt gebonden/ als men ſien mach/ als wy nu vreeſden dat

Beſchryvinghe van eenige mannen die haer vertoonden.

Verciersel der Vrouwen.

t'water

Dit is de Figuere van eenen Oversten op Sumatra/ int Dorp Dampin/ gelegen int incomen van de Straet Sunda. Alhier sagen wy den Peper wassen. Sy hadden alhier een soorte van Hoenderen/ half Kalkoen/ ende half als onse Hoenderen.

(t'water ons ontvallende) de Inwoonderen eenighe avantage over ons mochten crijghen/ voeren wy nae de Pinas toe die verseylt was/ ende wy voeren noch aen twee Eylanden/ water soeckende/ doch te vergheefs.

Daer na quamender 4. Canoas aen de Pinas/ ende brachten hoenderen/ Rijs/ Peper ende Caxas te coop. Ick voer met de Sloep nae de plaetse daer wy de schepen hadden sien ligghen/ om te sien oft men daer water soude connen becomen/ daer by comende/ isser onbewist een Roer afgegaen/ waer door die van de Paraos bevreest zijn geworden/ also dat sy haer schans-matgiens lietē neder vallē/ ende eenen cleynen metalen Bas te boorde brachten/ ende met hare wapenen seer dreychden/ overmidts sy meynden wy upt vyantschap geschoten hadden/ t'welc siende/ roepde onse Sloep na tlant toe: maer eenige van haer opt landt springhende/ wilden ons aen lant niet laten comen/ alwaer/ eñ om geenen quaden roep van ons te laten loopen/ hebben met de Sloep weder ghekeert/ van waer wy gecomen waren/ ende sochten noch op een ander plaets/ maer costen geen water becomen. Aen boort comende/ vondē de Almadias noch aldaer/ ende hadden voor 12. Realen van achten Caxas gemangelt teghen 3500. voor elcken Reael/ om altijts eenich payement te hebben. De Paraos voeren corts (mits t'hooghe water wiert) wech.

D'Eylanders wilden niet toestaē dat de onse aen landt souden comen.

Wy voeren des nachts weder daer de Paraos ghelegen hadden: maer was al sout water. De Pinas ginck onder seyl/ ende voeren doen gelijck met eenen landelijcken windt nae de schepen toe/ waer wy eenen Parao aen boort vondē/ die de onse water opt lanckwerpich Eylant gewesen hadde. De Overste van de Parao presenteerde ons tot Bantam te brenghen/ midts betalende voor Lootsmans loon voor elck schip 5. Realen van vierē/ eñ wy haelden water.

Presenteren de onse voor Bantam te brenghen.

Na de middach quam een Parao aen de Pinas met Caxas, om die te ruylen teghen Realen/ dan worden weder gesonden/ ende de Lootsman bleef aen ons boordt/ die ons twee seylen wees die van Bantam quamen.

Des anderen daeghs/ welck den 15. was/ voeren wy om water/ t'welc wy met t'bootgien haelden. Den swartē Laurentiaen/ also hy des voorseyden daeghs gestorven was/ worden achter een Eylandt begraven/ ende sagen noch een seyl van Bantam comen. Achter t'Eylandt daer wy achter gheset hadden/ lagen noch vier passelijcke Eylandekens/ met twee clippen/ eñ hadden desen nacht eenen harden windt upt den noordtwesten.

Den 16. Junij lichten wy ons ancker ende ginghen t'seyl met eenen n. w. windt/ n. o. ten n. aen/ wierpen tweemael t'loot in 22. vademen suyver sandt grondt/ ende overmidts stillekens worden/ moesten d'ancker laten vallen/ want wy anders terugge dreven/ overmits de stroomen na t'westen lepen tot nae de middach datter stercke coelte quam/ gingen als doen n. ten o. aen/ ende de Strate streckte haer tusschen t'lanck hooge Eylant/ eñ t'lanckwerpich oost/ den windt quam recht upt de

Straet'

Straet/ derhalven na ons Lootsmans begheeren weder setten in 19. vademen. Sagen noch diversche Paraos die van Bantam quamẽ/ ende wy moesten onder d'Eylanden setten/ overmits wy recht in de windt creghen om den morghenstont te verwachten/ dat de wint uyt t'hooge lant van Dampin valt/ welc was de plaetse daer wy met de Pinas eñ Sloep geweest waren/ int Eylant van Sumatra, ende gingen int dach quartier t'seyl/ waerschouwende de andere schepen van ghelijcken te doen/ doende onsen cours o. n. o. aen/ den windt noort-west. Sagen noch diversche schepen seylen na Sumatra. Wy quamen dicht by eene hooghe groene clippe/ daer wy seer nae toe dreven/ waer over wy met de sloepen t'schip af roepen moesten/ welcke ghepasseert zijnde/ setten onsen cours nae drie groene Eylandekens/ die teghen t'hooge Eylant liggen/ ende recht door t'gat sagen wy t'hooge lant van Iava, wy liepen beneden dese Clippen/ een Gotelings scheut daer van in 25. vadem/ zijnde den wint uyter Zee/ eñ de andere schepẽ liggende boven in 30. vademen/ ende saghen noch een seyl teghen den n. w. hoeck vant Eylant/ genaemt den Sout-berg/ d'welck heeft eenen hoogen bergh int midden/ ende is anders passelijck lanck.

Saghen diversche schepen seylen nae Sumatra.

Tusschen dit ende t'lanckwerpich Eylandt is noch een ander seer hooghe Eylandt/ hebbende in top van dẽ bergh een clove/ t'welc twee toppen maeckt/ is niet seer groot/ eñ also de wint altoos na de middach uyten oosten comt/ hebbẽ wy het weder gheset in 15. vademen goet ancker grondt tot des anderen daeghs. Ons quam noch onder t'seyl zijnde een Parao aen boordt/ van't vaste landt van Sumatra, welck ons bracht wat Cocos/ Betele eñ Arreca/ met kalck ende wat Bannanas, was t'Parao van den Lootsman/ twee vande 14. mannẽ dieder in waren/ quamen over ende deden reverentie aen de Lootsman/ nemende metter handt den luchter voet van den man/ die opwaerts strijckende tot de knien/ eñ dan strijckende met hare handen haer aensicht tot over haer hooft/ het was desen nacht soo reghenachtich weder.

Hoe sy aen boort quamẽ/ eñ wat reverentie sy bewesen.

Ende des anderen daeghs zijnde den 18. dito/ sagen wy 7. seylen in diversche plaetsen/ waer van ons de twee aen boordt quamen/ zijnde d'eene des Lootsmans Parao, ende in d'ander quam een lanc statelijc man/ gecleet in fijn Catoenen Lijnwaet/ met Gout doortoghen/ veylende ons veel Betele ende Arreca met wat Cocos/ waer voor hem vereert worde eenich Lijnwaet/ ende int wech varen/ stalẽ een hemde ende ander Lijnwaet. Wy wierpen grondt in den mondt vant gat in 25. vadem/ de stroomen vielen seer hardt nae't westen/ eñ wy ginghen o. ten z. aen/ den wint noorden/ ende hebbent des avonts weder in 28. vademen ghesetl/ sagen desen avont seer veel Vleermuysen/ so groot als Hinnẽ/ waer van wy ons seer verwonderden.

Vleermuysen so groot als Hinnen.

Den 19. also wy voorby een Stedeken passeerden/ quamen ons veel Paraos aen boort/ vant Eylant Sumatra, eenighe met seylen/ ende brachten Cocos/ wat Peper/ Naghelen/ Muscatẽ/ Bannanas/ ende wat Hoenderen/ Oraengien/ ende bra-

ghende oftmen van Goa oft Cochin quamen/ende
na Bantam voeren/eñ luttel gevoordert hebbende/
lieten onse Anckers weder in 27. vademen vallen.
De stroom was contrary eñ luttel coelte / eñ had-
dē 3.0. aen ontrent 3. mijlen geseylt. Eñ also of des
anderen daeghs stil was/bleefmen ligghen: maer
des anderen daeghs/als de wint w.z.w. was/lich-
ten wy ons ancker/ende gingen cours o. ten z. dan
overmits de stilte/ lieten t'ancker vallen in 22. va-
demen/ende andere in 30. ende gingen na de mid-
dach weder t'seyl/ende sagen diversche seylen.

Nopende de vruchten die men op Sumatra sien
Beschrijvinghe van seeckere vruchten. wassen hebben/zijn dese: Den Cocos oft Indiaen-
schen Palmboom/ welckmen geheel Indien door
vindt/ dan om dat men hem eerst op Sumatra ghe-
sien hebben/sullen wy van dien ooc eerst schrijven
ende is vierderley.

D'eerste soorte is/daer den Cocos oft Indiaen-
sche Noten op wassen/welck wel den profytelijck-
sten als nootdruftichsten boom is diemē op aerden
mach vinden/ want t'meeste onderhout is van de
Indianen / naest den Vannanas oft Vygheboom/
gevende Oly/Wijn/Melck/ Suycker/Azijn/ met
ooc de schalen/ dienende tot schotelen om daer uyt
te eten/t'hout om Schepen af te maken/de bast om
touwen te draeyen/ ende de bladerē om de huysen
mede de decken/alsoo datter gantsch niet verloren
en gaet/ maer wordt alles gebruyckt tot des men-
schen behoef / jae selfs de wortelen worden tot co-
len gebrandt voor de Goudtsmeden / waer sy seer
propijs toe zijn / ende om datter andere veel van
geschreven hebben/ willen wy den Leser aen hare
beschrijvinge remitteren.

De tweede soorte is int Portegies Arrecquero
genaemt/waer van wy hier na sullen handelen.

Het derde is den Dadelboom Lamar ghenaemt/
diemen veel in Barbarien vint/ ende in menichte
op 't Eylandeken Gerbi.

Den vierden is ghenaemt in de Malaysche tale
Lantor, desen draeght een cleyne vrucht van de
groote als een Criecke/ schoon Oraengie verwe/
hebbende eenen grooten steen binnen / diemen
Carros noemt/ende maken van de vrucht een seer
schoone Orangie-Oly/dickachtich/die seer gesont
is/eñ goet om eten voor de gene diese gewoon zijn/
men seydt dat desen boom t'Wyveken is van den
eersten/eñ men vintse beyde ooc in Guinea. Desen
lestē is/daer sy haer pampier van hebbē/daer sy op
schrijven/eñ Boecken maecken: want alhoewel sy
alle vieren een soorte van bladeren hebbē in forme
van rieden / van d'welcke men alhier wel eenighe
heeft sien brenghen/van de gene die van Iudea, Pa-
lestina, oft Soria comen/soo zijn nochtans dese bla-
deren gheschickter om op te schrijven/daer is dan
noch in abondantie gesien geweest/ den Bannanas
oft Indiaensche Vygeboom/ welc so geseyt is/wel
t'meeste onderhout is vande gemeyne Indianen/
is een seer lieflijcke vrucht/doch der Magen onbe-
quaem/wordt int Malays Pican ghenaemt. Men
vint dese vrucht niet alleen geheel in Oost-indien:
maer meest in alle landē die tusschē de twee Tropi-
cos gelegē zijn: maer hebbense uyter matē goet int

Eylant

[a] Dit is de figuere van den Indiaenschen Cocos ofte Note-boom. [b] Dit in den Bannanas ost Indiaensche Vyggeboom. [c] Dit is den Peper wassende langhs een groot riet/int Malays Bambu genaemt. [d] Dit is den Crocus Indicus/wassende met sijne bloeme.

Eylandt S. Laurentij gevonden / worden rauw en ghecoockt gegeten/ oock ghedroocht aleer sy heel rijp zijn/en voor coopmanschap vervoert/wassen het t'gheheel jaer door / aen eenen grooten tros/ gelijckmen alhier sien mach/gevende elcken boom maer een vrucht/welcke afgehouwen zijnde / weder jonghe scheuten uytwerpt/ daer men binnen eender maent weder vrucht aen siet. Den Boom is sacht als Riet / want met een Mes can men hem ten eersten deursnijden. De bladeren zijn gemeynelijck langer dan een vaem oft mans lenghte/is eenen grooten voet breedt / hebbende alleenlijck een lange roede tot den eynde toe door t'bladt loopende.

Gedaente des ronden Pepers.

Den ronden swarten Peper hebben wy aldaer in deser formen oock sien wassen / opclimmende lancks de hooghe dicke Rieten/ diemen in Portugies Banbu, ende int Malays Manbu noemt/ daer den Tabaxir in wasset/welck in Persia tegen silver opghewoghen wordt/dan alhoewel wy diversche gheopent hebben/connen wy geen Tabaxir daer in ghevinden. Den Peper dan was opclimmende als de Hoppe by ons doet/ want haren struyck is te cranck om sonder steunsel te wassen / groeyet met ranckens/als de Geneverbesyē doē/is groen tot dat sy vol is ende ghedrooghet wordt/ dan soo wort hy swart. De plaetse daer hy wast zijn dese/ te weten in Malavar, Onor, Barsselor, Magalor, Calecut, Cranganor, Cochin, Coulan, ende wordt alhier in der Malavaysche talen Molanga genoemt/ groeyet oock in Queda by Malacca, ende wort inder Malayscher talen Lada ghenoemt. Dese wort meest naer Pegu ende die noordelijcke quartieren vervoert. Groeyt oock in Pedir, Camper, Andragiri, Iambe Baros, Speriamon, Dampin, plaetsen in Sumatta gheleghen/ende oock in Iava, te weten tot Bantam, en westelijcken hoeck van Iava, in plaetsen genaemt/ Anier, Chuconin, Malassery, Changabaya, Cherola, Charita, Cheregin, Labuan, Buama, Issebongor, Pariban, ende een plaets 4. mylen by oosten Bantam, Punctan ghenaemt/ welck comt de riviere af van achter Bantam. De Peper wordt in Iava Schang genoemt. Desen peper wort meest na de China ghevoert. Daer wast noch een wortel den Gengber seer ghelijck / ende wordt in Latijn Crocus Indicus in Maylays Cunhet, ende van de Portegisen Caffran da Tetra genaemt / is geel van binnen/ende knoopich/t'breeckt haest/ sijn gewas is als Lis/ draghende witte Lelien/ is seer waterachtich/ende daer in bytende/ so en ghevoeltmen gheene cracht daer in/ tot na een luttel tijdts / dan begint de mont seer te branden. Wy cochten een goet deel van dese vrucht int Eylant S. Laurentij, in de groote Baye/ ende worde ghebracht uyt een Dorp/ legghende West vant Eylandt. Men vindes oock veel in Iava, ende andere plaetsen van Indien.

Op wat plaetsen de Peper is wassende.

Dat 16. Capittel.

Hoe wy voor de Haven van Sunda quamen, ende wat aldaer gheschiet is in de aencomste,

Sep-

Anno 1596. den 22. Junij.

SEylende dan dus lancksamich (overmidts de contrary stroomen) als oock de veranderinge van den wint: want na middernacht is den wint oost tot den 10. uren voor middach/eñ voort tot den avont west/ waer deur so moeyelijcken is om de Straet te passeren) zijn wy den 22. Junij voor de haven van Bantam, ende de Custe van Sunda ghecomen / siende voor ons een leegh/ groen/schoon Eylandt/ t'welck de Javanen Pulo Panjan noemen/d'welc een lanckwerpich Eylant geseyt is/ende by t'noorden selve wel 70.seylkens/ sagen d'welck van verre wel een bosch geleeck/ (so ons geseyt worde/alle Visschers waren/waer aen men mercken can dat Bantam een seer groote populeuse stadt moest wesen. In een Baye int landt Iava saghen wy een Iunco, t'welck een Javaensch schip is/hebbende boegspriet / eenen grootē mast/ ende een besaens mast / voerende een blinde / een groote besaene aen de mast/ende een cleyne mocht wesen van de groote van 16. last / van waer een Canoa nae ons toequam / maer costen haer niet verstaen/ derhalven voeren weder na Iunco, ende brachtē eenen die Portugies sprack/vragende van waer wy quamen. Ende alsoo wy begheerden hy soude aen boort comen/ voer hy weder nae de Iunco, die terstont t'seyl maeckte/ende voer om eenen hoeck/alwaer wyse verlooren.

Iunco is een Javaensch Schip.

Wy hadden des middaeghs 34. vademen daer nae 24. eñ na twee uren 10. also dattet subytelijck seer op drooghde: want corts daer na maer 8. vadem/ende onse minste diepte was 7. vadem / doch t'diepte weder. Wy hadden t'hooghe vaste landt van Iava aen stuerboordt/ ende Pulo Panjan aen baghboordt/met welck staende o. ende w. hadden 10. vademen diepte. Wy sagen oostelijcker noch eenighe leeghe Eylanden / als oock recht voor de stadt Bantam, alwaer alle de seylkens na toe liepē/ den windt was n. o. uyter Zee / ende onsen cours (nae des Lootsman begeeren) z. o. ten z. Teghen den avont isser een Parao van de stadt ghecomen/ waer in 6. Portugisen met haer Slaven ons aen boort comende/seyden aen ons gesonden te wesen van weghen den Gouverneur/die met alle de Inwoonderen seer bevreest voor ons was / vragende van waer wy quamen / waer op wy seyden : van Hollant/om met haer te comen handelē in vrientschap/haer specernyen teghen onse coopmanschappen/waer op zy ons antwoorden / dat wy wel ter rechter plaetsen gheraeckt waren / maer ter onbequamer tijt: want sy over vijf dagen vijf Sommas, (welc de Chinesche schepen zijn) na China afgesonden hadden / ende dat t'ghene wy in de Baye des morgens hadden sien liggen / sijne ladinge aldaer lanck de Custe soeckende was/ toonden ons groote vrientschap.

Hoe ons eenighe Portegiesen aen boordt quamen/ ende wat sprake sy met ons hielden.

Nota.

Ende also wy seer na den Coninck vraeghden/ seyden ons hoe hy voor Palimban (een stadt in Sumatra gheleghen/ die gherebelleert waren) gebleven was / ende noch veel van de sijne / ter tijdt dat sy t'meestendeel van der stadt in hadden/dan door de doot van haren Coninck/ hebben sy die wederom verlaten. Doen sy na Sumatra voeren/hadden

sy over de 200. seylē ghehadt/so dat door de groote menichte/veel van honger vergingen/ende dat de Coninck maer een eenich kint hadde achter gelaten van vijf maenden / erfgenaem van't Coninckrijck/eñ de Inwoonderen hadden tot eenen Gouverneur ghecosen/ te weten / den Vader van een van des Conincks huysvrouwē/ van middelbaer ouderdom/met namen Chepate. Onder de Portugiesers waren/die in Thomas Candisch schip gheweest hadden/als hy in Ternate was/ so sy seyden. Verhaelden oock de groote destructie ende beroeringe die Capiteyn Lancaster in de straet van Malacca (ligghende onder de Portegische ende Indiaensche Schepē) gedaen hadde/daer wy gantsch niet en wilden afweten/ dan dat wy gecomen waren om te coopen ende te betalen. Sy begheerden grootelijcx op ons/ dat wy ons doch niet en wildē
Nota. uyt geven voor schepen van Don Antonio gesonden/op dattet onder haer geene muyterie ende beroerte maken en soude/ t'welck sonder twijfel gheschien soudē door de ballingē die haer in Pegu, Bengala, Ternafferin, Martaban, op de Custe van Choromandel, int cortste ghesept/door gheheel Indien onthouden/om hare querele uyt te voeren/ waer deur mē terstont grootē aenhanc soude becomen/ maer men soude haer niet moghen vertrouwen/ want om vrydom van hare ballinckschap te crijgen/ souden sy mogen eenighe verraderie stichten.

Wy deden dē Gouverneur door de Portugisen aendienen alle vrientschap eñ dienst. Die van voor varende hebbende een geveynsde blijschap getoont/ ende also na de stadt toe gevaren/alwaer sy den Gouverneur aen diende wat haer ervaren was.

Den 24. quamen wy wat naerder t'Eylant/ eñ settent in 7. vadem dicht onder t'Eylant Pulo Panjan, eñ hadden 3. w. van ons noch een leegh groen Eylandt / waer achter een Revierken uyt quam loopen/ende bleven alhier ligghen / de Lootsman voer na de stadt Bantam, die wy van verre saghen ligghen 2. mylen van ons. Den Admirael van der Zee/Tomongon Angabaya genaemt/die quam aē onse schepen/ons door eenen taelman verspreken/ ons offresserende alle vrientschap eñ verversinge/ uyt des Gouverneurs naem/ ende al wat in des Gouverneurs macht was / dat wy doch wilden opcomen voor de stadt/ als oock voor sijn particulier/waer van wy hem seer bedanckten / presenterende so hy begeerdē over te comen/ hy soude ons wellecom wesen. Hy begheerde wat Bisschuyt/ d'welc hem gegevē wordē/eñ hem verexcuseerden/ overmidts hy aen't lanckwerpich Eylant te doen hadde/so hy seyden / dan saghen hem weder na de stadt varen/sonder aent t'Eylant geweest te hebbē/eñ int afvaren schanc hy ons twee Koeyen/dan hebben die noyt vernomen. Corts daer nae is den Rechter van s'Coninex Tollen (den Sabander genoemt) gecomen/met hem de Portugisen/ die ons upten name van den Coninc eñ Raet offresseerde alle vrientschap/ waer in hy die ons soude mogen toonen/brachten ons veel Hoenderen / Geyten eñ andere vruchten / ende wat wy noch van doene soude

Hoe ons van wegen den Gouverneur alles goet ghepresenteert werd.

soude mogen hebbẽ/soude ons geworden. Seydẽ als dat wy wel ter bequamer tijdt ghearriveert waren/want den Peper seer schoon stont / dattet scheen een dubbel jaer te wesen/ hy is so van boort voor den middach weder gevaren/doch de Portegisen bleven des middaeghs by ons eten / die ons waerschouden voor de Javanen te wachten.

Daer quam noch sulck een menichte van Javanen ende ander natien/als Turcken/Chinesen/ Bengallas/ Arabiers/ Persianen/ Gusarates/ ẽ andere/ datmen hem nauws conden geweynden/ die alle van den Spaenschen wijn verheught gemaeckt worden. Als sy des avondts van boordt voeren/worden haer twee eerscheuten ghedaen.

Des anderen daeghs quam Tomongan Angabaya met den Sabander, presenterende van des Gouverneurs ẽ harent wegẽ alles wat wy van doen soude mogen hebben/ begeerende dat wy de Portugisen niet en souden vertrouwen: want sy ons sochten te vermaecken/ende so dobbel waren/ datmẽ ninmermeer haer herte en cost kennen / ẽ dat wy niet dorsten vreesen: want de Havene vry was voor alle Cooplup: oock belovende dat wy alle Speceryen voor andere soude becomen. Sy begeerden eenige Coopmanschappẽ te sien d'welc oock ghedaen worden/ haer vereerende acht ellen groenen Caffa. Van des Gouverneurs weghen isser daer nae gecomen eenen swarten Quillin van natie/int gemeen genaemt Quillin Panjan, oft den langen Quillin, ons voorhoudende/ dat t'gheheel Coninckrijck van ons eenen dienst begeerden / te

Wat dienst t'gheheele Coninckrijc van den onse begeerdẽ.

weten/ dat wy souden varen voor Palinban in Sumatra gelegen/ende die beschieten te water/ dat sy souden te lande trecken / om de stadt in te nemen/ sy souden ons geven alles wat in de stadt ghevonden soude worden/twelc wy hem ontseyden/overmits wy gecomen waren om te handelen / ẽ niet om crijgen/waer mede hy weder van boort gevaren is/aleer de twee voorgenoemde aen boort ghecomen waren/die onse Zee-caerten begheerden te sien/waer in wy haer toonden hoe wijt wy henen gecomen waren om met haer vrientschap ẽ handelinghe te sluyten / waer van sy haer wel te vreden toonden / te meer dat sy hoorden dat wy in 6. maenden costen henen comen ẽ gaen/ooc dat wy 14. maenden onder weghen geweest hadden/ den wegh soeckende/ende zijn so van den anderen gescheyden.

Des anderen daegs/wesende den 26. dito/ quamen ons verscheyde natien aen boort / daer mede wy in alle vrientschap handelden/begeerende dat wy de Portugisen niet en souden betrouwen. Wy lieten haer eenige waren sien/ die haer seer wel behaeghde. Wy sonden een gemande schupte na de west-hoeck van Iava, drie mijlen westelijcker dan Pulo Panjan, alwaer een Dorpken was/om eenich Vee te coopẽ/doch alsoo't Slaven warẽ / mochten geen vercoopẽ/ dan cochtẽ voor drie Norembruchsche spiegelkẽs eenẽ grootẽ pot vol nattẽ Indigo. Terwylen quam (soo't scheen) een groot Meester aen t'schip Mauritius, die wy onse Caerten lieten sien/ ẽ voer soo weder van boort ende so wy daer

Hoe ons verscheyden natien aen boort quamen ẽ ons voor de Portugisen waerschouwden.

nae

T'verspie-dē der Poŕtegisen. nae verstonden/wast eenen slechten Quidam van de Portegisen / uytghemaeckt om ons te verspieden. De Chinese brachten diversche coopmanschappē aen boort/als Porceleynen / Sijd-werck/ Syde ende andere. De Stuerluyden voeren diepē om na die stadt te loopen/ende op de middach met den zeelijcken wint liepen wy achter 5. Eylandekens/waer wy geset hebben in 4.ende 6.vademen cley gront. Vant tweede Eylandeken streckt hem een clippe van harde steē w.z.w.eñ o.n.o. eñ licht bloot / hem vertoonende in forme van een bruyn visch/waer van men hem wachtē moet. Wy hadden int loopē van 3.tot 5.vademē modder gront/ en wilt oock de Eylandekens niet te nae loopen : want t'zijn al steenen ende clippen onder t'water/ daerom ist beter ende sekerder de Custe van Iava te houden/daermen ses vademen diepte heeft / ten ware men t'Zeewaert liep van alle de Eylandekens / waer ghy in 8. vademen sandt grondt sult hebben/alwaer ons onse Piloot gheerne gebracht soude hebben.

Anno 1596. den 26. Juny. Op middach is Barent Heynick overleden/ diemen (alsoo de onse geen aencomste aen de Eylanden en consten vinden) des avonds tusschen de Eylanden heeft laten sincken/na wiens name wy dese 5. Eylanden de Berls genoemt hebben/gelijck t'lanckwerpich Eylandt nae den name van onse opper-barbier Harman/Harmans Eylandt.

Den 27.dito zijnder des smorghens veel Paraos aen boort gecomen/als oock den Sabander,die met grooter instantien versocht datmen aen landt de Gouverneur soude comen groeten/ ende hem presenteren nae oude costuymen eenich juweel / van weghen onsen Coninck/in teecken van peyse ende confederatie/waer toe vier Adelborsten gesonden worden met een present van schoone Cristialijne glasen / eenē verguldē spiegel/ eñ eenich rootschaer laken/wiē dese Quillin Panjan accompagneerden. Versochten den Gouverneur eenighe schenckagie te presenteren.

Comende aen de Havene / vonden dattet heel leegh water was/oock heel drooghe lach/ende met hoogh water wel acht voeten diep moest wesen/ aen de teecken van de Palisade. Jnt incomen ontmoeten haer de Portugisen/ende na eenē gheveynsden Beso las manos, zijn sy soo van den anderen ghescheyden/ende haer is doen den Sabander ontmoet/die haer ghelept heeft na des Gouverneurs Paleys / die noch over maeltijdt sat / derhalven toefdē vooren int Hof / alwaer een metalē stuck geschuts stont/hebbēde ontrent twee spannē van dē mont 5. Granaten/de groote van een boone/ daer benevens saghen noch vijf bassen / eenen mortier/ eñ veel Beckens hangen / alwaer de Gouverneur oock haest quam / ende hebben hem t'voorgaende present vereert / ende hem gebraecht oft hem onse Heeren soude believen te comen besoecken / om te tracteren van een vaste alliantie ende verbondt/ waer op door sijn Tolck gheantwoort is/ dat hyder hem op soude beraden / ende zijn van daer in des Sabanders Hof ghegaen / met hem die haer eenighe confituren voor diende / ende zijn van daer des avonts weder aen boort ghecomen. De Portugisen gheveynsde vrientschap.

Des anderen daeghs haelden wy al ons gheschut

schut boven/ overmidts wy tydinghe creghen dat den Gouverneur ons des anderen daeghs soude comen besoecken/ waer toe oock alle dinck in ordre stelden om hem wel te ontfanghen. Ons quamen diversche Heeren aen boort/ oock Coopluyden van Persen/ Caracone, eñ veel andere/ die ons vereerdẽ met schoon Caneel water ende Brandewijn.

Hoe ons diversche Heeren aen boort quamen.

Daer quamen oock veel kruyten te coop / als Radijsen/ Ajuyn/ Loock / etc. Daer laghen veel Indiaensche Schepen/ die sy Iuncos noemen/ ende daer quamender noch dagheluckx meer van alle quartieren. Zuydt zuydt-oost van ons sagen wy een Revierken liggen/ daer veel Paraos uyt ende in voeren/ brengende alderhande lijftocht.

Dat 17. Capittel.

Hoe den Gouverneur aen boordt quam, ende wat daer ghe schiet is.

Anno 1596. den 26. Junij.

DEn 26. Junij / des morghens vroech ben ick met diversche Adelborsten verordineert gheweest om den Gouverneur tegen te varẽ om sijne hoocheyt te saluteren/ eñ t'adverterẽ hoe dat de Scheeps-heeren sijne H. aen boordt met groot verlanghen waren verwachtende/ hem biddende doch in geene faute soude wesen daer te comen / eñ so hy eenige difficulteyt maeckte int selve/ mijnen persoon te presenteren so lange in gyselinge te blijven. Wy nae de stadt comende (die haer seer lanck lancks strant uyt streckende was met hare flancqueringe eñ geschut daer op) is ons den Tolc van dẽ Gouverneur (zijnde een Inwoonder vañ Sant Thomas in Maliapur, een stadt gelegen inde custe van Choromandel) met name Quillin Panjan, als boven ghesepdt is/ seggende dat den Gouverneur den Capiteyn aen de haven was verwachtende/ ende dat hy begeerde dat de Capiteyn hem aldaer soude comen halen / om welcke redene wy weder aen boort ghevaren zijn/ om den Capiteyn in onse roey-jacht hebbende / den Gouverneur te gemoeten/ t'welck oock alsoo gheschiede/ ende sonden een Balaon voor/ om sijne hoocheydt te veradverteren van onse comste / terwijlen is den Sabander aen de sloepe gecomen/ begeerende dat wy aen lant soude comen/ presenterende sijnen persoon in gyselinghe te blijven/ t'welc hem gerefuseert worde/ overmits wy niet mochten aen landt comen/ voor datter een verbondt tusschen haer ende ons soude gemaeckt wesen. De Portugisen quamen ons oock groeten/ ons presenterende alles wat in haerder macht was. Ten lesten is de Gouverneur/ met sesthien groote Paraos uyt de havene gecomen/ alwaer de Capiteyn hem bijvoegde/ eñ in des Gouverneurs Parao ginck sitten/ divviserende van de gheleghentheyt van onse Nederlanden/ hoe veel schepẽ datmen s'jaers wel soude connen uyrtusten / hoe veel volcx hoe veel maendẽ wy wel souden moeten onder wegen zijn om de reys te volbrengen tegen de naeste reyse/ ende principalijck / oft wy oock meer reysen derwaerts van meyninghe waren te doen. Dus pratende quamen aen boordt / alwaer sijne Hoocheyt van de andere Comisen/ seer

Begeerte des Gouverneurs.

T'samenspreeckinghe tusschen den Gouverneur ende den Capiteyn.

statelijck ontfanghen worde/met alle sijne Edelen ende Staet.

Hoe sy aen boort ghecomen zijn.

Doch also men hem presenteerde in de Cajuyt te gaen/worde hy verveert/ so dat hy van grooter verbaestheyt seer begost te beven: want hy meynde datmen hem aldaer in een ghevanckenisse leyde/ende in der waerheyt so was het ooc een stoute

Een onbedachte daet des Gouverneurs.

ende onbedachte daet/hy Gouverneur zijnde van de stadt/ also hem onder de macht vā de onbekende luyden ende schepen met sijne Edelen te setten/ is nochtans ten lesten (door t'vermaen van den Sabander ende Tomongon) daer in ghegaen/ ende naer veel schoonicheyt die sy ons voorhielden/seyden dat niemant eenige specerijen soude moghen coopen en̄ uytvoeren/voor en̄ aleer wy onse ladinge ofte genoegen becomen hadden. Hy begheerde onse coopmanschappen te sien/ daer van hem ghetoont worden/ eenige Fluweelen en̄ Rootscharlaken/ waer van hy eenige begeerden mede te nemē/ waer op hem int leste een Rootscharlaken vereert worde/ ende eenich groen Fluweel na ghesonden. Hy besach ons schip van onder tot boven / begeerende datmen alle t'gheschut in sijn afvaren soude los schieten / t'welck alsoo ghesciede van alle de schepen/doch niet alle de stucken/om t'welc te sien den Sabander aen boordt ghebleven was/ die doen oock afvoer. Ick voer met eenige Adelborsten des anderen daeghs in de stadt om eenige goederen te coopen die in de vlote van doen waren.

Anno 1596. den 1. Julij.

Den eersten Julij is Cornelis Houtman aen landt ghevaren met neghen Adelborsten/ al waer sy seer hovelijck op hare wijse van dē Governeur ende principaelste Heeren ontfangen zijn geweest/ ende hebben aldaer gepresenteert de potenten en̄ comissien van sijn Princelijcke Excellentie Grave Maritius, ons daer toe mede ghegeven / om te besluyten een vast verbondt van peyse ende confederatie/om seeckerlijck te moghen handelen/ als alle andere Coopluyden / welcke int Portugies ende Arabisch seer promptelijck worde voor ghelesen/ versoeckende daer en boven van haerder handt een schriftelijcke verseeckeringhe / ende zijn weder ghescheyden/ ende des avonts aent boort ghecomen.

De potente van sijn Excell. ghepresenteert.

De comste des Keysers binnen Bantam.

Desen avont quam binnē Bantam eenen grooten Heer / die de Portugisen den Keyser noemden/ om dat sijn Vader over meest alle de Coningen in Iava absolutelijck ghebiedt hadde gehadt/ die den desen voor haer Over-heer niet wilden kennen/ overmidts hy hem langhen tijdt binnen Malacca ghehouden hadde / ende de Portugisen seer toegedaen was/ vreesden door sijne middel de Portugisen onderdanich soude mogen gemaeckt worden. Niet tegenstaende worde over al wel ontfangen/ jae de Coningē selve/spraken hem met gevouwen handen aen / gelijck de Slaven haer Meesters en̄ Heeren doen. Desen quam den 2. Julij aen tschip Maritius, met sijne twee Sonen ende eenige Portugisen/gingen t'geheele schip door bespieden/ als oock de twee andere groote Schepen / ons groote dinghen belovende.

Hoe den Keyser aent Schip Mauritius gecomen is/ en hoe hy ghecleedt was.

Hy was ghecleedt in fijn Catoenen Lijnwaet

met

Dit is de havene der stadt Bantam/ Sunda genaemt. a Is de stadt Bantam. b Is t'Eylant Pulo Panjan. c Dit is een clippe die met leegh water bloodt leyt. d Dit zijn de vijf Eylandekens/ van de Javanen Pulo Lima genaemt. e Zijn twee Eylandekens vol Cocos Boomen en ander vruchten/ Pulo Dua genaemt. f Is de westelijcken punt lants daer t'Dorp Anyer achter gelegen is/ heeft voor de Revier een Eylandeken. g Zijn twee Rootsen. h Zijn twee Eylandekens. i Is een hoogh Eylant vol hoven ende vruchten. k Is noch een lanck Eylant vol hoven. l Is het derde Eylandt. m Is de oostelijcken hoeck van de Havene Bantam. n Is een Revierken buyten Bantam. o Is noch een Revierken van soet water.

met gout doortogen/ eñ sijn sone hadde een schoon gouden juweel/ ovaelsche wijse/ met een steene verciert aen sijnen gordel/ ende voeren so weder wech nae de stadt toe.

Ende des anderen daeghs is Cornelis Houtman weder met eenighe Adelborsten aen lant gevaren/ versoeckende confirmatie van 't verbont/ dẽ Gouverneur den eersten stante voorghehouden/ tot welcken eynde wy eenige articulen geconcipieert hadden/ die van den Gouverneur onderteeckent worde/ ende met eede bevesticht/ luydende aldus: Dat sy den anderen vast ende trouw souden blijven/ ende so yemant den eenen wilden overvallen/ dat hy als den gemeynen vyant dien uyt gesaemderhandt souden wederstaen ende verdrijven.

Den inhout des verbõts

Onder weghen is haer de Keyser ghemoet/ die haer gheleyt heeft in sijn Palleys/ staende buyten der stadt/ want hy binnen der stadt niet vernachten mach/ alwaer hy haer een bancket voor ghedient heeft van eenige Javaensche vruchten ende conserven.

Ende also de Portugisen daer seydẽ onse vrienden te wesen/ zijn sy gelijckelijck nae de stadt ghecomen/ alwaer de Portugisen begheerden dat de onse doch haer souden willen vernederen in hare huys te comen/ t'welck alsoo gheschiede/ ende binnen zijnde vondẽ daer een fraey bancket veerdich/ waer sy seer wel ende leckerlijck getracteert worde/ ende quamen tegen den avont weder aen boordt.

Daghelijcks zijnder veel Heeren aen boort gecomen/ al om hebben: oock Coopluydẽ Peper veylende/ doch worde niet gheraden ghevonden voor desen tijt te coopen/ also den aencomenden Oogst te verwachten.

Den 5. in der nacht is aen ons boort ghecomen den Quillin Panjan, ons waerschouwende van des Gouverneurs wegen/ dat wy op ons hoede soude wesen: want de Keyser/ die sy op haer sprake Raja d'auma noemen/ ons (onder dexsel van ons te besoecken) soude comen overvallen/ ende dat hem de Portugisen daer toe hadden omghecocht/ waer over t'collegie vergadert worde/ ende een yeghelijck ghewaerschout op sijne hoede te wesen/ oock met den daghe alle t'gheschut met scherp geladen/ de harnasch vaten gheopent/ ende yeder man een uytghedeelt tot haer defentie.

Waerschouwinghe des Gouverneurs.

Nae den middach zijn wy andermael gewaerschout van den Gouverneur/ als datter groote murmuratie binnen de stadt was/ d'een tegen den anderen om ons op te comen loopen/ doch eenige wilden daer niet in consenteren/ oock wy en lieten uyterlijck noch niet blijcken van eenighe dinghen gheadverteert te wesen.

Waerschouwinge des Gouverneurs.

Wy sonden een man aen landt in des Sabanders huys/ met eene ghemaeckte boodtschap/ die vondt aldaer wel 60. Roers veerdich ligghen/ waer deur hy verschrickte/ t'welck den Sabander merckende/ seyde de selve aldaer te liggen om den Keyser uyt der stadt te helpen/ want overmits hy veel aenhanck creegh/ vreesden oft hy hen meester vander stadt soude willen makẽ/ ende dat wy doch

wel

wel op onse hoede soude wesen: want den Keyser riep alle Edelluyden aen/ op dat sy hem volc souden willen leenen/ om sijnen aenslach te moghen volbrenghen/ ende alsoo syt hem niet en mochten refuseren/ soo souden sy mede in den hope comen/ doch wilden een teecken doen/ende achter af buyten scheuts blijven/want de Keyser (door de groote beloften van de Portugisen/ ende den grooten huyt/ die in de schepen was) gantsch voorghenomen hadde ons te overrumpelen.

Hoe den Keyser een ghevеynst bancket socht te houden.

Ende als hem nu docht dat wy eenich advertissement mochten hebben/heeft hy't op een ander maniere versocht/ uytghevende dat hy een groot bancket ghesticht hadde/ ende dat de Capiteynen ende Schipperen/ Stuerluyden/ Adelborsten/ Officianten/ Trompetters ende Musiciens daer toe doch wilden haer vindē om in vrientschap alle vrolijck met den anderen te wesen/ t'welck teghen den 8. Julij soude ghereet wesen.

Twee Adelborsten aen landt ghesonden den 7. Julij.

Den 7. worden weder twee Adelborsten aen landt ghesonden/om met den Gouverneur eñ den Keyser int particulier te spreken/ om haerlieden te waerschouwē op de schepē niet te attenterē/ overmits wy genoechsaem daer op versien waren/ eñ anders niet dan groote schade ende schande soude behalen/ datse doch de Portugisen niet en souden ghelooven/ die haer daer toe waren radende om haer eyghen profijt/ op dat geen ander natie van de quartieren aldaer tot gheene handelinghe soude connen gheraken/ uytgevende dat wy roovers ofte Enghelsche zijn/ die (om dat syt alhier over drie jaer so qualijcken gemaeckt hebben) van yegelijcken ghehaet ende gevreest zijn: voor conclusie haer biddende dat sy om t'ghemeynen beste wille/ t'quaet vermoeden dat sy van ons t'onrecht verstaen hadden/ soudē willen afleggen ende verstaen tot een vaste handelinghe/ want wy ghecomen waren om eerlijcke coophandelinghe te drijven.

De Keyser dede sijne ontschult/ als nieuwers van wetende/ biddende dat de bovē genoemde in teecken van vrientschap/ doch op morgen niet en souden laten te comē/waer op de Adelborsten antwoorden/ sy souden de bootschap doen.

Den 8. Julij.

Den 8. sonden wy een Adelborst weder aen lant/met een present aen den Keyser/ die ter wijlen eenen Bode gesonden hadde om de Overicheyt te halen/ die haer verexcuseerden niet wel te passe te wesen/ eñ dat sy voor datmael niet costen comen/ welcke Bode int wech gaen onder t'verdeck ghe-leyt worde/alwaer siende alle de wapenē hangen/ so verbaest is geworden/ dat hy in lange tijdt niet gespreken conden/ eñ hem nedersettende/ vraechde oft de Capiteyn gram was/ oock waerom/ eñ sonder meer is so aen landt gevaren/ ende heeft tselfde aldaer verbreyt/ t'welc sulcken schrick in de stadt ghemaeckt heeft/ datse alle hope van de schepen te comen overvallen/ verloozen hebben.

Ende de Keyser siende dat sijne aenslach soo van't bancket als den anderen ontdeckt was/ daer van hy hem gantsch excuseerde onwetende van te wesen/ende met het present hem oock

latende ghenoegen / is den 11. dito na Iacatra vertrocken.

Ende alhoewel hy hem verontschuldichde/ weten wy seeckerlijck dat de Portugisen hem voor de bloote schepen 4000. Realen van achten toegesept hadden/ met alle de goederen / schut ende amunitie/ waer toe sy hem oock behulpich waren gheweest met gelt.

4000. realen van achten.

Den 9. quam voor Bantam op de rede een Iunc, welck acht scheuten schoot met metalen bassen/ en liet een witte vlagghe waeyen / een teecken van blijdtschap/ dat hy in de behouden havene gearriveert was/ ende quam tot Bantam t'huys/ en den thienden quamender veel Turcksche en Arabische Coopluy aen boordt/ waer onder eenen met name Gaja Rajoan, die wel eertijdts tot Venetien hadde gheweest/ ende sprack tamelijck goet Italiaensch/ die redene moveerde van met ons nae huys te varen / om van daer weder nae Constantinopelen te trecken/ t'welck sijn Vaderlandt was / want over Achem, een stadt in Sumatra niet en cost gereysen/ overmits de Coninck diemen noemt den grooten d'Achem alle Coopluyden aenhoudt/ ende hadde cortelingh twee Juncken van Bantam ghenomen/ derhalven tot Bantam moeste blijven. Dese hadde den Keyser afgheraden met sijnen aenslach niet voorts te varen / want hem so wel niet ghelucken en soude/ als het dede met het Portugische schip/ t'welc hy overviel onder t'dexsel van vrientschap/ tusschen Madura ende Iava voor Ioartan, t'welck ontrent drie jaren gheleden was.

Den Keysers aenslach wert ontraden.

Den 11. dito/ als ghesept is/ vertrack de Keyser (siende sijne aenslagen niet en wilden na sijn gheghenoegen succederen) na de stadt Iacatra toe/ 10. mijlen ghelegen van Bantam, int Eylandt Iava, welcke stadt ten onrechten van ons Sunda Calapa genoemt wort/ want Sunda is de haven van Bantam met het westelijcste deel van Iava, alwaer oock de Peper wast.

Den 12. dito zijnder drie Adelborsten aen landt ghesonden geweest om den Sabander int ghemoet te varen/ waer mede sy weder aen boort quamen/ begheerende dat de Capiteyn aen landt soude comen/ om met den Gouverneur te spreke/ ende presenteerde sijn persoon soo langhe in gyselinghe te blijven / door welcke willige presentatie heeft onse Overheyt sulcks niet aengeveert noch gheaccepteert/ doch even wel is sijnen outste sone aen boort ghebleven / ende zijn Cornelis Houtman ende Reynier Verhel met den Sabander naer Landt gevaren/ ende by den Gouverneur comende/ hebben sy den eedt vernieut/ den Gouverneur met alle sijne Ondersaten te assisteren naer vermogen / ende met den selven eerlijck ende vromelijck te handelen ende trafiqueren / ende den Gouverneur van ghelijcken beloofden ons tegen alle onse vyanden te assisteren/ jae teghen den Keyser selve/ so hy ons noch eenich teghenstant doen wilde/ ende hebben alsoo haer afscheyt ghenomen/ ende den 13. eenige coopmanschappen veerdich ghemaeckt om mede in de Logie die ons ghepresenteert ende bereydt was / te brenghen / welcke Reynier Verhel den 14.

Cor. Houtman ende Reyn. Verhel.

dito

dito quam halen / waer mede hy met sijn thiender aen landt is ghevaren/ende oock ghebleven / om de goederen aldaer te vercoopen.

Ter selver tijdt is ghestorven den Facteur van den Capiteyn van Malacca, die van yeder seer beclaecht worde/ende hadde seer tegen den aenslach der Portugisen gheweest.

Wat hãdel wy met de Gouverneur deden.

Den 16. is den Gouverneur in de Logie met groote suite ghecomen / ende hebben diversche goederen ghecocht/ende souden die betalen na behooren/als den Oogst van den Peper in gecomen ware na martganck. Ter selver tijdt quamender veel Edelluyden/Coopluydẽ als Arabiers / Chinesen/Bengallas/Mallayo/stot onse Logie gecomen zijnde/ als ooc aen de schepẽ/Peper veylende/ dan onse Overheyt heeft niet willen coopen/voor ende al eer sy met den Gouverneur in prijse veraccordeert waren.

Des Gouverneurs begeerte.

Den 19. in der nacht is Quillin Panjan aẽ boort ghecomen / met hem brenghende eenen brief van Reynier Verhel, waer deur was begheerende meer coopmanschappen aen lant:ooc als dat den Gouverneur op morgen begeerde de schepen te comen besien/met den Bisschop vander stadt/waer tegen wy ons toemaeckten/ende voeren hem met eenige Adelborsten des smorghens teghen / doch voor de stadt comende/was het heel leegh water/dies dede ick my dragen tot binnen de stadt / ende ginck tot aen de Logie om Reynier te spreecken / die nae de Sabanders Hof ginck: Doch verstaende dat hy by den Gouverneur was/keerde weder/eñ na dat wy lange getoeft hadden/worde oock by de Gouverneur ghesonden om hem te veradvertere/ hoe datmen sijne Hoocheyt aenboordt was verwachtende/t'welck hy verstaende/ is hy terstont in sijn Parao gaen sittẽ/ende wy voeren voor/ om die van de schepen te adviseren / alwaer hy seer feestelijck worde inghehaelt/ende na diversche communicatien/aengaende de coopmanschap (begheerde hy den prijs van onse waren te weten) d'welck voor die tijdt uytghestelt worde.

Haer-lieder worde eenige presenten van glasen ende ander dinghen vereert / waer mede sy weder nae de stadt voeren/haer eerende met het gheluyt van eenighe scheuten van groot gheschut / ende principalijck de Pinas / wy verstonden dat in des Gouverneurs geselschap waren gheweest alle de principaelste Heeren vant Lant: want sy seer veel volcks mede ghebracht hadden. Daghelijcx worder veel Peper geveylt van diversche natien:waer onder de Chinesen de grootste quantiteyt presenteerden te leveren teghen eenen sekeren prijs/hier onnoodich te stellen/ dan also onse Overheyt den Oogst wilden verwachten vant nieuwe ghewas/ d'welck seer schoon stont/ vonden niet raedtsaem als noch te coopen/niet teghenstaende eenen Portugies/ met name Pedro de Tayda (gheboren van Malacca) die ons metter daedt seer was toegedaẽ/ ons t'coopen seer was radende/als oock alle andere Coopluyden/seggende Senores, ghylieden doet qualijck dat ghy geen Peper en coopt: want ghy hebtse nu op den leegsten prijs die sy geldẽ mach:

Veylinghe van Peper.

want

want teghen dat de Chinesen comen / suldy niet half soo veel voor den selfsten prijs connen beco-men.

Pedro de Taydo een seer vermaert stuerman.

Desen Portugies was een seer vermaert stuerman/ bedreven op alle de custen eñ Eylanden van Oost-Indien/ waer van hy eenige Caertē hadde ghemaeckt/ die hy ons toeseyde te laten sien/waer deur wy verhoopte noch veel van hem te verstaen.

Den 28. Julij ben ick aen Landt ghestemt om de goederen te benificeren. Wy sonden dagelijcks op de groote merckt (t'welck sy den Basar noemen) op de Boeren Peper te coopen metter maten Gantan ghenoemt. Doch alsoo den Oogst noch niet en was/is t'selve lanckfaem toeghegaen(alhoewel apperent was in quantiteyt te meerderen)so hebben onse Overicheydt begheert datmen niet meer coopen en soude voor breeder advijs.

Den haet der Portugisen tegen ons.

De Portugisen onder-tusschen niet slapende/ hebben den Gouverneur dagelijcks aen de ooren gheloopen / seggende dat wy maer verspieders en waren / om de gelegentheyt van t'landt te besichtigen/ ende dat wy geenen sin hadden om te coopen/als bleeck / ende moesten oock tegen eenighe schepen die wy hadde willen nemen slaechs gheweest zijn/ daer wy meest alle ons volck verlooren hadden: want niet mogelijck en was met so luttel volck van soo verre Landen vier schepen deur de Zee te brengen/ende dat sy tot Lisbonen wel meer Flamengos gesien hadden / dan haer leven dierge-lijcke niet.

Dese ende meer ander redenen begonsten den Gouverneur quaet vermoeden / ende achterdencken van ons te geven/ eñ na de Portugisen te luysteren/die hem groot ghelt boden/dat hy ons daer geenen vrijen handel en soude toe laten. Ende alsoo den Gouverneur nu een deel gelts ende coopmanschappen gecocht hadde/ op hope van dat wy met Peper souden betaelt worden/ heeft den Gouverneur met onse Overicheydt dickmael vergadert geweest om in den prijse van den Peper te veraccorderen/ t'welck nae loven ende bieden van beyde zijden/heeft den Gouverneur ten lesten vijf sacken voor een Cate gheoffreseert te leveren in minderinge van sijne schult/ende datmen hem de sacken soude t'sijnen huyse brenghen/ om welcke leveringhe te doen / hy van de Chinesen alle Peper dede op coopen tegen 5. sacken voor een Cate/ ende 11. sackē voor twee Cates/ doch door dien onse Overichept t'woordt van haer niet en gaben/ ende de Portugisen haer quaet spreken niet laten conden/ ende eenige van de Principaelste Heeren van Bantam ghecorrumpeert hadden met beloften / is de leveringhe niet ghevolcht/ maer begeerdent noch aen te sien / waer deur onse Overichept oock achterdencken begonsten te hebben/als dat de Javanen ons maer sochten houden te liggē / op dat wy ons selven souden ligghen upt teeren / sonder yet upt te richten / ende alsoo wy daghelijcks veel upt Pedro de Taydo verstaen cōnden vant t'gene daer passeerde/ continuelijck tot onsen huyse comende om vrientschap te onderhouden / oock hoe hy

Vijf sacken voor een Cate.

langher int leven gebleven hadde/hoet apperent was/meerder secreten van de Oost-Indische landen door hem souden connen verstaen/ende dat de Javanē niet en soudē connē yets quaets brouwē hebben teghen ons/ oft souden door hem gewaerschout hebben gheweest/ heeft den Gouverneur gheconsenteert ten versoecke van de andere Portugisen/dat sy hem souden moghen dooden/ ghelijck oock op den 15. Augusti sy van meyninghe waren te doen/want hem wachtende/ hebben sy hem gequetst/ende den 16.also hy op den middach lach en sliep/zijn sy daer onder haer 16.ingecomen ende hebben hem op sijn bedde vermoort/sonder datter anders yet nae ghevolcht is.

Pedro de Tapdo wordt vermoort.

Capittel 17.

Hoe sy tot Bantam ghevanghen zijn ghevveest, ende vvat daer gheschiet is.

ONse Overicheyt siende tretardement vande levrance/hebben haer qualijck te vreden ghehouden teghen den Gouverneur/ ghelijckt redene was/dat haer nae sijne beloften gheene betalinge geschiet en was/ dattet ooc niet eerlijck en was van sulck een Prince in sijne woorden te faelgieren/met noch veel diergelijcke woorden/die ten langen lesten so hooge liepen/ dat sy den Gouverneur dreyghden/so hy haer geen betalinghe dede/ dat sy voor de stadt souden comen/ en̄ die in brant schieten/ende dat sy haer recouvre aen de Joncken die voor de stadt laghen/ souden nemen/ met veel andere straffe woorden. Wy sonden 21. sacken Pepers/die wy tot Basar gecocht hadden t'scheep/ ende maeckten semblant oft wy hadden willen vertrecken/packende alle onse goederen.

Hoe de onse den Gouverneur bestraffen en̄ ooc dreyghden.

Ende also de Portugisen 2. Joncken met Naghelen/ende andere coopmanschappen scheepten om na Malacca te voeren/ende onse Overicheydt dickmael met den Gouverneur harde woorden hadde/heeft hy ten lesten vreese gehadt/dat wy de selve souden moghen nemen/so soude hy dan gehouden wesen de schade die den Capiteyn van Malacca in sijne havene geschiet ware/goet te doē/te meer/ overmidts de Pinas verordineert was voor de stadt Bantam te loopen/ende over al te diepen/ om te weten hoe nae datmen de stadt soude mogen ghenaken/ de welcke comende ontrent de Portugische joncke/heeft de selve rontom gediept/ alle d'ander Javaēsche schepē dit siēde hebbe hare cabels gekerft/en̄ zijn tegē de wal aē gedreven. Ic hadde des morgēs geadverteert geweest/ als datmē tot Iacatra groote toerustinge maecte vā Fustē/ om onse schepē te comē overvallē/ en̄ datmen niemāt meer vāde schepē soude aē lāt latē comē/t'welc wy ooc aende schepē geschrevē hebbē/ en̄ t'gelt dat wy van den Gouverneur weder ontfangē haddē/ met eenen Adelborst aen de Schepen ghesonden/ niet teghenstaende al dese waerschouwinghe/ is Cornelis Houtman met sijn sevenen aen Landt gecomen/ de welcke by den Gouverneur gaende/ is aldaer opghehouden geweest met alle sijne suite: Ende terstont isser oock een by ons in de logie

Kregen advertissement uyt de stadt.

ghecomen / ende ons bevolen by den anderen te blijven/datter gheen swaricheyt en was / dan dat de Capiteyn te veel ghesproken hadde.

Die van de schepen / merckende dat het Boot niet weder en quam/saghen wel dattet aen Landt misbruyckt was/ waer over tvolck seer tegen den anderen murmureerde: want het wel te presumeren stont/ dat alsoodanighe Heeren in haer eygen landt van onslupden (die uyt soo verre landen ende soo cleynen hoop) sulcke dreygementen niet en souden willen verstaen.

Augu 29. Den 29. dito / sondt den Gouverneur sijnen Tolck aenboort met 9. Slaven/ ende een van onse Adelborsten / boodtschappende dat de Gouverneur ons maer opghehouden hadde om de groote dreyghementen die de Capiteyn ghedaen hadde/ ende en begeerde ons oock niet langher te houden/dan tot dat de twee Joncké die daer met Naghelen gheladen laghen / vertrocken waren nae Malacca, want als boven geseyt is/ sorchde hy dat wy die voorschreven Joncken nemen souden/dan de onse hem niet willende ghelooven/ hebben hem nae geroept/ ende int schip Maritius gevanckelijck in de boeyen ghesloten met alle d'andere / latende twee Slaven los om de tydinge aen landt te draghen/dat sy de ghevangenen los souden laten / oft sy wouden den Tolck mede nemen / d'welck den Gouverneur verstaé hebbende (die ten huyse van den Sabander te bruyloft was / die sijnen tweeden Sone uytgehuwelijck hadde/ op den selfden dach doen de feeste gehoudé worde) heeft seer verstoort geweest/ ende uyt der feesten ende maeltijt opghestaen / sweerende / by alsulcken ... dat den Tolck voor Sonnen ondergang niet weder en hadde / ons altemael te doen dooden/dies wy eenen Brief aende Schepen schreven/vereysschende de gevangenen/ oft anders so waren wy ghenoechsaem alle lyveloos/welcken brief gesonden worde door drie Portugische Slaven/die van boort comende/twee ander van de gevangene Slaven mede brachté/ seggende dat sy de ander altemael souden mede ghebracht hebben/hadde t'weder beter geweest / ende de Canoa grooter.

Dreyghementen des Gouverneurs over ons volck.

Inden morghen-stondt van den 30. dito/quam de Tolck weder aen lant/ ende wy vercregen van den Gouverneur/ dat t'boot met vijf man weder mocht aen de schepen varen/ met conditie dat wy soude blijven handelen als voren/ brengende eenighe goederen aen Landt om te vercoopen / en dat des anderen daeghs t'boot weder soude ghecomen hebben/doch die van de schepen en hebben gheen goedt willen seynden: maer wel eenighe Realen van achten/met een man die alleé met des Pinasse schuyt aen landt quam / waer door ontboden dat wy ons beste soude doen om los te geraken: want sy niet langher blijven liggen conden / overmidts sy gheen water meer in de schepen hadden / ende door dien datter maer een man alleé quam sonder yet mede te brenghen / hebben sy den selven benevens ons oock gehouden/ waer door wy/ als oock die in de schepen waren / weder quaden moet creghen / die welcke resolveerden dat sy met de vier

Schepen

Schepen souden voor de stadt comen / ende die in den brandt schieten.

Wy schreven weder dat sy doch sulcks niet en souden willen attenteren / want soo syt deden / soo waren wy alle lyveloos / eñ wy souden haer water ende ander victualien van landt seynden / ghelijck wy nu oock deden / ende daghelijcks continueerden / op dat wy haer wat mochten te vreden stellen.

Septem. 4. Den 4. Septembris hebben die van de schepen een Visscher naeghejaecht: maer hebben die niet connen becomen / ende daer naer eenen anderen dien sy eenen brief aen den Gouverneur mede gegeven hebben / hem voor sijne moeyte eenige cleyne Spieghelkens ghevende.

Septem. 5. Den 5. dito / alsoo den Gouverneur ons niet en wilde toelaten eenige Brieven te bestellen / hebben niet teghenstaende eenighe gheschreven / ende dien eenen Portugische Slave overghegeven die ghevolght worde / ende den Brief door de twee van de Gouverneurs dienaers ontweldicht ende gevanckelijck voor den Gouverneur ghebracht / doch lieten hem weder vry / ende my worde den Brief weder gegevē op dē Paceban ofte plaetse voor't Hof / alwaer my ooc den brief (die de onse van de schepē des voorledē daegs aen dē Gouverneur geschrevē hadde) gegevē was om die haer voor te lesē / wiēs inhoudt was: Dat sy begeerden datmen ons soude los laten met onse goederen / ende by fonte van dien / wouden sy haer schade halen / uytwijsende hare commissien / hem voor houdende dat t'selve niet en was t'ghene hy ons gesworen hadde / ende ben alsoo van haer gheschepden om nae de onse te gaen / ende haer de sake te kennen te geven / die tot den Sabanders huys waren / alwaer terwijlen wy ons waren beradende / den Tolck Quillin Panjan by ons gecomen is / seggende dat onse schepen voor de stadt gheanckert laghen / ende hadden de Joncken overweldicht / ende dat de heele stadt in de wapen was / oock corts daer nae hebben wy de schepen hooren op stadt schieten.

Den Gouverneur die met den Crijchsraet vergadert sadt / sandt den Sabander om ons te vanghen / ghelijck oock ghesciet is / die ons in een ghevanghen-huys dede setten. Hoe sy ghevanghen wierden.

De andere die op de Logie ghebleven waren / worden oock voor t'Hof gebracht / ende van daer na de plaetse daermen ghewoonelijck was de misdadighe te executeren om ter doodt ghebracht te wordē / als daer een bode quam van den Gouverneur / datmense noch souden laten levē / ende in der Chenesen huysen verdeylen / daer wy ooc van uyt de gevanckenisse gebracht wordē: maer corts weder in der ghevanckenisse wel vast ghesloten. De Gouverneur wilde dat wy eenen brief aende schepen souden schrijven / van haer begeerende dat sy niet meer schieten en souden / gelijc ooc geschiet is / eñ is des anderen daegs treves geweest om te sien oft men soude connen veraccorderen / daer toe waren wy met de Heeren van de Joncken (die de onse genomen haddē) vergadert / dan was te vergeefs / dies wy weder in der ghevanckenisse moesten. Begeerte des Gouverneurs.

Dat 18. Capittel.

Hoe dat de Stadt ten tvveedenmael beschoten is, eñ hoe de Iavanen de Pinas meynden te overvallen.

Hoe sy de Pinas met 24. Fusten meynden te overvallen.

DIe van de schepen / siende datter gheene conclusie van t'landt quam / eñ dat de Javanen haer hier en tusschen soudē mogen toerustē/ hebben de Pinas gesonden nae een Jonck oft Javaensch schip / t'welck achter een Eylandt seylde/ alwaer hem de Pinas na seylende/ aen de grondt raeckte/ t'welck die van de stadt siende/ die daer al gereet laghen met 24. Fusten/quamen terstont op de Pinas aen in een halbe mane.

Die in de Pinas waren/ hebbē een ancker uytghebracht/ende van den grondt gewonden / houdende haer wel op haer hoede / latende de Fusten dicht onder t'gheschut comen / ende als doen hebben syder wel dapper op geschoten/waer deur een van hare Fusten in den gront gheraeckte. Ende alsoo de Pinas een Sloep sleepte / sprongheu de ongequetste Javanen daer in/snydende t'touw af. De Javanen weerden haer dapper steeckende met haer spiessen te poorten in/also dat sy qualijcken haer schut costen ghebruycken / doch worden soo dapper mette Roers ghegroet/datter seer vele doot blevē / ende de andere die aen backboort waren niet en dorsten aencomen / niet teghenstaende sy vol volcks waren/ sy schoten een scheut met een bas/ende 5. oft 6. scheuten met flitsbogen / dan en raeckten niemant (Godt lof) van de onse. Siende sy niet en costen uytrichten/roeyden sy weder nae de stadt/ onse Pinas haer nae jaghende/ die dicht by de stadt comende / twee scheuten in de Stadt heeft gheschoten/ende die van de stadt weder nae ons/ dan schoten gantsch geen ryp/ daer was eene Jacht van de schepē/ die de Visschers na jaeghde/ waer van sy een Canoa cregen. Wy werdē desen avont gesententieert te sterven/ doch alsoo sy in de executie niet en costen over een comen: want d'een ons wilde in staken gheset hebben / d'ander laten door loopen hebben van een stuck gheschuts/ende de derde ghepongiaerdeert/so wordet uytghestelt tot des anderen daeghs.

Hoe de Pinas twee scheuten in Bantam schoot.

Kreghen bonnisse.

De schepen schoten noch al even dapper tot in den morgenstont/waer deur eenige Javanen ghequetst waren/ als ooc den Cipier die wy met noch eenen int gevangen-huys in bewaringe hadden. Daer quam oock een cogel in des Coninghs Paleys/waer deur groote vreese in der stadt was.

Een cogel in t'Coninck Paleys gheschoten.

Den 8. wordet een brief aen de schepen gheschreven/dat sy doch wilden wat van de stadt ligghen/ t'welck sy oock deden / lossende de Joncke met de Naghelen.

Den 10. worde weder eenē brief aen de schepen gheschreven / als dat wy hoopten voor een passelijc rantsoen vry te gheraken.

Den 11. schreven wy / ende oock den Gouverneur eenen Brief aen de Schepen/ dat hy ons los soude laten soo sy stil wouden wesen / ende soo sy twist wilden/hy soude haer toe comē/ waer op die vande schepen schrevē/so hy haer toe wilde comē/ dat hy haer daer vindē soude/ eñ dat hy haer volc seynden

Inhoudt des briefs.

Conterfeytinghe hoe onse Schepen voor de stadt Bantam laghen als sy die beschoten.

seynden soude: want sy niet langher en wilden met woorden ghepaeyt werden / ende dat sy des anderen daeghs daer antwoordt op soude verwachten.

Sochten versch water. Den 13. also sy gheen bescheyt uyt der stadt en kreghen/hebben sy de anckers gelicht/eñ zijn tseyl gegaẽ om eene bequame water plaetsen te soeckẽ: (want sy niet langer water in de schepen hadden/ noch gheene water plaetsen daer ontrent haer bekent was) met intentie te loopen nae't lanckwerpich Eylandt / daer wy int incomen van der Straet verwatert hadden / ende quamen aen een hoogh Eylant / t'welck ontrent 8. mijlen noorden van Bantam leyt: maer hebben geen water aldaer connen becomen / derhalven ghedwonghen zijn gheweest naer de Custe van Sumatra te loopen/ daer sy den 15. ende den 16. dito al langhs seylden/ water soeckende/maer hebben gheen connen vinden.

Den 17. zijn sy by drie oft vier Eylandekens gecomen/die vol Cocos stonden/ daer t'schip Mauritius ende Amsterdam door henen dreven: eñ alsoo daer grooten stroom door viel / ghenaeckten sy de Clippen so na/ dat sy daer op by na ghesprongen souden hebben/ derhalven in groot perijckel stonden (doch de Pinas ende den Hollantschen Leeuvv liepen buyten om/ ende quamen achter d'Eylanden weder by den anderen)ende sy hebbent aldaer geset in 19. vademen sant-grondt/seyndende hare Sloepen om water te soecken / hebben eenighen roock vernomen/ende des anderen daeghs eenige Indianen / die sy nae water vraechden/ doch antwoorden dattet haer verboden was haer water te wijsen/ niet teghenstaende soo men haer van elck schip een roer wilde gheven / soo souden zijt haer wijsen/t'welck also geschiet is/ende hebben aldaer tot den 25. dito water ghehaelt/ dat sy weder nae Bantam toe porden.

Het dorpken daer sy voren gheanckert hadden geweest/was in Malays Sumor, ende in Javaens Lampon ghenaemt/ende mocht ligghen van Bantam ontrent 30. mijlen/n. wel so w. alwaer syt den eersten Octobris gheset hebben onder t'Eylandt Pula Panjan, in 15. vademen.

Wy die ghevangen waren/ worden so haest de schepen wech waren/omghedeylt aen de gene die hare slaven van de onse doot gheschoten hadden gheweest / ende hadden ons seer aen gheweest om haer gheloof aen te gaen / daer toe eenige by forse gheporret dan hebben niet connen ghewinnen/eñ lieten ons gaen/alwaer wy gaen wilden. Werdẽ van den anderen verdeelt.

De Portugisen sliepen oock niet / maer liepen dagelijcx by de Overste/ op dat wy haer vercocht ende ghelevert souden worden: daer toe boden sy voor ons vier duysent Realen van achten: doch de Heere heeft ons noch bewaert. t'Versoeck der Portugisen.

Verstaen dan hebbende dat de schepen weder gecomen waren/hebbẽ wy weder begost te hopen (want wy nu alle van den anderen verdeylt hadden gheweest aen verscheyden Heeren voor hare slaven / overmits hare dienaers van de onse doot-gheschoten waren gheweest/als gheseyt is.

Des

Des anderen daeghs schreven wy eenen brief aen de schepen van onse gheleghentheyt / als oock dat de coopmanschap alsoo wel als wy onder de principaelste adel verdeylt was.

Inhoudt des briefs.

Ende den derden schreven wy eenen anderen brief/ dat wy nu goeden moet hadden om een passelijck rantsoen los te geraken: want de Gouverneur verstaen hebbende / dat onse schepen weder gecomen waren/ liet ons vry achter de stadt gaen/ ende verkeeren met die ons gheliefde/ ende sonden den 6. een man van de ghene die met ons gevanghen waren aen de schepen/ op dat sy ons te beter ghelooven souden/ die haer vertelt heeft den noodt die wy ghehadt hadden int beschieten van der stadt/ ende voorts alle de gheleghentheyt van den handel/ oock dattet nu op eenen goeden voet stont/ om te veraccorderen.

Desen man quam weder met een Portugische Slave aen landt / ende wy hebben alle middelen ghesocht om met den Gouverneur te veraccorderen/ t'welck na veel over ende weder schrijven/ den 11. besloten is / in deser voeghen: Dat wy souden betalen 2000. Realen van achten/ ende dan vry aen boort varen / dat alle t'ghene dat over beyde zyden ghenomen was/ d'een tegen d'ander soude gheset worden/ te weten / onse goederen ende uytstaende schulden teghen de Juncke met de Naghelẽ eñ andere/ eñ dat alle dinc doot eñ te niete soude wesen/ van gelijcken een nieu verbont eñ alliantie soude maken/ ende blijven handelen/ t'welck alles also geschiet is: want wy des selven daeghs twee Gyselaers t'scheep sonden/ zijnde twee Chinesen/ doen zijnder oock een duysent Realen van achten aen landt gesonden / waer teghen wy los gingen/ ende des anderen daeghs met de selve Chinesen noch eẽ duysent/ als doẽ sijn weder de Soetelaers aen de schepen ghecomen/ ende de onse voeren weder aen landt / coopende diversche partyen van Peper/ die ons door des Sabanders dienaers aen boort ghebracht worde.

Accoort ghemaeckt den 11. October/ 1596.

Dit geschiede tot den 24. Octobris/ dat wy met de Inwoonderen seer vredelijcken handelden / eñ als doen is tot Bantam ghecomen eenen Ambassadeur van Malacca, die hem in een roy-barcke tot Bantam hadde doen brenghen/ latende sijn scheepken onder een Eylant liggen/ t'welck den 30. dito oock voor Bantam quam/ ende bracht met hem (so ons ghesept worde) 10000. Realen van achten eñ andere veel fraylicheden / die hy den Gouverneur schanck/ op dat hy ons de handelinge soude verbieden/ t'welck oock also geschiede: want de Gouverneur liet ons seggen dat den adel niet begeerde dat wy aldaer langher souden handelen / onderwijlen haddẽ wy gesproken met twee Capiteynẽ van twee Joncken/ geladen met Noten-muscaten eñ Foelie / toebehoorende tot Ivartan, om die van haer te coopẽ/ eñ warẽ dẽ prijs seer na eens/ t'welc den Gouverneur verstaende / heeft haer lieder ooc verboden de selve aen ons te vercoopen.

Den 24. October.

NOTA.

Siende onse handelinghe weder ghebroken/ so hebben wy ons volck van lant ontboden/ die oock van den Sabander ende ander goede vrienden ghe-

ghewaerschont waren/haer van Lant te vertrecken/ende daer oock niet meer te comen/oft souden daer weder ghehouden hebben geweest/ ende den Portugisen overghelevert.

Sy brachten noch sommighe goederen mede van Lant/ doch daer mosten noch eenighe in den brant blijven/also het in den avont was/ ende des Portugisers scheepken voor de haven lach/ als de onse van Lant voeren/quamen eenige Portugisen om de onse op te schorten/ doch haer ter weer stellende/dorsten de Portugisen haer niet aengrijpen/ ende raeckten so t'scheep/krijghende alsoo den 26. Den 26. October. ons Paspoort/ soo datter geen hope meer en was/ om yets meer van daer met vrientschap te krijgē/ dan de twee Joncken boven verhaelt/ die (als gesept is) uyt Banda ghecomen waren / hoorende de Coopluyden van Ioartan toe / die tot onsen Huysheere t'huys lagen/ die welcke (alhoewel de Gouverneur verboden hadde de selve aen ons te vercoopen) door dien den Huys-heere voorseydt ons dagheliicks quam veylen / te vreden zijnde eenich van onse waren in betalinghe te nemen / dus en cost hy ons die niet geleveren aen boort/overmits de Gouverneur hem t'selve verboden hadde/maer wy soudense moeten halen hebben van voor de Den 1. November. stadt / ghelijck wy oock den eersten Novembris deden/ seylende met de schepen voor de stadt / ende haelden met de sloep daer dertien man in waren/ de twee Joncken aen boort/doch also daer in d'een ontrent 60. slaven waren / die niet en wisten dat wy met haren Capiteyn veraccordeert warē/ stelden sy haer ter weere/t'welck de onse siende/schooten sy daer met Roers in / soo datter ses oft seven doot bleven/t'welck d'ander siende/ sprongen t'samen over boort/ende swommen na lant / ende die van d'ander Jonck deden van gelijcken / dies wy die beyde aent schip Manritius corten.

Den selfden dito als het Portugische scheepken dicht aen 'tlant lach/hebben wy van onse Overicheyt met twee sloepē (waer in 25.man was royende) ghesonden gheweest om t'selve oock te nemen/ dan de Portugisen daer in beschanst liggende met twee metale Bassen/ hebben daer soo dapper uyt gheschoten met Roers/dat wy met onse open sloepen oft roy-jachten weder te rugghe mosten keeren/overmits de wint sterck uyter Zee waeyden/ ons aen lant was settende/ daer de Inwoonderen in menichte met haer wapen tot de borst toe ons waren verwachtende/so dat wy geen canse siende met onse open sloepen / teghen de vijfthich wel-beschanste Portugisen te vechten / zijn weder nae boort gheroept / zijnde van de onse een man gheschoten/die daer binnē drie oft vier dagen af sturf/ van de Portugisen warender drie geschoten/waer van den eenen met een grof gheschut midden door gheraeckt was / t'welck van onse schepen geschoten was/eñ door de Coghels die over al in de stadt vlogen/warender drie ofte vier doot gebleven/ soo wy namaels hoorden vande Soetelaers/die noch al even stout aen boordt quamen / de welcke oock seyden datmen inde stadt een armade begon toe te maken om ons op te comen/waer toe de Portugi-

sen

sen den Adel was op ruyende/ oock opnemende alle de ghene die teghen ons dienen wouden/ gevende haer eenich gelt ende cleederen op de hant/ eñ van de gene die haer met haren persoon niet en costen behulpich zijn/ die leenden sy hare slaven af voor seker somme van gelt.

t'Wooyen men der Portugisen.

Men schoot des nachts uyt tschip Amsterdam noch eenighe scheuten grof gheschuts op de stadt/ waer van met eenen scheut drie persoonen doot bleven. De sloep van den Hollandtschen Leeuvv jaeghde een Joncke nae/ ende also die niet anders dan Harst in hadde/ lieten die weder varen. Desen avont leydent wy weder van der stadt.

Den tweeden siende een Raa-seyl upter zee comen/ roeyden wy met onse sloepen daer nae/ daer by comende/ stellende haer de luyden te weere/ latende haer schans-matgiens neder vallẽ/ derhalven schoten wy met roers op haer/ ende sy bliesen met spatten fenynighe pijltgiens op de onse soo dapperlijck/ dattet scheen oftet pijltgiens ghereghent hadde/ ende quetsten 9. oft 10. van ons/ waer van eenighe wel 4. oft 5. wonden hadden/ ende alhoewel sy niet diep in en gaen om hare dunnicheyt/ soo breecken sy int vleysch ende verbuylen/ makende door t'fenijn een vuyle wonde. De onse schotender 7. doot van haer/ siende dat sy de onse niet ontseylen conden/ vielen sy in hare sloep ende ontroeydent.

Bliesen met spatten menichte van pijltgiens op de onse.

De onse te vreden zijnde met het schip/ t'welck vol Rijs/ ghedrooghde Visch/ ende ander slechte coopmanschap was.

Sy waren ontrent 40. sterck/ eñ quamen van Bandermachin, een Stadt gheleghen int Eylant Borneo.

De onse brachten de Joncke aen de schepen/ t'welck ons voor provisitie seer wel te passe quam. Verwacht hebbende twee dagẽ lanck nae de comste van dẽ Huys-heer oft Capiteyns van de Joncken/ eñ die door eenige Soetelaers ontbiedende/ siende die niet en quamen/ hebben wy die begost te ontladen/ eñ over te halen int schip Mauritius, alwaer wy ongevaerlijck in vonden 20. last ongheg arbelleerde Noten Muscatẽ/ en 30. balen Foelie/ eñ eenighe andere goederen/ ende latende haer de Joncken lossen. Sullen wy int corte begrijpen de conditien/ religien/ huyshoudinghe ende wetten van de Jauwen.

Dat 19. Capittel.

Van de afcomste der Iauvven ende hare Steden.

DE Jauwen van waer sy eersten gesproten zijn/ is ons om vastelijck te segghen/ onbewist/ dan de Jauwen selven ondervraegt zijnde/ seggẽ van de Chinas hare afcomste te hebben/ die door den grooten dienst overladen zijnde/ die-men haer in China opleyde/ met een Colonia int Eylant Iava zijn comen woonen/ t'welck wel te ghelooven staet/ te meer om dat sy seer der Chineser phisionimie ghelijck zijn/ als breede voorhoofden/ groote kaecken/ cleyne ooghen.

Oorspronck der Jauwẽ.

Eñ wy bevinden om t'selve te versterkcken/ dat

Gecuyge-nisse Mar. Paul Venetus.

Marcus Paulus Venetus (in dienste wesende van dē Tarta) seyt dattet Eylant van groot Iava den Tartar tribuyt gaf/ ende dattet ten tijden als die Chinesen van den Tartar afgevallen zijn/sy oock mede hem voorgeen over-heere gekent en hebbē: want noch hedensdaeghs soo zijnder noch een groote menichte Chinesen / die haer tot Bantam ondthouden ende blijven woonen / om als boven geseyt is/ de straffe wetten eñ regulen van China te ontvlieden/ alhoewel daer qualijck yemant uyt can ende die daer uytcomen / sietmen selden daer weder henen keeren/ ten ware dat sy aldaer vrouwen ende kinderen hebben ghelaten.

Hebben haer eyghen Coninghen.

De Javanen dan hebben nu haer eyghen Coninghen/ ende ghelijckmen ghemeynelijck siet in alle Landen daer men gheenen over-heer meer en kent/ datter haer vele opwerpen voor Coningen/ gelijckmen naer des grooten Alexanders doot yeder Caplteyn oock over t'ghene hy als Gouverneur ghestelt was. Soo ist oock met de Javanen geschiet/dat de ghene die hem de sterckste bevont/ sich tot een over-heer ghestelt heeft/ waer deur het oock is/ datmen noch in alle steden van Iava een dtversch Coninck heeft/ doch den Coninck van Bantam is wel de machtichste.

Om dan bescheydelijck van alle de steden/ ghelegen int Eylandt Iava ons bekent/te spreken/so sullen wy beginnen van't oost-eynde van dien/ eñ comen nae't westen. So bevinden wy dat de stadt Ballambuam eē vermaerde stadt is/ ende ommuert met hare flanckqueringhe/ hebbende haren eyghen Coninck/de welcke als wy daer waren/belegert was, om oorsake die wy hier naer sullen verhalen.

Recht over dese Stadt licht het schoone ende vruchtbaer Eylant Bali, t'welck de enghte maeckt die men noemt de straet van Ballambuam. Thien mijlen noordelijcker leyt de stadt Panarucan, daer veel Portugisen woonen / met veel Javanen dat Christenen zijn. T'heeft oock sijn eygen Coninck/ die groot vriēt met de Portugisen is. De warē die alhier vallen/sijn Slaven/daer van de Portugisen alle jaer een goet deel naer Malacca voeren / t'heeft oock wat lange Peper. Daer worden oock eenige Vrouwen cleederen ghewevén/ die men in de Javaensche tale Canjorins noemt/ t'is oot ommuert.

Wat wa… alhier valle…

Boven oft achter Panarucan light eenen grooten brandende Swavel-bergh/die eerst int jaer 86. opgheborsten is / met sulck een cracht / datter wel thien duysent sielen door verginghen / worpende steenen tot binnen der stadt / ende was drie dagen soo duyster/ dattet nacht scheen te wesen van den roock/ t'is de Haven daer gemeynelijck de Portugisen/ comende van de Eylanden van Moluco, Banda, Aboyna, Timor, eñ andere/ oft van Malacca, na de Eylanden gaen.

Dese twee voorgenoemde Coningen zijn Heydenen. Volgt de stadt Passaruan, gelegen 6. mijlen van de voorgaende/ is oot een stercke onbemuerde stadt/met een schoone reviere verciert/ wiens Coninck de stadt van Ballambuam beleghert hadde/ om redene: Den Coninck van Passaruan, Moors

zijnde/

De Coning van Passaruan dede syn eyghen huysvrou vermoordē.

zijnde/ heeft de Dochter van den Coninck van Ballambuam te houwelijck gheyest (diese hem met een heerlijck ghesellschap ghesonden heeft/ welcke die van Passaruan den eersten nacht haer beslapen hebbende/ heeftse met al haer mede-ghebrachte volck doen vermoorden/ om dat sy niet Moors en was als hy/ ende vergaderende terstont syn leger/ is ghecomen eerst voor Panarucan, die hy meynde te overvallen/ t'welck hem misluckte/ latende eenighe van syne op t'velt verslaghen/ hy is met sijnen hoop voorts voor Ballambuam neder geslagen/ eñ makende twee forten op de Revierre/ heeft die doen overpalen/ in dier voeghen datter geene Schepen noch Schuyten deur varen conden/ eñ hadde die over vier maenden belegert gehouden/ also datter groot ghebreck in de stadt was.

Wat coopmanschappen alhier vallen.

De Coopmanschappen die alhier vallen/ is veel cleyn ende fijn Garnitre/ t'welck een vrucht is/ in der ghedaente van een Aertbesie/ ghetackt als de selve (twelcke in groote estime by de Cooplupden Quillines gehouden wordt) om Paternosters voor haerluyden van te maecken.

Oock zijnder eenighe Cattoenen Lywaten/ t'welck men naer Bantam brenght in mangelinge van de Chinesche waren. Men kendt t'landt van Passaruan aen eenen upter maten hoogen berg/ aen de voet van de welcke de stadt ghelegen is. Thien mijlen westelijcker/ is aen een schoone riviere ghelegen de stadt Ioartan, met een seer schoone haven/ alwaer ordinaerlijc de schepē die vā de Moluctsche Eylanden comen/ eñ naer de stadt Bantam varen/ haer ververschen van't gene haer behoeft: is oock met eenen dicken muer ombangē/ eñ op de westelijcke zijde van de Riviere leydt de stadt Getrici, t'welck eenen Coninck heeft/ die van alle d'ander Coninghen met ghevouwen handen altoos aenghesproken wordt/ in der manieren als Slaven hare Over-heeren ghewoon zijn aen te spreecken.

Van dese twee steden brengtmen tot Bantam eñ ander plaetsen veel Souts/ t'welc men weder van daer voert na Baros, Speriamon, lambe, waer dattet vermanghelt wort voor Peper/ eñ tot Celevar, (t'welck een Eylant is daer veel Cattoen eñ Ruys wast) waer teghen sy t'Sout oock vermangelen/ met groot profijt/ daer na volgt Surubaya, welcke oock een Rivierken heeft/ eñ oock haer eygen Coninck. Eñ 6. mijlen westelijcker volght een ander stadt Brandaon ghenaemt/ waer over den selfsten Coninck ghebiedt/ die tot Cidayo hem is houdende/ t'welck oock een stercke stadt is/ met muren eñ flanquueringē wel versien/ doch heeft voor de Havene als geen beschut tegen de Zee/ eñ heeft in 10. vademen modder gront/ waer deur men met stercke winden aldaer niet en can blijven liggen: maer is deur drijvende. Als ons gheheurt is den 2. Decembris/ aldaer op de reede liggende/ als men hier nae noch breeder sal moghen verstaen. Decemb. 2.

Men kent dese reede aen drie platte lange bergen/ in ghedaente van drie lange Boeren tafelen/ derhalvē van de Portugisen As mefas ne Tubaon, eñ vande Javanen batto Gilling genaemt wordt. Op dese reede comen oock de Juncken die van de

Molucsche Eylanden comen / eenich Sout in tot hare volle ladinghe; want van Iuama tot Pati over al veel Sout-pannen zijn / ende westelijcker gheen meer. Thien mijlen n.n.w. aen leyt de stadt Tubaon, t'welck oock haren Coninck heeft/zijnde oock seer volckrijck/ende leyt in eenen grooten inwijck/alsoo dat ghy dicht onder t'lant zijnde/inden inwijck geen lant sult connen sien.

Vijf mijlen n.w. aen leyt de stadt Cajoano, oock in eenen inwijck/hebben ooc haren Coninck/ dan heeft luttel Zeevaert/t'welck van ghelijcken doet de stadt Mandalican, ende heeft oock een Eylandeken in de haven ligghen/ doch heeft anders gheen zeevarende volck/als eenighe visschers. Vijf mijlen west aen leyt de stadt Iapara, aen eenen hoeck/ die hem wel drie mijlen in de Zee streckt.

Dese stadt is alleenelijck met een palisade omvanghen / heeft een schoone reviere/ende oock een seer goede haven / derhalven veel schepen aldaer abor deren / om haer van t'ghene van noode is te versien.

Het heeft haren eyghen Coninck over veel jaren ghehadt/die seer machtich is ter Zee/als oock te Lande/ eñ z.w. 25. mijlen van Iapare, ende 45. mijlen van Bantam, is gheleghen de groote stadt van Mataran, wiens Coninck wel de machtichste Heere is van gheheel Iava, ende dreycht dickmael de stadt Bantam te overvallen / ghelijckmen hem aldaer ter wijlen wy noch voor Bantam lagen daghelijcks verwachtende was / derhalven groote preparatie (soo men seyde) om hem te wederstaen was reede makende. Van Iapara 5. mijlen westelijcker leyt de stadt Pati. Drie mijlen wijder leyt de stadt Dauma, waer den Keyser noch voor Coninc ghekent wort / is een seer stercke bemuerde stadt. Noch 3. mijlen leyt de stadt Taggal, welcke drie steden oock elck een reviere hebbẽ/ eñ liggen alle drie in eenen inwijck/daer na is gelegen de schoone eñ groote stadt Charabaon, die seer fraey met een stercken muer ghesterckt is / ende met een soete riviere verrijckt / men can t'landt (boven dese stadt gheleghen) aen twee groote bergen sien/die achter de voorschreven stadt gheleghen zijn/ makende de ghelijckenisse van een sale van een Peert. Volget Dermayo, welcke oock een Riviere heeft/ daer nae Monucaon, die van ghelijcken een Riviere heeft. Half weghen Monucaon ende Iacatra, aen eenen uythoeck oft hooft/leyt Cravaon, t'welc een groot dorp is/bewoont van visschers om de abondantie van den visch / hebbende een Riviere/ die met drie monden in de Zee is loopende. Alhier begintmen aen de Eylanden te comen / die wijt ende breet gespreyt ligghen aen de havene van Iacatra, t'welck eenen grooten inwijck is/ daer noch een Coninck-lijcke stadt in leyt/ my nu ter tijdt niet in memorie comende.

Iacatra is een seer overvloedighe plaetse van alderhande lijftocht / eñ ten rechten van ons Sunda Calapa ghenaemt: want Sunda is een vruchtbarighe plaetsen in de Javaensche sprake geseyt/ ende Calapa een Indiaensche Note/ so beteyckenet dan een plaetse overvloedich van Cocos. T'heeft in

den

den mont van de Baye eenighe Eylandekens/ eñ oock een verborgen ondiepte/ daer wy met t'ſchip Amſterdam op ſtieten/ waer deur t'ſeer leck raeckte/ t'heeft een ſeer ſchoone Riviere / ende is alleenlijck met een paliſade ombanghen/ ſeer volckrijck ende bequaem om te ververſchen.

Het heeft aen den weſterhoeck van den inwijck ontrent drie mijlen van de ſtadt/ een riviere die ghenaemt wort Tanjoujava, daer een dorp leyt ontrent een mijl/ de reviere op/ is alhier ſeer goet water halen/ voor de gene die naer de Ooſt-Indiſche Eylanden ſijne reyſe wil vervolghen: want niemant can hem t'ſelve verhinderen / waer voor men t'ſetten mach (ſonder datmen een riviere ſiet) in negen ende thien vademen cley gront / ende als dan met de ſloep om den hoeck varen / daermen de riviere terſtont ſien can.

Drie mijlen weſt aen light een groote Riviere/ ghenaemt Punctan, doch heeft een groote banck daer voor ligghende / die met ebbe droogh loopt.

Een mijle de riviere op leyt eẽ Dorp/ toebehoorende een Edelman Zenopate ghenaemt.

Hier waſt de meeſte Peper.

Deſe Riviere gheeft oock Peper: want t'heeft haren oorſpronck van achter t'hooghe landt van Iava, genaemt Gnon, aen den voet van den ſelven iſt daer de meeſte Peper was.

Een mijl weſtelijcker leydt Tanhara, oock een dorp/ ende men heeft op deſe wech vele Eylanden/ daermen tuſſchẽ door loopt/ tot datmen voor Bantam comt/ twelck wel de beſte ende grootſte haven is van alle/ al-waer-men oock den meeſten handel drijft / met al de omliggende Eylanden eñ ſteden/ waer van wy op een ander plaetſe ſpreken ſullen/ waer naer volgen de Dorpen hier voren genoemt/ daer veel Peper valt/ eñ meeſt tot Bantam door de vreemde Cooplupden ghebracht wordt / om aen de Chineſen vercocht te worden.

De Portugiſen plachten deſen Peper oock op te coopen/ doch de Coninc van China heeft haer een ſomme gelts ghegheven/ voor dat ſy deſen voor de Chineſen ſouden laten.

Ten anderen / en ſouden de Portugiſen gheen groot profijt connen doen/ om die in Iava op te coopen/ ende uyt te voeren/ ſcheeps vrachten te betalen/ de perijckelen der Zee loopẽ/ ende daer na des Conincks Facteur tot Cochin die voor 12. Cruſaten t'quintal leveren: Maer de Portugiſen coopen nu alleen de Droges/ Garioffel-nagelen/ Noten-muſcaten ende Foelie/ oock t'Sandalen hout/ t'welck ſy dan naer Malacca ende ander plaetſen vervoeren.

Dat 20. Capittel.
Van de gheleghentheyt der ſtadt Bantam.

Gelegentheyt der ſtadt Bantam.

De ſtadt Bantam is gelegen op een leege lant/ aen de voet van eenen hooghen bergh/ waer van twee lõopende waterkens aen elcke ſyde van der ſtadt comen/ ende noch een midden door de ſtadt/ waer mede de gheheele ſtadt ſeer wel bewatert ende naetuerlijck ſterck is/ hare muerẽ zijn dicker dan eender mans vadem/ van root ghebacken

ken steen/ hebbende eenige poorten qualijck accessable/ daer ooc dach ende nacht seer scherpe wacht ghehouden wort: heeft de lengte van eenen steenwerp verscheyden flancqueringe/ daer sy op elcke een stuck geschuts hebbē staende/ doch reddeloos/ ende en wetē daer niet wel mede om te gaen/ noch hebben geen ammunitie daer toe/ dan de gene die sy van Malacca becomen/ daer eenē Poyermeulen is. Sy en hebben gheene Toornen/ maer alleenlijck een maniere van schavotten/ drie stagien hoogh/ van groote masten ende houters gemaect/ waer sy met leeren op climmen/ halende de leeren nae haer/ van waer sy groote weere connen gedoen tegens hare vyanden alsse bestormt worden.

Sy hebben nu (hoorende dat de Coninck van Mataran haer op wilde comen) rondtsom de stadt op de mueren doen maken eenen ganc van hooge boomen/ datmender boven op sal connē gaen/ om defentie te doen teghen hare vyanden/ staende noch beschut achter haren borstweere.

Sy hebben in de stadt maer drie rechte stratē/ comende alle drie tot voor t'Hof oft Pacebam, de eene loopt van dē Pacebam naer de Zee/ de tweede na de Landt-poort/ ende derde na de Berg-poort toe.

De stadt is niet gecasslijt: maer al sandich/ ende men can de stadt heel deur varen/ van de eene afwateringhe tot in de andere/ welcke afwateringe/ door die sy niet so groot noch crachtich en zijn om de vuylicheyt af te drijvē/ als ooc dat de stadt seer morassich is: zijn seer vuyl ende stinckende: want de Inwoonderen haer seer dickmael wassen int openbaer/ soo mans als vrouwen/ waer deur de grōt altoos beroert is/ eñ t'water troubel eñ modderich. Sy hebben een groote Kercke/ die sy Mesquita noemen/ staende by s'Conincks Hof/ aen de west zijde/ twelc tamelijc groot is/ eñ het ammunitie huys aen de oost zijde/ waer alle ghereetschap tot der oorloghen dienstelijck inne bewaert wort.

Wassen haer int openbaer.

Aende zuydelijcke zyde staet thuys daer de jonge Coninck inne woont/ ende vast daer aen/ daer den Chepate als Gouverneur in des Conincx name/ hem hout/ aē welcke wooninge de strate loopt/ die tot aen de Lant-poorte leyt/ waer lancks alle des Conincks dienaers oft Slaven woonen met sijne servitie/ Peert-stal ende Coken. De stadt is voorts ghedeylt in veel deelen/ ende over elck deel isser een Edelman gestelt om t'selve te bewaren/ in tijde van oorlooge/ brant/ oft andersins/ ende elck heeft sijn besteck eñ sluytsel verscheyden van den anderen/ oock in elck gedeelte een groote trommel hangende/ van de groote van een wijnstuck van drie pijpen/ waer mede sy met een Webers boothamer (die daer aen is hanghende) op slaen als sy eenich onraet (t'zy brant oft vechtinge) vernemen: oock op den middach/ smorghens vroech als den dach begint/ eñ t'savonts spade/ als den dach valt.

De stadt Bantam is in veel deelen verdeelt.

Wat haer trommelen zijn.

Sy hebben ooc Beckens/ waer mede sy gekipt maecken/ in plaets van onse Clocken/ waer deur sy terstont t'volck opwecken ende by den anderen vergaderen.

Yser Clocken.

Sy

graven/ men soude aldaer lichtelijck eñ met cleyne
cost een stercke fortresse opwerpen / mits de muer
van der stadt tegen de selve plaetse/ als oock lancx
de strant afwerpende/ ende de selve steen gebruyc-
kende tot opmetsinge van de muerẽ van dẽ selven
Casteele / waer deur men soude connen beletten/
datter noch scheepkens / galeyen/ noch Paraos
upter stadt souden comen / want d'ander afwate-
ringe te cleyn zijn/ om eenighe Paraos te dragen.

Ten anderen / so is de ondiepte so verre in Zee
streckende / dat de coghels van de sakers vervlo-
gen/ ende geene cracht op de fortresse lancx twater
uyt eenighe groote schepen gheschoten/ en connen
by brengen/ t'waer wel te wenschen / datmen van
dese landen in de voorbaet ware / aleer de Portu-
NOTA gisen daer in versien/ te meer sulcx doende men niet
alleenlijc de specerijen van Iava en soude becomen:
maer oock die van de Eylanden van Malucos,
Ambon, Banda, Timor, Solor, Macasser, ende veel
andere/ daer wy tot zijnder tijdt breeder sullen af-
spreecken / ende willen nu wat vertellen van hare
merckten/ coopmanschappen ende waren.

Alhier comt de merct int groot verdeylt.

Dat 21. Capittel.

Van hare Mercten, Coopmanschappen ende vvaren, oock hoe-men die aldaer vercoopt, hare Maten ende Ghevvichten.

TOt Bantam dan / hebben sy in den dach drie
Merckten daermẽ al hare Waren vercoopt. Beschrij-vinge van hare merc-ten.
De eerste is eẽ groote plaetse/ daer toe aen de
oost zijde van de stadt verordineert / alwaer des
morgẽs mettẽ dage haer vindẽ de Coopluydẽ van
allerley natiẽ/ als Portugisen/ Arabiers/ Turckẽ/
Chynesen/ Quillines/ Pegus/ Malayos/ Bengal-
les/ Gusarates/ Malabares/ Abexins/ eñ van alle
quartieren van Indien / om haer coophandel te
dryven t'welck duert tot neghen uren/ dat een ye-
ghelijck vertreckt van daert hen belieft.

Om dan te weten de goederen die-men aldaer
vercoopt/ soo sullen wy beginnen van vooren van
de Merckt/ gaende lancx de huysen/ ende keeren al
t'water weder. Wat goe-deren sy aldaer ver-coopen.

Comende dan voor aen de Merckt daer een
Mosque staet/ met een palissade / daer vintmen sit-
ten sommighe vrouwen met sacken / ende eender
maten die sy Ganta noemen / waer ghemeynelijck
drie pont Pepers in gaet/ Hollandts gewichte/ die
dese Vrouwen (de Boeren met Peper comende)
haer af coopẽ voor 8. oft 9. hondert Gaxas de Gan-
tan, waer sy seer wel gheoeffent in zijn.

Daer staen ooc Chinesen/ die looser zijn: want
siende de Landtluyden comen/ gaen haer teghen/
vraghende wat sy de heele hoop loven / ende heb-
ben by haer een gewicht als de Wevers gebruyc-
ken/ met een stock daer een gewicht aen hanght/
ende een sackken aen d'ander eynde / waer sy de
quantiteyt in storten om niet bedroghen te wesen.

Binnen t'staecketsel comende/ so vintmen over

beyde sijden veel Vrouwen/ die Betele/ Arrecca/ Water Meloenē/ eñ Vannanas vercoopē/volgen eenighe die koecken backen / ende die alsoo warm vercoopen/welcke gepasseert zijnde / comtmen op de plaetse daermen aen de rechter handt de Wapenen vercoopt/ t'welc van mannen vercocht worden/als metalen Bassen/Poingiaerdē die zy Crissen noemen / ysers tot spietsen / messen ende ander geweer/ooc daer nevens wit eñ geel Sandel-hout: ende aen de slincker hant/Suycker/ Honich/ ende allerley confituren.

Daer beneffens is dē Boon-merckt / daer vercoopmen witte / swarte / roode/ gheele / groene/ graeuwe Boontgiens metter maten / teghen drie hondert Caxas de Gantan : Dan comt de Ajuyn ende loockt merckt/ daermen niet deur en can / eñ hier voor wandelen de Coopluyden / die int gros alle Lijnwaet eñ andere waren te coop hebben/eñ gelt op voyagien uyt geven / op dobbel wederom/ als de reyse wel succideert/ doch t'schip veronghesuckende/ so verliest de Coopman het capitael oft uytgheleende penninghen.

Men heeft alhier aende rechter handt de hoender merckt daermen hoenderen / Eynden/ Duyven/Cabriten/Papagaeyen/ende andere vogelen vercoopt. Alhier scheyden haer drie wegen/een na der Chineser cramen / den tweeden nae de groen oft Warmoes merckt/ ende de derde na de vleesch merckt.

Gaende dan nae der Chineser cramen/so heeftmen eerst aen de rechter hant eenighe Juweliers/ Coracones ende Arabiers van natien/ die eenighe slechte Robijntgiens te coop hebben / oock Jacinten/Spinellen/Balasen/Granaten/Robassen. Eñ aen de slincker handt heeftmen de Bengalles eñ andere/die met maelderye ende cramerye ommegaen / waer teghen dat de Chinesen met een Ry cramen achter tegē staen/die te coop hebbē / stickseyde van alle soorten/ende allerhande seer schoone couleuren/Zyde ende Damaste lakenen / Fluwelen/satynen/Goutdraet/Gouwe-laken/ Porceleynen / schotelen / ende andere fraeye mandekens met Lacca/coperen beckens / groote ende cleyne ghegoten ende gheslaghen coperen cannen/Quicsilver/fraeye kistgiens/ pampier van veel coleuren daer sy op schrijven/Almenacken/ geslagen Gout in Boecxkens / spieghelkens/ Cammen / Brillen/ swavel/Chinesche sabels/de schedemet lacca overtoghen/ de wortel China, Waeyerkens/Quitasolles, diemen bovē t'hooft draegt om de son te weeren / waer van twee straten over beyde zijde vol zijn.

Den tweeden wech gaende / heeftmen de Bengalles met hare maeldery cramen aen de rechter handt. De Lijnwaet merckt van de mans heeftmen aen de slincker handt / daer nevens der ghehouder vrouwen Lijnwaet merckt/ binnen wiens ropen niemant mach in gaen op grooter boeten.

Beschrijvinghe van hare merckten.

Voorder heeftmen aen beyde zijden de fruyt eñ warmoes merckt/daermen veellerhande cruyderen ende vruchten vercoopt/ de onse ongelijc/onder andere die de onse gelijckē/zijn dese : Orangie-appelen/

De afteyckeninghe van den Gouberneur van der stadt Bantam/ Chepate ghenoemt. Hier by is gevoecht den Bisschop oft opperste Cegue by hem op der aerden sittende/ met hare matgiens/ ende de dienaers daer nevens sittende/ ende andere hoe sy comen gheloopen buckende/ om haer daer by te setten/ ende diviseren.

appelen/Citroenen/ Lamoenē ende Granaet-appelen/welcke Merckt duert tot den eynde toe / eñ alsmen weder wilt keeren/om nae huys te comen/ so comtmen op de Visch-merct/ daermen veelderley visch vercoopt/van daer heeftmen aen de slinckerhant de vleysch merckt/daer fraey cramen met Ossen/Herten ende Buffels vleysch te coop is / eñ vervolghens is de specery merckt / daer vrouwen sitten / hebbende haer cramen met alderhande Cruydeniers Warē versien / die sy int cleyne vercoopen / yder nae sijn gelt ende gherief / als Peper witte ende swarte/Nagelen/Noten/ Foelie/Canneel/Comijn/ ghedroochden Gemgber / Zeduar/ Zerumbet Langen-Peper/ Cubede, Amfium,Fagara,Calambac,Garro,Sandel-hout, Costus Indicus, Nardus , Iuncus, Odoratus, Calamus, Aromaticus, wortel van China,Rhabarbar/Galanga/Seversaet/Vencle/Annijs-saet Corandre/ Bangue, Damia , Cannapit , Cantior , Samparantan , Curcuma, Pontiou,Gato,Gambeir,Sasani,Daringi,Tagui, Caxumbi,Tianco,Mandian ,Majupodi, Sari , Branhan, Darin,Tujo,Tagari,Inrahan,Sambaja , Ialane, Paravas,Tomon,Pute, Benjuijn, witten ende swarten/ Saga, met noch veelderley / die ons nu vergheten zijn.

Alhier hebben wy gelaten de Rijs-merckt aen de rechter hant/daer een groote quantiteyt in sacken staen/eñ noch meer in de scheepkens/ die daer aen de merckt int water ligghen. Vervolgende de Ry lancks/ comtmen aen de Potten-merckt/daer beneffens de Sacken-merckt/ de Matten-merct/ ende de Sout-merckt/waer daer een groote quantiteyt grof Souts leyt/ twelck al van Ioartan ende andere boven ghenoemde plaetsen/ aldaer ghebracht wort/om weder te vervoeren/ oft aldaer te verbruycken.

Aen de slincker hant heeftmen de Oly-merckt/ den Cocos merckt/ende alsoo comtmen weder op sijnen eersten wech / daer de Coopluyden ende Scheeps-heeren wandelen/ die op alle quartieren handelen ende varen.

Hare maten dan / daer mede sy den Peper vercoopen/is van de groote/datter drie eñ een vierendeel pont Pepers in mach/ die sy Ganta noemen. *Van hare maten.*

Sy hebben noch een ander / daer sy den Rijs/ Sout/Boonen/ende andere dingen mede vercoopen/die is grooter / ende daer mach wel vier pont Pepers in.

Als sy den Peper int gros vercoopen/ so leveren sy dien met sacken / ende elcken sack weeght 45. Cates/oft 56. pont/soo sy min leveren/so onthouden sy u de rest/elcke Cate zijnde 20. Oncen/ doch men moet wel acht nemen/ datmen van de Javanen ende andere niet bedroghen en werde: want het dickmael ghebeurt/datse cleyne swarte steentgiens onder den Peper mengelen/t'welckmen (ten zy datmer neerstelijck op let) qualijc gewaer worden can: oock moetmen toesien dat de Peper wel ghedrooght ende reyn zy. *Hoe sy den Peper vercoopen.*

Dese merckt ghedaen zijnde/so begint de tweede merckt op den Pacebam oft Conincks plaetse/ daer allerley lijftocht gegeven wort/ eñ ooc eenige

Peper

Peper door de Inwoonderen vercocht wordt aen de Chinesen/dese duert tot des middaegs/eñ oock wel een gheheelen dach deur.

Nae de middagh so isser een merckt int quartier van de Chinesen/ daer oock alle lijftocht vercocht wort/oock Geyten ende Hoenderen/ eñ also duert dit d'een dach voor/ d'ander nae/waer in de Chinesen haer seer neerstich in gheneren. Van haer ghelt sullen wy int Capittel daer wy van de Chinesen schrijven/mentie maken.

Dat 22. Capittel.

Van de Religie der Iavanen binnen Bantam: oock hoe sy met den anderen converseren.

Beschrijvinghe van haer Religie.

IN Iava, ende dat aen de Zee-cant/ hebben sy het Mahometsche gheloove: want te Lande in/ zijn sy Heydenen/ houdende de Wet van Pitagoras/ welcke is dat sy voor seecker houden/ dat de mensche stervende terstont den Geest in een ander lichaem oft corpus vaert/ derhalven eten sy niet dat t'leven gehadt heeft/ende veel min dooden sy eenich ghedierte: maer spijsen ende voeden t'selve.

Aen de noorder Zeecant van Iava dan/ zijn sy Mahometist/diens Alcoran/ sy deligenter onderhouden. Zy hebben maer vier Propheten: te weten/ Moyses/ David/ Jesus Christus ende Mahomet.

Zy hebben hare Kercken/die sy Mesquita noemen/ waer in sy al haren Godtsdienst doen/ met groote stillicheyt/ootmoedelijck/haer metten aensicht naer de Sonne keerende/op haer aensicht ter aerden vallende/ tot diversche reysen/lesende eenighe getijden als de Munnicken/ die sy niet achter laten en moghen.

Hebben twee vastenen int jaer.

Zy hebben twee Vastenen in den jare/ haren grooten vasten begint den 5. Augusti/ ende duert 40. daghen/ dat sy als dan Paesschen houden met alle hare Slaven ende huysgesin/ arm ende rijck/ sittende als de Cleermakers in eenen rinc/t'samen etende op der aerden/ alwaer sy hare Overicheyt onderdanicheydt bewijsen/ beginnende van sijne voeten met beyde hare handen opwaerts strijckende/ende als dan met beyde handen over haer aensicht tot achter haer hooft/ t'welck jaerlijcks ghesciedt op den vijfden dach Augusti/ als gheseyt is.

Haer vrouwen te weten/ die van qualiteyt zijn/ en laten sy nimmermeer sien/die hebbē syder veel/ als 12. ende min/ met welcken haer veel ander Slaven ten huwelijck ghegeven zijn/ gelijck doen wy daer waren/ dat den Sabander sijn tweede Sone uyt huwelickte aen een van sijne vrientschap/ waer mede hy in huwelijck gaf 50. mans persoonen/ 50. vrouwen persoonen/ ende 40. jonge dochters/met drie hondert duysent Caixas, t'welck beloopt in onser munte tegen 12. duysent Caixas voor elcken Reael van achten/ sessenvijftich guldē vijf stuyvers/ ende alle dese Vrouwe persoonen moghen sy oock beslapen/die kinderen crijgende/ mach hy die niet vercoopen/ ende de kinderē wor-

Op wat wijse den Sabander sijn tweede Sone uyt-hylickte.

den de echter vrouwen geboren/ ghelijck Ismael/ Sara gheboren worden/ende veel van dese kinderen worden voor de echte vrouwen gedoot. Als sy trouwen een van haer vrientschap/so gaen sy niet uyt voor ende aleer de bruyloft ghehouden is/ soo wel den Bruydegom als de Bruydt. Als sy den feestdach houdē/so zijn alle hare vriendē/ dienaers ende slaven fraey toegerust/ ende tot des Bruyts als tot des Bruydegoms wooninge/zijn veel spietsen over eynde met witte eñ roode cattoenen quasten daer aen/ als hier de vaentjens aen des Ruyters lancien/met vendelen/makende groot gedonder van schieten met eenighe camers van bassen: want sy met roers qualijck weten om te gaen.

Beschryvinghe van hare Bruylosten.

Na den middach brengtmen den Bruydegom een gesadelt Peert/daer hy op sit/ eñ de heele stadt door rijdt spaceren tot teghen den avondt / dat hy als dan by sijne Bruydt comt / daer (terwijlen hy uyt gheweest is)de Slaven ghecomen zijn/die met hem ten huwelicke gegeven zijn/yder met een present/ waer onder de Bruylofts gifte seer fraey toeghemaeckt ende verciert mede ghebracht is.

Daer wort dan een maeltijt bereydt/ daer de vaders eñ moeders van de Bruydegom ende Bruyt mede blyven eten/de welcke vertreckende/worden de Bruydegom met de Bruyt te samen onder een dack ghelept / daer rondtom gordynen hanghen/ waer sy by den anderen cruppen / sonder dat de Bruydt daer nae meer van eenighe ander mans ghesien wordt.

Men siet de Javanen selden/oft sy knauwen altijt Betele ende Arecca met calck gemenght/waer van haer den mondt gheheel bloet root wordt eñ de tanden swart / die sy oock gemeynelijck vylen/ ende met een cruyt blinckende maecken als gout/ ende oft sy al schoon met den Coninck selve spreken / soo en laten sy niet Betele te eten / oock d'een den anderen besoeckende / sullen terstont t'Betel kistgien int midden setten/ presenterende den persoon die haer comt besoecken/van hare Betele:ooc sijne kistgien stofferende van t'selve/ gelijckmen in de figuere sien mach : oock als d'een by den anderen wilt gaen sitten / ende voor al daer een van meerder qualiteyt sit als sy zijn / soo comen sy al buckende nae haer toe loopen / tot dat sy by haer neder geseten zijn/altoos Betele knauwende / als ghesept is.

Knauwen' altijdt eenighe bladeren met kalck.

Dat 23. Capittel.

Hoe de Capiteyn oft den Overste in Bantam na den Pacebam gaet.

Als een van de principale (die sy Capiteyns noemen) nae den Pacebam oft Coninck Hof gaet met sijnen staet / soo laten sy een spietse oft twee/ende een swaert met een roodt oft swarte fluweelen schepde/ naer hare qualiteyt/ voor haer draghen / ende voor welcken sulck een Spietse ghedraghen wordt / die en derf niemandt van de slaven ofte gemeenen man ontmoeten:maer moeten ter zijden afgaen / huckende op sijn hielen/ tot dat de overicheyt oft Capiteyn voorby gegaen is/

Op wat wijse sy nae des Conincks Hof gaen.

ende

De afbeeldinghe hoe een Capiteyn oft Overheer (verselschapt zijnde met eenige andere Edelluyden) tot Bantam achter straten gaet/latende voor hem een ofte twee spietsen dragen/met een breet sweert/ ende achter hem sijne jongers eñ dienaers/dragende sijne Betel-kistgien/water pot ende Quitasol/ daer benevens hoe de Slaven/ Ambacht luyden ende Coopluyden haer ter zyden neder setten/huckende op hare hielen/totter tijdt de Overheyt voorby ghepasseert is.

ende als dan gaen sy weder haer gangen. Zy zijn seer hoovèerdich / ende gaen met grooter pracht/ draghen eenighe doecken met gout-draet doorto= ghen/ hebbende eenen tulbant van heel fijn Ben= gallen lijnwaet als Camerijcks-doeck ofte Lam= per. De sommighe draghen een mantelken met mouwen van Fluweel/ swart ofte root Laecken. Haré Poingaert oft Cris voor oft achter in haren Riem gesteken/waer sy haer op betrouwen. Hare dienaers achter haer gaende/ d'een met het Betel-kisgien/ d'ander met den water pot/de derde met eenen grooten hoet / int Portugies Quitasol ghe= naemt/boven haer hooft draghende/die haer voor de hitte der Sonnen bewaert. Zy gaen alle bar= voets/t'waer oock groote schande/so daer yemant met schoenen gaen soude / doch in huys draghen sy wel eenighe van root leer/die in China, Malacca oft Achem ghemaeckt worden/ als oock de Qui-tasols.

Dat 24. Capittel.

Van de VVapenen ende Krijghshandelinghe der Iavanen.

Conditie der Javanen.

DE Javanen zijn een hartneckigh / ontrouw/ boos ende moordadich volck / ende als sy de overhant hebben en sparen sy niemant. Zy zijn soo behendich int steelen/ dat sy alle andere te boven gaen/ ende zijn seer goede Soldaten / stout ende onvertsaecht/ doch weten met geen gheschut oft roer om te gaen/so dat waer/sy souden niet om dwinghen zijn. Hare wapenen zijn lange spietsen met ghevlamde ysers / van ghelijcken oock de Poingaerden die sy Crissen noemen: ooc Sabels ende Cortelassen. Hare schilden zijn van hout oft leer om eenen hoep ghespannen. Zy hebben oock harnassen van yseren platen / met ringen aen den anderen vast ghemaeckt / als hier gheconterfept staet.

Wat hare Wapenen zijn.

Zy draghen ghemeynelijck lanck hayr/langhe naghelen/ende hare tanden ghevijlt. Zy zijn ha= res Overstens ghebodt soo onderdanich / dat zijt om de doot niet laten en sullen. Van gelijcken soo vindicatijf ende sterck van natueren/ dat sy van haren vyandt doorsteken zijnde/sy tegen t'geweer in comen om haren vyandt te dooden / ende haer te wreecken / t'selve hebben wy ghesien ende ver= socht.

Zy en trecken geen gaige/dan in tijt van oorlo= ghe/gheeftmen haer cleederen / wapenen / ende de cost / als Rijs ende Visch / ende sy zijn al eyghen knechten die opghemaent worden/des noots zijn= de/oft willende op eenige tocht treckē/om yemant onversiens te overvallen/daer toe sy meest bequaē zijn. Ende ooc de meeste rijckdom is/ die in Iava te becomen is onder de Heeren / so wert oock de gene die daer meest heeft/rijcker ende machtigher ghe= houden.

De meesten rijckdom onder de Heeren in Java/be= staet in de menichte der Soldaten.

Zy zijn selden ledich/ altijdt wat onderhanden hebbende/als te maecken houte schepden tot hare Poingaerden / die sy seer subtylijck weten upt te halen/dattet te verwonderen is/ van seer licht wit oft

De afbeeldinghe van de ghene die-men tot Bantam Soldaten noemt/ met hare wapenen/ harnassen ende gheweer/ welcke harnassen zijn van vierkante plaetgiens met ringhen aen den anderen ghehecht.

oft van Sandelhout/ oft maecken hare wapenen
schoon / die ghemeynelijck met eenich fenijn ghe-
streken oft gesmedet zijn/ op dat sy een doodelijcke
wonde maken souden/ sy zijn oock soo scherp ende
claer ghehouden / datmen daer mede snyden can/
als met een schaermes/ haer daer op oock soo ver-
trouwende / dat sy dach noch nacht sonder t'selve
by haer te hebben en derven rusten : maer leggen
t'selve des nachts onder haer hooft : ooc niet toe-
latende t'selve van een ander aenghetast te zijn/
uyt vreesen van met haer eyghen gheweer over-
vallen te worden / daer toe sy niet te goet en zijn/
ende in alle verradery ervaren/ also dat den eenen
Broeder den anderen niet en vertrout/ met hen te
spreken sonder sijnen Cris by hem te hebben/ende
inc voorhuys drie oft vier dozijn spietsen ende
schilden.

Sy hebben oock ghemeynelijck eenige stucken
gheschuts oft bassen op hare voorplaetsen / doch
selden ammunitie daer by.

Sy gebruycken oock spatten daer sy fenynige
pijltgiens uyt blasen/ die aent eynde twee kerfkẽs
hebben/op dat de fenynighe punct (die van visch-
tandt ghemaeckt is) soude afbreecken/ ende in des
menschen lijf verbuylen/ende als ghesept is/so we-
ten sy met Roers mede om te gaen/als ghebeurde
doen wy daer waren/dat eender van dien Lande/
na dat hy van ons onderwesen was/ hoe hy't sou-
de moeten laden eñ ghebruycken/als hy na eenich
dinck soude willen schieten / is met een Musschet
(t'welck sy van ons genomen hadde) uytgegaen

Spatten met fenyni- ge pijltgiẽs.

om eenich Wilt te schieten / ende hem eens wilden
Osse ontmoetẽde(die daer veel zijn)heeft hy na dẽ
selfden aenghelept ende hem geschoten / in sulcker
voeghen / dat hy alsoo wel als den Os ter aerden
viel/hebbende twee kiesen verloren / ende d'onder-
ste been van den mont in stucken / derhalven lan-
ghe tijdt van sijn selven bleef liggen/ ten lesten we-
der becomende/heeft hem beter te vreden ghehou-
den/ dewijle hy den Osse gheschoten ende gedoot
hadde/ doch wilde daer nae niet meer uyt schieten
gaen.

Dat 25. Capittel.

Van de naturale Coopluyden in Bantam, ende hare handelinghe, coop-brieven ende Obligatien.

DE Coopluydẽ zijn seer erglistich/ fraudeleus/
gheveynst ende ontrou teghen alle vreemde-
linghen / doch teghen elcanderen vreesen sy
sulcks te doen.

De conditie der Coop- luyden in Bantam.

Hare handelinghe doen sy onder alle de omlig-
gende Eylanden/ halende ende brengende diver-
sche goederen / als van't Eylandt Macasser ende
Sombaya, brengen sy tot Bantam Rijs/ in Malays
Bras ghenaemt/ende gelt aldaer gemeynelijck drie
maten (die sy Gedeng noemen/elck mate is ander-
halve Ganta in Bantam) om een duysent Caxas/
ende wordt tot Bantam vercocht metter Gantan
teghen twee ende drie / naer den tijdt / voor 1000.
Caxes/ twelck doet so veel als drie stuyvers eñ een
blanck.

Van

De afbeeldinghe der Cooplupden in Bantam/gaende nae den Basar oft groote merckt.

Van desen gelde sullen wy int Capittel van de Chinesen vermanen/ende hare rekeninghe setten ghelijck sy by ons ghecocht zijn / wordt van daer oock ghevoert na Malacca.

Hare handelinghe. Van der stadt Ballambuam brengtmen veel Indiaensche Noten oft Cocos. Men cooptse aldaer 100. om duysent Caxes / eñ tot Bantam acht voor eẽ Sata oft 40. voor duysent Caxas. Men brengt oock van daer veel Oly van Cocos in groote potten/van Ioartan, Gerrici, Pati, Iuama, ende de plaetsen daer neffens gelegen/brenghtmen schoon grof Sout.

Men coopter gemeynelijck 800. Gantas / om 150. duysent Caxas / ende wordt tot Bantam drie Gantas voor een duysent vercocht. Vervoeren t'selve oock na Sumatra, als tot Barros, Speriamon, Tolombayan, Andragiri, Iambe, alwaer zyt vermangelen tegen Lacca Peper/witten eñ swarten Benjuin/Cattoen/ schelpen van Schilt-padden/ die sy Tartaruga noemen/eñ ander waren. t'Was brengtmẽ tot Bantam. Vã Iacatra, Granaon, Timor, Palinban ende Bandermachen, ende wort door t'gewichte vercocht.

Van de voorghenoemde plaetsen brenghtmen oock den Honich in abundantie / ende ghelt ordinaerlijc den pot houdende ontrent 13. pottẽ deser maten om drie of vier duysent Caxas. t'Suycker brenghtmen van Iapara ende Iacatra, doch gheen quantiteyt/ende bruyn/als t'ghene datmen noemt pot-suycker.

Men brengter ooc quantiteyt van gedroochde visch van Gravaon eñ Bandermachen. Yser brengtmen in menichte van Kerimata, gheleghen aent zuytwest eynde van Borneo, Arpuys van Bandermachan ende Banca, t'welck een hoogh Eylandt is.

De principale stadt is oock Banica ghenaemt/ waer soet water te becomen is in drie vademen diepte. Tin ende loot comter van Pera eñ Guselan, aen de cust van Malacca by Cuda. Het cattoen eñ cleederen van Bali, Cambava, ende andere/ die wy specialijc met namen sullen noemen wat sy uytgeven ende begheeren.

De Coopluyden die rijck zijn/ blyven gemeynlijck t'huys/dan als eenighe schepen afwillen / soo geven sy aen de ghene die mede varen/ een somme gelts / op dobbel weder / meer oft min / nae dat de reyse lanc vallen/ waer van sy een Obligatie maken / ende soo de reyse voorspoedelijck volbracht wort/so wort oock den ghever betaelt / volghende t'contrackt/ende so den trecker t'selve niet en coste betalen deur eenich ongeluck / so moet hy vrou eñ kinderen tot onderpant geven tot aller tijt dat de schult voldaẽ wort/ten ware t'schip verongeluckte/ so verliest de ghene sijne uytghelevde penningen. Inhoudt haerder Obligatiẽ.

Dese schriften/ als oock alle andere/worden gheschreven op bladeren van eenen boom met een stillet oft yseren priem / die sy dan oprollen / oft soo't boecken zijn tusschen twee houters met touKens te samen ghebonden/ seer aerdich en fraey.

Sy schrijven oock op Chinees pampier van alle couleur/d'welck seer fijn ende suyver is/ooc op een

De afbeeldinge vande uptlandtſche Coopluyden inder ſtadt Bantam/ hoe ſy gecleet gaen/ende haren handel aldaer zijn drijvende. [a] Zijnde den Perſiaen oft Coracone/ die hem met Juweelen is generende. [b] Js den Arabier/die te water van d'een Eylandt tot d'ander ſijnen handel is drijvende/ waer in ſy ſeer ervaren zijn/ [c] als ooc de Pegus/welck oock een ſubtijl eñ liſtich volc is/haer op alle coopmanſchappen verſtaende.

een soorte van pampier dat sy van boomē makē.
Sy en hebben gheenen druck: maer zijn fraey ter
pennen/ende schrijven ordentlijck.

Wat haer Pampier ēn pen is.

Sy hebben maer 20. caracteren/ waer mede sy
alle haer sprake formeren. Oock ghebruycken sy
de Mallaysche tale ende caracteren / t'welck een
seer bequame sprake is/ēn licht om leeren/ en oock
diese spreecken can/ mach niet alleen heel Indien:
maer ooc alle de Eylanden door verstaen worden.
Sy hebben oock scholen daer sy de Arabische tale
leeren ende onderwijsen.

Dat 26. Capittel.

...uytlandtsche Coopluyden in Bantam vvoo-
...ch, ende aldaer haren handel dryvende.

...sianen die sy in Java Corazone noe-
...de gene die haer gemeynelijck met
...medecijnen generen / zijn fraeye
...amiable luyden / daermen wel
...andelen can/ende den vreem-
...n/alle andere natien(aldaer
...n te boven gaende.
... zijn de ghene die meest
... dryven / halende ende
...nnen/van deen stadt
...nschappen
...an
...k

Mallayos Quillines zijn Coopluydē die tgelt op
interest ende op voyagien ende bomery uytgevē.
De Gezurates, overmidts sy arm zijn/ worden
ghemeynlijck tot Boodtsghesellen ghebruyckt/
ende sy zijn de ghene die t'gelt op bomery nemen
waer sy dickmael van een/ twee ende drie makē.
Sy zijn gecleet alsmen in de figuere sien mach/
in Cattoenen lijnwaet/ met Tulbandē opt hooft.
Als sy tot Bantam comen/ soo coopen sy een vrouw
persoon/ daer sy van ghedient zijn/ by daghe ende
by nachte/ als sy weder na huys willen reysen/ soo
vercoopen sy de vrouwe weder/ doch soo sy kinde-
ren daer by hebben/ soo nemen sy de kinderen me-
de/ ende laten de vrouwe liber ende vry aldaer
blijven: want sy als dan die niet vercoopen mo-
ghen/ die dan eenen anderen trouwt daer sy mede
blijft huys houden.

Dat 27. Capittel.

Van de Chinesen, hare handelinghe ende leven.

De Chinesen woonē tot Bantam op een quar-
tier alleene/ dat met eē stercke pallissade om-
vangen is/ ēn met een moras bevesticht / al-
waer sy wel de fraeyste huysen hebben/ die daer in
der stadt soude moghen wesen. Is een seer subtijl
volck in alle hare handelinghe / seer neerstich om
gelt te winnē/ ende daer by goede tafel houdende.
Als sy uyt China eerst comen/ soo doen sy als van
andere Coopluyden ghesevdt is/ een vrouwe coo-
pende/ die haer dient tot dat sy weder nae China

Der Chinesers woonnighe.

willen

De afbeeldinghe der Chineser principale Coopluyden / hoe sy gaen / waer by ghevoecht is een haerder ghecochte vrouwen / die sy in Java ghebruycken / midtsgaders de figuere van de ghene die de Peper van de Boeren in haer Dorpen gaen opcoopen.

thien duysent ses sacken Pepers / daermen nu als de Chinesen aengecomen zijn maer twee/eñ selden twee en een half sacken / voor 100000. van de Caxas/die nu ter tijt cours hebben / coopen moet. Sy brenghen oock Porceleynen/ fijne ende grove/ van beyde soorten/ waer van ten tijde als de Chinesen aengheconien zijn / t'welck (als gheseyt is) in Januario is/men om duysent Caxas/5. ende 6. schotelen coopen can / ende daer buyten niet meer als twee/ende selden drie.

Sy brengen noch stick Syde ende andere van alle couleuren seer schoone: oock stuckens Syde van 14. ende 15. ellen ende veel andere waren/die hier meer van wil weten / die besie hare cramen int capittel van den Basar oft groote merckt.

Om dat wy gheseyt hebben van t'ghewichte Conduri, so salmen weten dat alhoewel men veel Realen van achten nae de China voert/ die aldaer gheenen cours en hebben/ want daer geen munte en gaet: maer worden in stuckens gesneden / ghewoghen/ door de Conduri boven ghemelt/ende 10. van dese doen een Mas, ende 10. Masen doen een Tayel, t'welck is soo veel als 12. enckel Realen.

Sy coopen oock op alle de Lacca die van der stadt Tolonbavan (waer sy abondantelijck valt) ghebracht wort/ende die voor Pater-nosters/doch men moet een Riviere op varen: oock den Anil die tot Anier in potten ghemaeckt wordt.

Sandelhout/ Noten Muscaten/ Nagelen/ Tartaruga, d'welc schelpẽ van Schilt-paddẽ zijn/waer sy in China fraeye cofferkens van maecken. Olyphants tandẽ/daer sy fraeye stoelẽ af makẽ/ die sy meer estimeren als Silver: want daer de Mandorijns oft Viceroys in ghedraghen worden.

Sy zijn soo subtijl in hare handtwerck eñ handelinghe/dat sy alle natien te boven gaen. Sy generen haer tot Bantam seer met Wijn te branden van Rijs ende Indiaensche Noten/ waer mede sy haer seer fraey weten te behelpen.

Dat 28. Capittel.

Van de Religie der Chinesen eñ hare huyshoudinge.

DE Chinesen / alhoewel sy ghelooven datter eenen Godt is die't al gheschapen / ende uyt niet ghemaeckt heeft/ so aenbidden sy nochtans den Duyvel / die sy geschildert ende afgeconterfeyt hebben in haren Tempel oft bidt-huys/sittende om hooghe int doncker/hebbende drie croonen boven t'hooft / met een verbaerlijcke tronie/ claeuwen aen de handen ende voeten / met een afgrysselijcke backhuys op den buyck.

Hoe de Chinesen den Duyvel aenbidden.

Voor dese figuere oft beelt vallen sy op hare knien / cloppende met t'hooft teghen der aerden/ ende als dan t'ghene sy mede gebracht hebben tot een vereeringhe oft offerhande/ offeren sy't hem/ t'sy eenige vruchten/fruyten oft andere / ende dragent op eenen altaer/ t'selve voor dese verbaerlijcke schilderye settende / ende keeren weder daer sy op knien gheleghen hebben / ende beginnen hem weder met den hoofde toe te knicken / tot dattet haerluy dunct dat dese leelijcke figuere versadicht is/dan

Dit is de afbeeldinge van den Tempel oft Capelle der Chinesen / daer sy den Duyvel (die met een drie dubbelde croone gecroont sit) aenbidden en hem te voete vallen / offerende eenige vruchten / op dat hy haer geen quaet en doe / waer voor sy een wijle lanck met den hoofde teghen der aerden gelegen hebbende (tot dat haer lieden dunckt dat hy hem van de vruchten versadicht heeft) weder opstaende en de vruchten na huys dragen / hopende de selve gebenedijt te wesen / ende daer van met blyschap etende.

is/dan nemen sy hare schotele met t'ghene daer in is nae huys/ daer sy't op eten met alle haer huysghesin.

Wt wat oorsaecke sy dē Duyvel aenbiddē.

Eñ als haer door ons gevraecht worde/ waerom dat sy den Duyvel aenbidden / ende hem dese offerhande deden/ ende den almogendē God niet/ antwoorden dattet niet van noode en was den almoghenden Godt eenighe versoeninghe te doen; want hy goet is/ eñ niemant quaet en doet; maer dat sy dese offerhande voor den Duyvel deden/ eñ dien aenbaden/ op dat (alsoo hy een quade gheest is) hy haer gheen quaet en dede / ende t'ghene wy selve versocht hebben/ is dat wy mede hebben eenige printen/onder ander t'Oordeel ende de Helle/ die wy aen de naturale Chinesen lieten sien (want daer noch andere zijn die aldaer langhe gewoont hebben / eñ t'Mahometsche geloove aengenomen hebbē) haer de figuerē van de Duyvelē thoonende/ die wy met de vingeren uytcrabden/ derhalvē sy so gestoort worden/ dat sy van gramschap niet de voeten stampten / rasende als wilde menschen/ seggende dat de Duyvel hier boven was/ende dat hy om de versmaetheden die wy sijne figuere aengedaen hadden/ ons noch veel quaets doen soude.

In huys zijn sy ghemeynlijck besich met hare coopmanschappen te sorteren / ende in ordre te stellen.

Tegen den avont vergarē sy tot den eenen oft den anderen / ende blijven somwijlen den heelen nacht dansen /daer ooc vele vermomt comen met vreemde tronien.

Hare huyshoudinghe.

In haer huyshouden zijn sy seer net ende polijt/ seer sorchvuldich om den cost te winnen / waer toe sy gheenen arbeydt en sparen / ende die verdient zijnde/teeren sy oock ruyteliick/ daer na d'een den anderen ter maeltijdt noodende/ waer in sy seer gastvry zijn/d'een den anderen dickmael versoeckende.

Sy hebben diversche ghecochte vrouwen die sy ghebruycken/als geseyt is/ daer toe oock Huerlingen ende gecochte knechten/die sy op alle quartieren seynden om Peper ende andere waren op te coopen / oock de selve verhuerende op eenighe voyagien / die sy oock altoos wat capitalen mede gheven/ om tot haren profijte t'employeren.

Dat 29. Capittel.

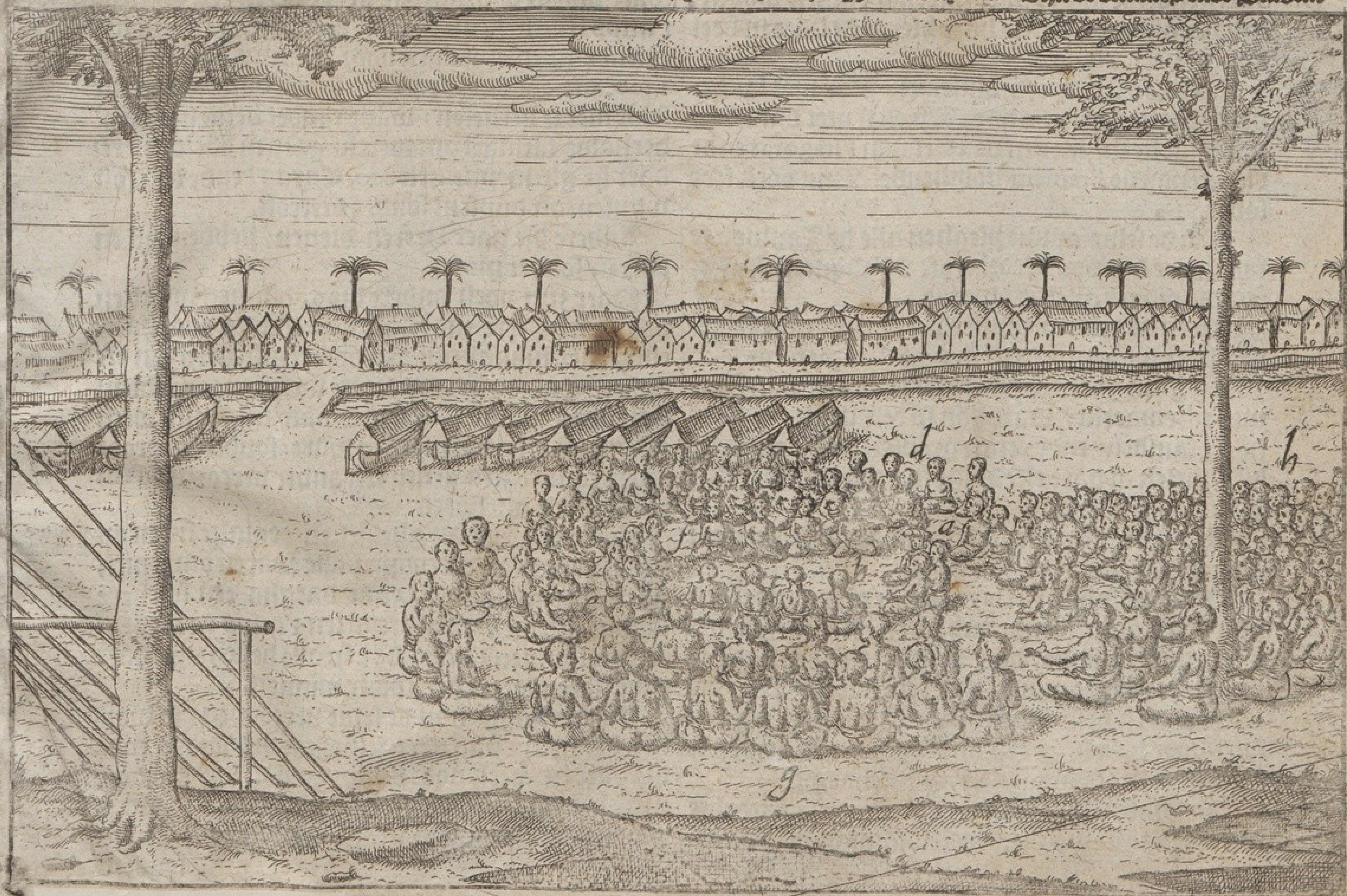
Van de Portugisen, hoe sy tot Bantam ende de Eylanden daer ontrent, haren handel drijven.

Waer de Portugisen hare fortressen hebben.

DE Portugisen/als yder wel bekent is/hebben over hondert Jaren/ haren handel in Indien ghedreven / derhalven sy op alle plaetsen daer profijt te halen is/hare sterckten ofte fortressen hebben/ als tot Tidore, een van de Eylanden van Moluco, daer veel Garioffel-nagelen wassen/ ende van de andere omliggende Eylandē vergadert worden/ in Ambon, oft Amboyna, van ghelijcken daer veel Naghelen wassen / ende alle jaren afgescheept worden/ doch de Inwoonderen zijn groote vyanden vande Portugisen/strijdende continuelijck met den anderen.

Int

De afbeeldinge vande groote vergaderinge/die sy den krijghsraet noemen/die tot Bantam gewoonelijck des nachts gehoudẽ wort/eenige swware saken voor handen zijnde/de lantsakẽ ofte dẽ crijgh aengaende/ waer sy alle op de rye gesetẽ zijn. [a] Is dẽ Gouverneur met de vier principale/ als Capiteyn generael. [b] Is een Bisschop eñ Ouderlingẽ. [c] Dẽ Admirael eñ eerbare Capiteynen te water. [d] Zijn naturale Edelluyden van den Lande. [e] Zijn de Malapos. [f] Zijn de Turcken eñ Arabische. [g] Zijn de jonghe Edelluyden. [h] Zijn de dienaers ende Slaven.

den Coninck van Bantam onder seecker articulen
alhier comen woonen/ ende een stadt ghebout die
Sura genoemt wort / daer haren Coninck woont/
ende de andere hebben ha[illegible] hier ende daer in veel
dorpen verdeelt.

Conditie der Landtluyden achter Bantam.

Zy leven seer vreedtsamelijck/ haer met landt-
bouwinghe gheneerende. Zy eten niet dat leven
ghehadt heeft/ hier in de Wet van Pitagoras ende
t'leven van de Brameni volghende. Zijn oock seer
sober.

Van de selve opinie pleghen alle de Jauwen te
wesen/eer dat den Alcoran oft Mahometschs lee-
ringhe aldaer gheleert worde.

Zy en hylicken nemmermeer / ende daer bege-
ven haer dagelijcks veel andere Jauwen toe.

Zy gaen ghecleedt met wit pampier van boo-
men ghemaeckt / waer van sy een stuck om haer
hooft winden / ende eenen grooten doeck om haer
lijf/t'welck al hare cleedinge is/leydende een recht
Philosophs leven.

Dese brenghen Peper ende ander vruchten tot
Bantam te coop.

De bouwluyden in Iava zijn de ghene die t'lant
van den Coninck ende andere Heeren hueren/ ge-
lijck alhier te lande / daer voor betalende : nae dat
sy veraccordeert zijn / t'zy een partye Rijs oft
Caxas/oock dese midts t'selve betalende / mogen
soo't haer belieft/op een ander gaen woonen/ende
dese worden Captivos del Rey ghenaemt.

De Slaven in Bantam, dat eyghen ghecochte
knechten zijn/ woonen oock sommige op de Dor-
pen/ die hun eygen oft particulierlijck toecomen/

Beschryvinghe der Slaven in Bantam.

daer sy waer nemen hares Heeren erfgoederen/
waer van sy de vruchten vergaderen / en die hem
t'huys schicken/die sy oock wel hueren/midts be-
talende ghemeynelijck voor elcken Cocos boom
1500. oft 2000. Caxas / hy mach dan sien aen de
selve niet te verliesen : want t'moet betaelt wesen/
derhalvē dicmael uyt wercké gaen in dach-hueré/
daer sy ghemeynelijck 800. Caxas / ende den cost
winnen/ oft duysent sonder den cost.

Andere die haer Heeren dienen / hebben cost en
cleeren/sonder meer.

Daer zijn noch andere die 6. daghen wercken
voor haer Heere/ende daer na 6. dagen voor haer/
ende haer huysghesin/t'zy dattet visschers zijn oft
andere/waer in sy trou moeté wesen:want indient
bevonden worde datter yet van 'tghewin wech
ghegeven oft aengenomen ware/ souden in groot
lijden comé/t'zy dan aen een ander vercocht/oft in
eenen block ghesloten.

Van der Slavinnen.

De vrouwen van ghelijcken/ eenighe sitten op
den Basar, ende vercoopen alle waren om eenich
ghelt over te winnen / ende daeghs een seeckere
somme gheven. Andere sitten t'huys en weven/
andere spinnen / alsoo dat sy alle besich zijn haer
ende haren Heere den cost te winnen.

Als sy eenighe van de selve vercoopen / so wor-
den sy ghelept van d'een huys tot in d'ander/ ende
die daer genoech voor biedt/t'zy van vijf Fardos/
(welck 9. gulden beloopt) oft meer: ende sommige
voor een Cate anderhalf ofte twee niet gheven en
souden/

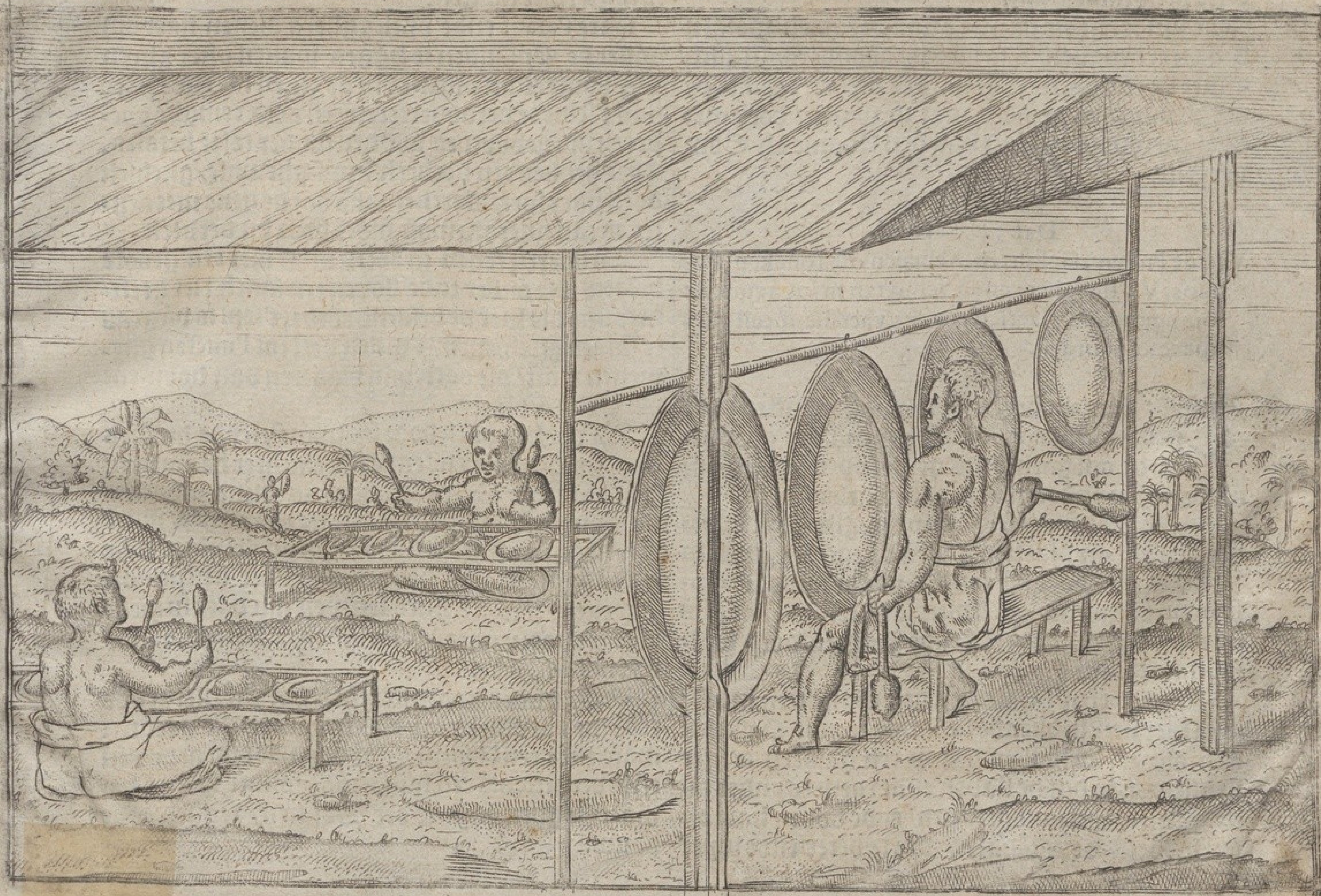
De afbeeldinge vande Boeren oft Lantluyden die onlangs achter de stadt Bantam/met consent van den Coninc zijn comen woonen. Hare cleedinghe is eenen pampieren doeck van bast van boomen ghemaeckt/ hebbende oock een stuck van t'selve doeck rondtom haer hooft gewonden/gaende barvoets.

De afbeeldinghe van haerlieder danssen/ so mannen als vrouwen/ op't geclanck van eenige Rieden/ daer een stalen plaetgien op leyt/ in maniere van een Orgel/ of van een gelijckenisse van een Claversingel/ gebruycken eenich gesanck oft rymen/ d'armen eñ beenẽ van haer treckende/ ende t'gheheele lichaem draeyende/ als de Honden die uyt haren nest comen cruppen.

De afteyckeninghe van de Beckens/daer mede sy beyjeren/ende alle haer Musijck spelen/met alsulcken accoort/ als men hier te lande op de toornen doet/ ghebruycken de selve oock als sy yet willen uytroepen uyt des Conincks name.

souden/doch dese en vercoopen sy niet/ eñ wel van hare beste slaven zijn.

De kinderen die van dese slaven comen/ worden den Heere eyghen/ also wel als de ouders/ghelijck alhier de Schapen ende andere beesten doen/ende moghender mede doen wat sy willen/ doch niet dooden sonder consent van den Coninc oft Gouverneur.

Dat 32. Capittel.

Van de Fusten, Galiotten, Schepen oft Ioncken, Paraos, VVtlegghers ende Schuyten in Iava ende de omligghende plaetsen, ende vvaer die meestghemaeckt vvorden.

Wat voor schepen sy tot Bantam hebben.

TOt Bantam hebben sy eenighe Fusten ende groote Galleye / doch connen daer qualijck mede om gaen/ ende geheel open geschenen/ alhoewel sy onder groote daken geset zijn.

Dese ghebruycken sy als sy eenighe tocht op eenighe stadt oft plaetsen willen beleggen(gelijck sy 5. maenden voor onse comste) nae der stadt Palimban, met ontrent 200. seylen/so fusten/Oorlooghs scheepkens Roy-barckẽ ende Jachten/doch worden lancksaem toegherust.

De conterfeytinghe van dese Galeotten machmen hier sien/hebbende de forme vande Galleyen van alhier/ behalven dat sy een galdery achter hebben/ende dat de slaven ende roepers onder alleene sitten/wel vast gesloten/ ende boven haer op een verdeck de Soldaten / om te beter ende vyer te connen strijden. Voor hebben sy 4. bassen / sy hebben twee masten.

Hare Paraos ende uytlegghers dienen haer om onder de Eylanden te leggen waken ofter gheen Vrybuyters oft onraedt in de zee en is/ ende haer van t'selve te veradverteren / eñ oock eenighe goederen uytgevoert en worden sonder tol te betalen. Dese hebben een verdeck huys-ghewyse/ghelijck oock hare speel-barcken/also dat de gene niet achter en can gheraken/oft moet door dit verdeck.

Sy voeren eenen grooten mast met een groote besaen/ die onder ende boven een lanck riet heeft/ in forme als hier de besaens roede/ t'seyl is vã gras te samen gheweven / t'welck veel tot Punctan gheweven wort/ oft oock van bladeren van boomen/ als Gelis oft Riet.

Sy hebben oock voor ses man sittende/die (des noot zijnde) roepen / ende twee achter de stueren: want sy twee Roers hebben / aen elcke zyde een/ ende niet int middẽ achter onder aen t'schip/ maer met touwen oft zeelen aent schip ghebonden/ ende dusdanighe Roers hebben alle haer schepen oft Joncken / d'welck hare schepen zijn daer sy mede over zee varen naer Moluco, Banda, Borneo, Sumatra ende Malacca.

Dese hebben voor uyt eenen boeghspriet / ende eenighe daer by eenen fockemast / eenen grooten mast/ende een besaene/ende van voor tot achteren een overdeck als een huys/ waer onder sy sittẽ bewaert teghen de hitte der Sonnen / reghen ende dauw.

De afbeeldinge vande Fusten oft Galeotten/in haer sprake Cathurs genaemt/die sy in tijt van Oorlooge te water gebruycken/waer sy ooc vier Bassen oft cleyne stuckkens op hebben ligghen/sittende de Galey-boeven oft Slaven onder een verdeck/ende boven op de Krijghsluyden met haer wapenen. Sy voeren maer eenen mast met eenen Cattoenen Raa-seyl/hebbende Riemen als onse Galeyen.

Achter hebben sy een kajuyt / alleen voor den Capiteyn van't schip oft Joncke / hebben voor gheen raa-seyl dan de blinde / onder is teenemael in ruymkens verdeylt / daer sy de goederen wel vast in stouwen.

Men gaet aen beyde zijdē in / aen welcke gaten sy haer vyersteden hebben. Sy en ghebruycken gheen Zee-caerten: want sy die niet en verstaen / ende hebben onlancks begost (door d'onderwijsinge die de Portugisen haer gedaen hebben) t'Compas te ghebruycken: want sy en weten tot noch toe maer acht winden te noemen / overmidts datter t'gheheele jaer door maer twee principale winden en wayen / te weten / noort-west / die sy Zeilaon noemen / die in October begint te wayen / eñ duert tot int leste van Meerte oft d'eerste van April / dat oock de wateren aldaer met sulcken cracht nae't oosten loopen / dat wy 11. dagen gheseylt hadden / ende weder aen 'tselve Eylant / te weten / Le Bock, van daer wy ghescheyden waren / quamen te anckeren / ende in April beginnen de o. z. o. winden te wayen / die sy Timor noemen / alsoo dat sy de winden noemen nae de Eylanden die op den streeck ghelegen zijn / ghelijckmen in Vranckrijck den z. w. wint / levent d'Escosse, oft den windt van Schotlant noemt / als dan loopen de wateren met groote cracht westwaert / datmen als dan oock niet oostwaert comen can / als sy nae de Eylanden van Moluco oft Bandam loopen / so setten sy harē cours een mijl oft anderhalf van de wal lancks Java henen / op dat sy altijdt t'landt zijnde / soo ismen des daeghs den stercken zeedelijcken wint verwachtende / diemen dan sal waer nemen / alle seylen by settende tot des avonts dattet stillekens wordt / ende de landelijcken wint nae middernacht is comende met een moy coelte tot o. n. o. sonnen wayende dat de wint weder uyter zee comt.

Gebruyckē geen Zee-caerten.

Noemen de winden nae de Eylanden die op de selve streeck ghelegen zijn.

Niemant en stuert aent roer dan de twee stuerlupden / derhalven sy altijdt onder t'landt loopen / haren wech altijdt weten / ende gheen Zee-caerten van doen hebben.

Van dese schepen oft Joncken maecktmen veel tot Bandermachen, een stadt int Eylandt Borneo gelegen / daermen een gheladen met de coopmanschappen die aldaer vallen / als Was / Rijs / ghedrooghde visch / ende ander / om een gheringe gelt coopen can / ende maken noch een soorte van schepen seer groot / als de Joncken / die sy met raa-seylen voeren.

De Cathurs oft Fusten maecktmen seer veel in Lassaon, een stadt in Java, tusschen Charabaon eñ Japara gelegen / daer seer goet hout is om schepen te maken.

De Oost-indische Eylanden zijn seer scheeprijc: maer alle cleyne scheepkens / also dat de grootste Juncke die ick ghesien hebbe over de 20. last niet laden en soude / doch de ghene die van China ende Pegu comen / zijn grooter soo ons onderricht worde.

Sy hebben een soorte van cleyne Jacht-schuyten / die soo snel voort vlieghen dattet te verwonderen is / want in gheene plaetse diergelijcke gesien en heb-

De afbeeldinge der schepen int Eylant Java/ Juncos genaemt/ daer sy haren handel ende coopmanschappē op de omliggende plaetsen mede vervoeren/ op haer ghetyen ende Mouconen der winden/ Roep-jachten ende Paraos: oock de Visschers Schuyten/ die soo snel int seyen zyn/ datter schijnt dat sy vlieghen.

Jacht-schuyten die seer snel int varen zyn.

en hebbe/zijnde uyt eenen boom gheholt/voor seer scherp ende onder ront/ oock op dattet niet om en soude connen vallen / soo legghen op beyde zijden twee dicke rieden/een baem van de Schuyte / die vast ghemaeckt zijn aen twee stocken/ die voor en achter wel vast aen de schuyten ghebonden zijn/ waer op een soo groot seyl staet dattet wonder is/ dat de schuyte deur de cracht van de wint overladen zijnde/met het groote seyl niet om en slaet eñ onderschiet/doch al even wel so en hebben sy geen noodt:want sy alle goede swemmers zijn ende als schoon eenige die geene rieden aen de zyde hebbẽ/ omslaen/ so swemmen sy so lange dat sy de schuyte weder drooghe ghemaeckt hebben/ ende varen dan/als voren haren cours henen.

Als sy oock ter Zee varen / soo nemen sy oock Vrouwen mede/ seer verwondert zijnde dat wy op soo langhe een voyagie gheen mede ghebracht en hadden / derhalven ons eene aen boordt brachten/ die wy oock metten eersten weder aen Landt sonden / haer van hare vuyle bruydt seer bedanckende.

Dat 33. Capittel.

Van de ghedierten int Eylandt Iava ende andere.

Beschrijvinghe van seeckere Beesten op Java.

DE ghedierten die gevonden worden int Eylandt Iava, zijn ten eersten d'Oliphanten die zijn aldaer tam / ende gebruyckt worden om te arbeyden/ daer toe sy dagelijcx verhuert wordẽ. Den Rhenoceros, segghen de Inwoonderen men oock in Iava vint/ ende vercochtẽ ons van de hoornen die een Rhenoceros voor op den neus gestaen hadde / de welcke men seght (als oock al dat aen den Rhenoceros is) goet te wesen tegen t'fenijn.

Men vint in Iava seer veel Herten ende Hinden/ diemen om de menichte van de bosschen/ qualijck gevangen can / oft moetẽ met een Roer geschoten worden / ende dewijle de Jauwen daer niet mede en weten om te gaen/ so vermenichfuldighen sy in sulckẽ menichte/ dat alsmẽ te lande in gaet/ altoos diversche cudde te sien comt: Van ghelijcken oock de wilde Ossen/Bussels eñ wilde Swijnen zijnder seer overvloedich.

Zy hebben oock tamme Ossen ende Buffels daer sy de Melck van ghenieten / oock schoone Schapen ende Geyten.

Int wilde vintmen oock veel vreemde Meercatten ende Weseltgiens / waer van t'gheboomte vol sit/ ende de luyden met haer drollighe bootsen seer vermaken.

Int wilde vlieghen seer veel schoone Pauwen/ doch tammen hebben syder geene : Oock Papegapen ende duysentderley ander voghelen gesien/ seer groot / hebbende t'hooft met eenen crommen beck/ sonder tonghe / gheheel in swelghende/t'zy Appel/Ey/ oft eenich ander sulcke dingẽ/eñ t'selve alsoo weder heel van achteren uytlegghende/ende een van dese voghelen hebben wy mede gebracht tot Amstelredam.

Inde Riviere van Iava houden haer veel Cocodrillen die den mensch (int water zijnde) aen der-

nen can/zijnde van louter Solpher. Om dan weder tot de cruyderen te comen/so moetmen weten/ dat de groote Heeren (waer sy gaen oft sitten) altoos hare dienaers met hare Betel kistgien achter haer hebben/daer alle de reedtschap in is/als Betele/Arecca/ een busken met ongheblusten Calck/ een nuptange om de Arecca te breken/want als sy out oft rijp is/soo wordt sy hardt/doch den groene niet/ende als dan so verdoovet/maeckt droncken/ oft doet in swijn vallen / de selve etende ende ghe-knout hebbende / spouwen sy d'eerste sop uyt/ d'welck root als quaet bloet is/ende d'ander swelghen sy deur.

De meeste cortesie oft beleeftheyt die sy d'eē den anderen toonen connen/ is d'een den anderen van hare Betele te presenteren ende mede deelen.

Als sy ter Zee varen/soo maecken sy coecxkens van de selve cruyderen / op dat sy die daer mogen ghebruycken in de plaetse van de cruyderen.

In Iava wassen veel van de groote rieden die sy Mambu noemen/ waer van sy hare huysinge maken/ende meest al haer timmeragie. Van dese rieden vintmen beschreven dat den Tabaxir hier in wassen soude/ t'welck voor seer costelijck in Persen ghehouden wordt/ zijnde een witte vochtigheydt/ als het pit van eenich riedt / doch wy hebben t'selve niet bevonden / alhoewel wy den Javanen diversche mael naer ghevraecht hebben.

Mambo.

Van den Tabaxir in de rieden Mambu sonde wassen.

In Iava is een fruyt Manga ghenoemt / t'welck een seer goede vrucht is/sy wast op boomen als de Walse Noten doen/uytghespreyt/hebbende luttel bladeren. De Mangas hanghende aen de tacken/ zijnde lanckwerpich/wat omgecromt als een halve Mane/gheelgroen / ende somwijlen op't roode treckende/van binnen schoon gheel/veeselachtich oft dradich/hebbende binnen eenen grooten steen/ seer excellent van smaeck/ wordē rijp in October/ November / December / in groote abondantie/ worden oock groene ingelept in pekel / met Loock ende groenen Gemgber / als dan zijn sy wit / ende men gebruyckt se in plaets van Olyven/doch smaken so bitter niet: maer treckende wat nae't suycre/ derhalven lieflijcker/ende worden Mangas D'achar ghenoemt.

Mangas.

Annanas is een schoone vrucht/eñ soude meynē datmen gheen schoonder soude connen vinden/ wast leeghe/op een scherp uytghespreyt cruyt/den Azabar oft Sempervivum van Spaengiens bladeren ghelijck / is eerst groen / daer nae rijp wordende/gout-geel/ ende wat root/ afghereghen als eenen Pijn-appel/ van binnen geel ende sacht om snyden: heeft eenē seer excellenten reuck/ men eetse met Wijn overgoten zijnde / doch veel daer van ghegeten/ causeert corssen/ derhalven onghesont/ t'heeft den smaec van een rijpe Perse/ is seer overvloedich in vochticheyt/der Maghen seer verkouwende/ oock soo scherp/ dat soomen het mes daer-men den Annanas mede heeft open ghesneden/ eenen nacht laet liggē sonder af te vegen / t'sal des anderen daeghs ingegeten zijn vant sop/datmene merckelijck bekennen sal connen/men confijt dese Annanas in Suycker.

Annanas.

Tese

Dese vrucht heeft een troskẽ twee oft meer van bladeren/ de welcke gheplant zijnde/ weder ander op wassen / jae al haddet maer 14. daghen op der aerden gheleghen. T'is eerst door de Portugisen uyt Nova Hispania ende Brasilien ghebracht/ende van daer in Indien/waer dattet over al seer abondantelijck wasset.

Samaca. Daer is in Java een vrucht/die sy Samaca noemen/vande groote van een Citroen/die na t'groen root is treckende/ suer van smaecke/ ende sappich/ hebbende binnen swarte kernen/ de bladeren de Citroen bladeren seer ghelijck / doch wat ronder/ heeft eenen lieffelijcken smaeck / men leghtse int Suycker/ ende ghebruycktse ghelijck als de Tamerindis / teghen alle vyerighe inflammatie ende heete cortsen.

Men converseertse oock in Azijn eñ Pekel/als Peper/Loock/Mangas ende Gengber/ dienende tot versterckinghe der magen ; oock tegen buyckloop ende Root-melesoen/ etc.

Dat 35. Capittel.

Noch van de cruyderen ende vruchten in Iava.

Van de vrucht Tamerindi. MEn vint in Iava veel Tamerindis / d'welck eẽ vrucht is/ wassende op groote wyde uytghespreyde boomen/ hebbende bladeren oploopende als Pimpernelle / doch wat langher / de bloemen zijn int eerste root/als een bloeysel van de Persen oft Amandelen / worden daer na wit/hebbende eenighe lange draepkens/binnen uytwaert loopende/daer de vrucht aen wast/in gedaente/ by nae als onse groote boonen / doch achter ende voren wat ronder.

Soo haest de Sonne begint onder te gaen/ soo bewinden de bladeren haer rontom de vrucht/om die vande coude te beschutten/ ende de Sonne des morgens haer weder boven den Horisont vertoonende/ ontsluyten sy haer weder.

De vrucht is eerst groen/ ryp zijnde/ wort sy asgrauw/nae't roode treckende/ hebbẽ houtachtige huyskens van binnẽ / t'merch zijnde bruyn taneyt/ sueraachtich / te samen treckende/ waer in 3. oft 4. platte bootgiens in steken/ taneyt van coleur/wassen tweemael s'jaers int wilde sonder gheoeffent te werden / sy worden ghebruyckt van de Apotekers in hittighe cortsen/verstoppinge/ verhitheyt der leveren/ worden ghesouten/ende ons alhier in Europa ghebracht.

Aen t'zuyt-west eynde vant Eylandt Madagascar,wassender in abondantie seer schoon eñ groot/ tweemael s'jaers / ende is t'meeste onderhout van de Inwoonders/ worden int selve Eylant Quille ghenaemt/ende in Java Sumda Assa.

Men confijtse oock in Suycker oft Honich/ om te conserveren ende over te connen brenghen.

Zy hebben in Iava de vrucht Duriaon genaemt/ Duriaon. wassende aen hooghe boomen / als de appelen by ons wassen/een seer excellente vrucht/doch de ghene diese niet ghewoon is te eten/salse voor eerst teghenstaen / overmidts de stercken reuck/ als ghebraepen oft verrottẽ Ajuyn : is van de groote van

een

een Pijnappel rondtſom ſeer ſcherp als Caſtaengien/ doch de punten grooter ende vierkant / hebbende binnen gemeynelijck drie huyſkens/in elck drie kernen (als Ajuyn) in ſteeckende / waer oock elck ſijnen ſteen heeft/ende wordt voor t'beſte/gheſontſte eñ ſmakelijckſte fruyt van Indien ghehouden.

Men vintſe oock in Baly ende Malacca in abondantie/doch can niet dueren:maer ſo haeſt ſy verſten/moeten ſy gegeten worden. Daer waſt eenen boom in Iava,Lantor genaemt/daer ſy haer Pampier van hebben / als zijnde de bladeren van den boom / d'welck een ſpecie van Cocos oft Indiaenſche Noot-boom is / wiens bladeren eens mans lengte ende meer lanck zijn/ als de Rieden diemen van Jeruſalem brenget ende ſo effen/datmen daer met een ſtylet oft pinſoen fraey op ſchrijven can/ ghelijckmen eertijdts plachte onder de Romeynen ende Griecken te ghebruycken. Derhalven noch dat oude ſpreeckwoort her-comt : Hy heeft eenen goeden ſtijl.

Beſchrijvinghe van den boom Lantor.

Van dit Pampier oft bladeren / maecken ſy haer boecken van eender lenghten/ tuſſchen twee dunne houtgiens doorgaens ghebonden.

Eñ hoewel ſy noch een ander ſoorte van Pampier hebben dat ſy van boomen maken/ſo en ghebruycken ſy dat maer ghelijck wy alhier grauwe Pampier om alle dinck in te bewinden.

Cubebe.

Den Cubebe waſt oock in Iava aen de cuſte van Sunda, ende wort aldaer Couciombi ende Comuc, ghenaemt/ in Malays Cuba Chini, ende ghelt in Sunda de ſack oft Baar/ t'welck 56. pont weeght/ ten dierſten ſes oft ſeven duyſent Caxas / wordt veel ghebruyckt om de Maghe te verſtercken / ſy waſt int wilde van ſelfs op boomen / als onſe appelboomen/ in troſſen als de Druyven:maer yder aen ſijn ſteeltgien/ die Inwoonders ſiedent eer ſyt uytſeynden op dattet in andere landen niet voort comen ſoude.

Mangoſtan.

De Mangoſtans is een ſeer goede vrucht / waſſende als de Haegh-pruymkens / ende van dier hooghten. Deſe vintmen veel in Iava, zijnde ſeer rijnſch ende lieflijck.

Talaſſe.

Men vint in Iava een cruyt/ d'welck ſy ſeer ghebruycken/ Talaſſe ghenaemt/ende in Malays Lalade. Men heeft noyt eenighe bloemen oft vrucht daer op ghesien : maer ghebruycken die alleene in toebereydinghe haerder ſpijſe op veelderley manieren/ t'ſelve oock groen etende/ preſumerende de natuere door t'ſelve verweckt te worden.

Wanneer de Peper rijp wordt.

Den Peper waſt in Iava abondantelijck / ende wordt rijp in September / October / ende in November/December/ wordt hy vergadert/ ende tot Bantam ghebracht / alwaer hy in Jaeſs Schangh ende in Malays Lada ghenaemt wordt/ ſy wordt in Azijn ghelept met andere vruchten/ende Achar daer van ghemaeckt / ende overmidts wy op een ander breeder daer van geſproken hebben/ dunckt ons onnoodich breeder hier af te verhalen.

Dat 36. Capittel.
Noch van de vruchten.

Iaca. IN t'Eylant Iava, wast een vrucht / groot als een langhe Pepoen / die sy Iaca noemen / die wassen in d'opperste van de stam van den boom/ eñ niet aen de tacken/ is van buyten groen/ met veel scherpe puntgiens/ van binnẽ gout-geel/ hebbende veel steenen/ die ghebraden zijnde / goet om te eten zijn/ ende den buyck-loop seer stoppen/ is slymerich/ lanck-dradich / ende quaedt om verteeren.

In Baly heeftmen een vrucht/ van de groote als onse Peeren/ hebbende buytẽ de huyt scherp-punctich als visschulpich/ van binnẽ wit/ t'samen treckende/ hebbende binnen eenen steen / ende wassen oock dickmael twee in een schelle / sy wassen aen hooghe boomen / dicht aen den anderen / als de druyven/ in sulcken menichte dattet te verwonderen is dat de tacken niet en breecken/ dese canmen in Honich ghesoden oft int Pekel bewaren.

Int Eylandekẽ van Santa Maria wast eẽ vrucht op hooghe boomen als Palmitas, sonder tacken/ in den stam van den boom / is van buyten als den Annanas, schoon gout-geel/ hebbende greynen als de Granaet-appelen/ seer soet van binnen/ het andere hart ende onnut : Oock wassen aldaer seer schoone Myrabolanen / diemen noemt Arecca, zijnde doncker ros / hebbende binnen eenen grooten steen/ int proeven aen den mont seer brandende als Peper. Sy hebben oock een ronde vrucht/ als een Meloen/ wassende aen hooghe boomen / heeft een harde houte schelle/ ende van binnen veel slynighe platte boontgiens/ makende camerganck. Oock een andere als onse Peeren/ afverwich van buyten slymich als de voorgaende.

Int selve Eylandt is een vrucht wassende als onse Appelen int wilde/ gout-geel / hebbende steenen als de Mispelen.

Int incomen van de Straet / aen de custe van Sumatra, ende Pulo Carcara, heeftmen in menichte de Cassia Fistula oft Solutiva, int wilde wassende/ datmender schepẽ mede laden soude/ ende en wort niet vergadert / wast aen hooghe uytghespreyde boomen/ hanghende als lange groene oft asgrauwe keerssen/ rijp zijnde/ bruyn ros/ gelijck men die hier brenght. Cassia Fistula.

De Bosch oft wilden Caneel/ wast in Iava, aen de custe van Sunda, waer van de fijnste oft subtijlste schorssen de beste zijn / de andere smaeckende doof ende houtachtich/ doch isser in gheen quantiteyt/ is goet coop / ende men coopt se by den hoop: wort in Malays Cajumains ghenaemt. Cajumanis.

Daer is noch een vrucht Carcapuli ghenaemt/ is seer rijnsch / groot als een Kerse / wassende aen ghelijcke boom als de Kerssen oft Kriecken / ende heeft eenighe steentgiens. Daer zijnder witte/ donckerroot/ eñ schoon incarnaet root/ seer lieflijc om te eten. Carcapuli.

Dat 37. Capittel.

Van de Coftus Indicus, Calamus, Zerumbet, langhe Peper, ende ander Meloenen.

Coftus Indicus. COftus Indicus vintmen in Sunda, ende wort genaemt Pucho, ende wort veel na Malacca ghevoert / is graeu van buyten / ende wit van binnen / heeft de dickte van eenen vinger/seer wel-rieckende/ de Chinesen coopent op/ende seyndent nae de China.

Calamus. Calamus wasset oock in Sunda, eñ de omliggende Eylanden/ende wort in Malays Dirimguo genaemt/ t'selve coopen de Chinesen/ ende seyndent nae de China.

De lange Peper valt in Iava, als tot Panarucan ende tot Bantam, waer hy abundantelijck wast/ Chiabe. wordt in Sunda, Chiabe ghenoemt/is groen/noch on-rijp zijnde / rijp zijnde/ wordt root ende groot/ ghedrooght zijnde/swart ende cleyn. De Overste in Bantam gebruycken hem in plaets van Peper/ doch ghelt weynich.

Zerumbet. Zerumbet wasset oock in Sunda, ende wordt in Maleys eñ Jaefs Canjor genaemt / is den Gengber seer ghelijck/dan dat de bladeren langer ende breeder zijn. De wortel wort ghesneden ende ghedrooght/oock geconfijt in Suycker/ende is crachtigher ende beter dan Gengber.

Galanga. Galanga wast in Sunda ende Bali, wordt van de Inwoonders Lancuas genaemt / wast twee cubitus hooge/ t'heeft de bloeme ende bladeren de Lis bloemen ghelijck.

Men vint in Sunda Madagafcar, eñ in veel plaetsen van Indien/ den Crocus Indicus oft Curcama, Crocus Indicus. van de Portugisen Saffran da terra, ghenaemt/om dat de Inwoonderẽ t'selve voor Saffraen veel in haer spyse gebruyckẽ/eñ in Malays Cunhet, noch groen zijnde/ en canmen sijne cracht niet smaken/ overmidts sijn groote vochtichheyt/ droogh zijnde/ is sy scherp : maer soo crachtich niet als de Gengber/ ende alsoo wy op een ander breeder daer van ghesproken hebben/sullen wy't laten berusten.

Fagara wasset oock in Iava, d'welck een vrucht Fagara. is van de groote als Cubebe oft Peper met steerten (hebbende een teer schelleken) waer een swart dun huysken over-ghewassen is/daer alleenelijck een grayn in is/ is seer goedt teghen een vercoude borst ende slappe maghe : oock tegen buyck-loop/ drooght ende verwermt als de Cubebe.

De Gomme Taccamaca, hebben wy becomen Taccamaca. int cleyne Eylandeken van de groote Baye / uyt eenen hooghen boom / hebbende langhe smalle bladeren. De vrucht alsmen sien mach/groot als een Pruyme/is een witte wel-rieckende Gomme/ ende seer costelijck.

Den Lacq vercooptmen in Bantam, ende wort Lacq. aldaer gebracht van Tolonbavan in Sumatra, daer sy abondantelijck door eenige vlieschkens aen de tacken van eenighe groote boomen ghemaeckt wordt/ ende ghenaemt Caju Lacca, wordt metten Pico vercocht/t'welck een gewichte van China is/ weghende hondert pont.

In Iava wassen groote schoone Water-meloenẽ/

Nateme-nen. d'welck een lieffelijcke vrucht is / doncker groen/ van binnen wit/ groot als de lange Pepoenen/ eñ wordt van de Inwoonderen tot een present d'een den anderen voor geset / om de groote verversinge diet mede brenght/ wordt heel Indien door Batieç ghenoemt.

Benjuin. Den Benjuin valt in Iava oock abundantelijck in Baros, Speriamon, twee plaetsen int Eylandt Sumatra, oost ende west met t'Eylant Banca, ende wort Mignan oft Comignan ghenaemt. Den witten vercooptmen teghen de Caxas oft ghelt van Iava, d'een gewichte tegen d'ander. Den swarten geeftmen driemael des gelts oft Caxas gewichte. Daer is een soorte datmen noemt Benjuin Amendoacio, geplackt zijnde als oft een koeck van ghestooten Amandelen waer/ d'welck wel den besten is. Den slechten valt tot Paliban in Sumatra.

Cafur. Men vindt tot Bantam Camphor, die sy Cafur noemen ende wordt aldaer ghebracht van Baros in witte koeckens. Men brenghtse oock van Borneo, Bandermachen ende Lave, de welcke cleyn als Milie saet oft Mieré eyeren is/ende verre de beste/ worden al door de Chinesen opghecocht / ende na China ghevoert/ende door t'ghewichte (Cate ghenoemt) vercocht.

Sandelhout. In de bosschagien van Iava wast Sandelhout/ root eñ geel: maer den witten/ t'welck voor t'costelickste gehouden is / wort aldaer uyt Timor ende Solor ghebracht/ twee Eylandekens ghelegen by oosten van Iava, ende hoe den boom dicker is/ hoe het dierder gheestimeert wordt.

Daer valt in Iava oock wel wat wit Sandelhout/ doch verliest haest sijnen reuck. In dese Eylanden hebben de Caxas gheenen cours: maer begeeren de Chineser waren oock Larins / aende zuyt-zyde varende/souden men de beste ende dickste connen becomen / overmidts (door vreesen van de stercke winden eñ stroomen) de Indianen haer daer niet en derven vertrouwen/ al ist datse aen de zuyt-zyde schoone havens heeft/ ende wort in Bantam by de Pico vercocht.

Den Gengber wast abondantelijck in Iava, doch en drooghen sy gheenen: maer alleenlijck consyten sy dien in Suycker/oft verbruycken hem in haer spijse/men heeft hem oock overvloedich in de Baye Dantogil, daer sy hem Saquaviro, ende in Molays Aliaa, in Jaefs Ganti noemen/ wordt in manden groen ende versch ter mercke ghebracht. Gengber.

Anacardium groeyt in Sunda, makende de forme van een herte/ root van coleur / doch niet hebbende eenen hoogen hals/ als de gene die in Malavar wassen / wordt door de Portugisen Fava de Malacca ghenaemt / om dattet dier boomen ghelijck is. Anacardium.

Podi is meel oft een bloeme/ die sy ghebruycken om coude winden af te jaghen. Podi.

In Sunda wasset oock dat hout oft wortel/ t'welck de Portugisen Pao de Cobra noemen/ende wort ghebruyckt teghen alle vergift/ t'zy datmen van eenighe Slanghen ghebeten is/ oft vergeven ware/ is seer bitter. Pao de Cobra.

Floers vintmen tot Bantam, ende wordt aldaer Floers.

Caxumba

Caxumba ghenoemt. Sy ghebruyckent aldaer in haerlieder spyse: ooc om haer Cattoene cleederen te verwen. Daer worden oock veel gebracht van d'Eylanden Macasser, Baly, Cambava, die alle goede havens hebben. Wordt tot Bantam met de Cate vercocht/ teghen duysent Caxas de Cate/ t'welck twintigh oncen zijn.

Men vint in Sunda noch dese navolghende droghes/cruyderen ende zaden/ die wy alhier int corte sullen stellen/ als

Caju Api. Caju Api is hout seer inden mont brandende/ sy breeckent cleyn/ ende smeeren haer lijf daer mede/ is seer goet coop.

Cautior. Cautior is een vrucht als Eerdakers/ wort inde spyse ghebruyckt/ wast oock overvloedichlijck in Guinea, ende is goet coop.

Samparentaon. Samparentaon is een wortel crachtich ende bitter / veel in Sunda , ende om eenen cleynen prijs te becomen.

Poution. Pautiou comt van Malacca, doch wast in Choromandel, is dier/ wãc de Cate drie duysent Caxas gelt/ is goedt teghen de cortsen.

Gato Gamber. Gato Gamber is een vrucht als Olyven oft groenen Areca, wast in Cambaya ende Choromandel, oock in Sunda, ende is goet coop / sy is goedt voor quade tanden te ghenesen.

Ganti. Ganti is een wortel als Gengber / wordt daer gebracht uyt China, is dier/ die Indianen bestrijcken haer lijf daer mede.

Sabanh Pure. Sabanh Pure oft witten Peper/ valt oock in Sunda, is den anderen Peper in cracht ghelijck / doch is cleynder/ effen/ ende wort inde medecijnen ghebruyckt / valt alleenelijck op seecker plaetsen van Malavar, Malacca, Sumatra, ende Sunda, oocin geen quantiteyt.

Sasani. Sasani is Mostaert-saet / seer overvloedich ende goet coop in Sunda.

Doringi. Doringi wast aldaer abondantelijck/ ende men coopt een groote quantiteyt om een geringe prijs/ ghebruyckent in eenen dranck die sy de jonghe kinderen ingheven als sy eerst gheboren zijn.

Galam. Galam is een seer vercoelende medecyne eñ wortel/ wassende in't water / is oock te becomen om eenen gheringhen prijs in Iava.

Tianco. Tianco is een vrucht/ die sy (haer qualijck ghevoelende) stooten/ ende met eenen dranck innemẽ/ wast aldaer abundantelijck.

Madian Maju/Corassani. Madian Maju, Corassani, wordt aldaer uyt der stadt Dachem (aen't noordt eynde van't Eylandt Sumatra gelegen) gebracht / ende sy ghebruyckent om haer droncken te drincken.

Spodium. Spodium maecktmen oock in Sunda, ende ghebruyckent alleenlijck van buyten om't lijf te strijcken/ t'wordt van eenen boom ghebrant / sy is seer goet coop.

Ientanyeran oft Comijn. Daer wassen ooc in een Provincie van Persen/ Chirman genaemt (waer oock den besten Comijn wast) in Malays Ientanyeran ghenaemt) die van Ormus op Dachem ende soo op Bantam ghebracht wordt / is der halven dierder / wantet drie kleyne Gantas vercocht wordt / ghebruyckent / veel met Majo, Maju, Daon Tulo, oft 7. bladt / zijn bladeren die sy gebruycken tegen alle beroerlijcke sieckten/

die door 't lijf schieten met groote weedom / waer sy seer mede gequelt zijn / overmits sy naect gaen / is goet coop.

Opt Eylant Mayo, (een van de groen Eylanden / ghelegen onder d'elevatie van 15. graden by noorden) hebben wy seer veel boomen ghespreyt van den anderen ghevonden / den Sycomori ghelijck / hebbende bladeren wat cleynder als de Vyghe boom / sijn vrucht als de Vyghen / gheel ende cleyn gheene greynen ofte saepkens in hebbende / zijnde den Stam / Tacken / Schorse / de Vrucht / Melckich-sop / ende de scherpheydt der bladeren den Vygheboom ghelijck / de vrucht nimmermeer comende tot sijne volle ofte perfecte rijpheyt. Sycomori.

Den Boom is seer vruchtbaer: want hy nimmermeer sonder vruchten is. Desen Boom wast niet door zaet / want de vrucht gheen zaet en heeft: maer inghelepdt zijnde als de Moerbesien / wiens groote oock de bladeren hebben.

Aen Landt gaende / aen de Cabo de bona Esperanca, in de Baye van de Aguada Sanbras hebben wy in groote menichte / jae velden vol ghevonden / den Azevar oft Sempervivum, die groote van een mans lenghte / alsoo dat wy van verre meynden al Inwoonders des selven Lants te wesen. Is het cruyt / daer van int Eylant Sacotora den Aloe (diemen Sacotrinum noemt) door de Inwoonders (t'welck alle Lantluyden zijn: want int heele Eylant geene steden en zijn) gemaeckt wort. Om die te kennen / soo moet den selven vet wesen / sonder vuylicheyt / sant oft steentgiens / blinckende ros oft Azevar oft Sempervivum.

doncker geel / vol eñ dicht gelijck lever / t'samen ghebonden / licht om te smelten / ende bitter van smaec / is goet voor scheur-buyck / purgeert de Galle ende slijmen / dienstelijck der maghen.

Sary is een bloeme oft meel daer sy haer lichaem mede bestrijcken / ende bewaert voor alle quade winden. Sary.

Tagari is een wortel / wasset in Naupon oft Sumor, aen de custe van Sumatra, ghebruyckent om t'lijf mede te wassen. Tagari.

Surahan is oock goet coop. Surahon.

Sedovvaya wast in Iava, ende men coopet om een gheringh ghelt / sy gebruyckent om t'lijf mede te strijcken. Sedowaya.

Sambaja Malays wort van de China ghebracht / ende aldaer Geiduar ghenaemt / is seer dier / van de groote van een Aker oft Eeckele / ende selden te becomen / ghebruyckent om haer lijf mede te strijcken / is seer goet voor veel dinghen / ende principalijck tegen t'fenijn / ende tegen alle fenynige beten vant quade ghedierte. Sambaja.

Ialave is een vrucht van een boom / van de groote van een Aker / siec zijnde / gebruyckent in drancken / isser veel / ende goet coop. Ialave.

Paravas is een vercoelende cruyt / is seer dier / eñ ghebruyckent teghens verhitheyt. Parabas.

Tomon pute is een wortel den Galigaen oft Curcuma ghelijck / dan dat sy wit is / gebruyckent om haer daer mede te bestrijcken / is seer vercoelende ende ghesont teghen een verhitte lever. Tomon pute.

Daer wasset eẽ half-gewas in Sunda, hebbende de bla-

de bladeren als de Tamerindis Boom/ bitter van ſmaeck / haer vrucht is als de Roomſche Phaſeelen / doch wel tweemael ſoo lanck / is ghenaemt Queillor, ghebruyckent in hare ſpyſe/ ende is ſeer gheſont. Quillor.

Daer waſt eẽ ſoorte van Boontgiens in Sunda, ende heel Madagaſcar door/ende oock in China, int Latijn Abrus ghenaemt / in Malays Conduri, in Jaefs Saga, zijn ſchoone roode Boontgiens/ hebbende een ſwarte placke op d'eene zyde / worden alleenelijck ghebruyckt om te weghen : want zijn bitter / ende eenighe meynen dat ſy fenynich zijn. Conduri.

In de ſtraet van Sunda, aen Pulo Cercata, waſſen een ſoorte van Noten / in gedaente ende forme van de groote Galnoten / ſmakende int eerſte als Haſenoten/ende brengen de menſchen daer na een ſulcken benautheydt aen / dat ſy ſchijnen van de Werelt te ſcheyden / houde de ſelve Nux Indica te zijn / die-men ſeydt vergif te weſen/ ende in effecte hebben wy oock t'ſelve bevonden/dat ſoo wy ons volck niet te baet hadden ghecomen/ſouden grooten noodt ghehadt hebben.

Aloes hout valt ontrent Malacca, Sumatra, Cambaja ende Sian, het beſte wordt Calambar, ende int Portugies Pao Daguila, ghenaemt / moet ſwaer weghen/hebbende ſwarte ende bruyne aderen/eñ aent vyer gehouden zijnde/ veel vette vochticheyt van hem geeft/ ſeer lieffelick van reuck/ te ſamen treckende / cracht hebbende met bitterheydt / hoe grooter ende dicker/hoe coſtelijcker gehouden/ genut maeckt eenen lieffelijcken aſem/ende verſterct een coude maghe. Aloes hout.

Garro in Malays / oft Aguila bravo int Portugies/dat is/jongh Aloes hout/ is ſo dier noch oock ſoo crachtich niet/ valt in de voorgenoemde plaetſen/ende oock in Java.

Dat 38. Capittel.

VVat gheſchiede tervvylen vvy de Joncken loſſen, ende hoe vvy na de Riviere Tanjun java om vvater voeren.

ALs wy weder van de ſtadt afgheſeylt waren/ achter eenighe Eylanden om de Joncken te loſſen / hebben wy de eyghenaren van de Joncken ontboden te willen aen boort comen/om haer betalinghe te ontfanghen/doch hebben noyt daer op gheantwoort. Wy hadden twee daghen lanck de Joncken ongheroert aen boort ghehadt/ hopende datter yemant van de eygenaers comen ſouden: maer ſiende dat wy oock geen antwoorde coſten becomen/hebbẽ wy de ſelve begoſt te loſſen/ als voren gheſeyt is. Anno 1596. Novemb. 3.

Die van Bantam maeckten groote toeruſtinghe om ons te comen oploopen/waer toe haer de Portugiſen ſeer waren opruyende/ ende haer wouden behulpich weſen / daer toe hadden ſy oock den Keyſer ontboden / om haren aenſlach te volbrengen : want hy een cloeck ende onverſaecht krijgſman was / om eenich avontuerlijck feyt aen te rechten. Hoe die van Bantam ons meynde te lichten.

Dese lach onder Pulo dua, met ses ofte seven Barcken (waer in 150. man) bereyt om strijden/ uytghevende dat hy in de stadt niet mochte gaen/ ende dat hy groote vyandt was van die van Bantam, ons ontbiedende dat hy ons goede vriendt was/ in teecken van de selve sont hy een Geyte tot vereeringhe / begheerende van ons hulp ende bystant teghen die van Bantam.

De onse hadden den tweeden deser een Jonck/ diep in Zee langhe nae ghejaeght / ende ten lesten dat overweldight d'welck considererende die van Bantam, hebben twee Joncken uytghemaeckt/ die des nachts diep in Zee liepen/ ende metten daghe ghelaet toonende nae Bantam te willen comen/ om dat (alsoo des voorleden daeghs ghesch iedt was) onse sloepen de selve souden nae jaghen/ ende haer verre buyten de bescherminghe van t'geschut begheven / om haer als dan met hare Galliotten de wegh t'ondescheppen ende t'overvallen: want sy daer toe veel Fusten onder d'Eylanden Pulo dua hadden liggẽ/ doch door de voorsichtigheyt Gods so en hebben wy onse sloepen niet afgesonden/ ons voor t'bedroch vreesende.

Den Keyser versoeckt saufconduit.

Den Keyser heeft weder een Parao met eenige vereeringe aen boort gesonden/ versoeckende saufconduit t'welck hem toegheseyt is.

Den derden isser een Parao aen t'schip Mauritius ghecomen/ waer vier oft vijf Chinesen in waren/ daer in was des huys-heeren Broeder om de betalinghe/ doch niemant dorst hem de selve vertrouwen: maer ontboden de eygenaers oft Capiteyns van de Joncken/ die soo hy seyde vast geset waren gheweest door des Gouverneurs gebiedt/ hem opleggende dat hy't met ons eens was. De Soetelaers quamen noch met diversche victuali aen boort.

Dese hadden wy gheerne eenighe brieven aen den Gouverneur ghegeven / dan alsoo sy haer verexcuseerden/ seggende dat sy quamen sonder consent oft wete van den Gouverneur / soo en dorsten sy't niet bestaen: Dese seydẽ ons datmẽ een groote Armade van Paraos ende Fusten tegen ons met grooter haesten was bereydende/ ende dat alreede al bestemt was/ wie van haer alsulcken schip aenvanghen soude/ dies wy ons van de Eylanden af leyden/ om niet van achter de selve onversienelijck overvallen te worden/ ende onsen vyandt te beter mochten sien comen ende resisteren.

Den 4. dito quam den Keyser / daer hier voor af vermaent is/ met licentie aen boort / begheerende datmen hem een van de Joncken wilde gheven/ dewyle wy die niet en begeerden te ghebruycken/ waer op hem gheantwoordt worde / dat soo den eyghenaer quam / dat de selve hem soude overgelevert ende gherestitueert worden / ghelijck oock sijne penningen van alle t'goet dat in de Joncken becomen was/ ende soo de selve niet en quamen/ so waren die tot sijnen besten / achtende dat hy meer quam om ons te bespieden/ als anders. Novemb. 4.

Wy verhaelden hem van t'ghene ghepasseert was in ons eerste aencomen/ hoe ons ghesept was dat hy aldaer ghecomen was om ons te overvallen ende

len/ende te verraden: waer op hy antwoorde / dat alſoo hy ſeer ghehaet was / hem ſulcks wel mocht na geſeyt worden dan datter niet af en was / ende dat wy ſulcks niet en ſouden ghelooven.

Daghelijcks quamender noch eenige Guſarates ende Aberins aen boort/doch verborghen. Eñ comende den Keyſer den vyfdẽ dach weder/bracht alle gheereetſchap om de Joncken mede te voeren/ doch hem worde weder gheantwoort als vooren. Hy adverteerde ons weder van de Armade van Bantam, oock dat ſy ons met den eerſten ſoude opcomen.

Den 6. hebben de Comijſen ende Schippers vergadert geweeſt/om te reſolveren opt verſeylen/ alſoo wy gheene handelinghe tot Bantam meer becomen conden/ ende hebben voor eerſt gheresolveert naer de rievriere Tanjunjava ghenaemt/te ſeylen/om ons aldaer met water te verſien / ende als dan beſluyten / oft wy nae de Molucos ſoude loopen / oft naer huys keeren / t'welck de Schippers ſeer dreven / allegeerende vele puncten van gebrec/ dan de Comijſen ſtonden vaſt aen/om nae de Eylanden te loopen/alſoo den tijt ende Monçon voor handen was.

Hoe wy gewaerſchout wierdẽ voor die vã Bantam. Deſen dach quamen ons noch eenighe veradverteeren / hoe dat die van Bantam veerdich waren / om ons des anderen daechs toe te comen met haer Armade/waer op veel Edelen ende hoofden van der ſtadt haer begeven hadden/ om haer volc aen te leyden; Oock hoe dat ſy de Joncken (boven verhaelt) in Zee geſonden hadden/ op dat wy die met onſe roey-jachten ſouden na jaghen/ende ons als dan overvallen / t'welck wy verſtaende ende inſiende/dat wy gheen profijt noch eere en ſouden connen inlegghen / alwaert dat wy haerder veel ombrachten/maer ter contrarye eenighe van ons cleyn ghetal connen verlieſen/ die wy hooch-noodich van doen hadden.

Om wijder te verſoecken / zijn wy des avonts int eerſte quartier t'zeyl ghegaen/ naer een riviere Tanjunjava ghenaemt/ooſt aen/ ontrent acht mylen van der ſtadt Bantam gheleghen / die ons door eenen Moor Guzarat van natie/des anderẽ daechs ghewesen worde/ aen den weſtelijcken hoeck van de Baeye van Iacatra achter eenighe Eylanden/ ende ſetten t 3.3.0. van de mont van de ſelve in 10. vademen cley gront.

Wy bevonden dat t'landt van Iava hem alhier meeſt ooſt ende weſt was ſtreckende / zijnde leech ſlecht landt / met veel tochten / waer in diverſche dorpen ende rivieren ghelegen zijn / meeſt alle met bancken ende ondiepten beſet / als Punctan, Tanhara, die ſeer volckrijc ende vol Paraos zyn/ varende van Iacatra ende omlegghende Cuſte nae Bantam.

Men heeft na t'landt toe vyf Eylandekens bewoont/van ghelijcken oock t'zeewaert / ende men mach tuſſchen alle deſe Eylanden deur ſeylen/ daer van veel met ſchoone hoven/ vol van Javaeſche fruyten verciert zyn/ ende polit onderhouden worden.

Onder deſelve Eylanden heeftmen abondan-

S telijck

telijck visch/ derhalven meest alle de visschers van Bantam daer visschen varen/ is seer steenige gront ende ondiep.

Den achten Novembris hebben wy onse sloepen gemant / ende met den Lootsman naer de Rivier ghevaren/op dat hy ons die soude wijsen/ gelijck hy oock dede/zijnde een groote ende diepe Rivier/ dan hadde voor den mondt een banc liggen. Wy vonden aldaer sommige vyerstedē/ daer eenige visschers vyer gestooct eñ vernacht hadden / overmits daer veel visch was. Sagen ooc voetpadē maer vernamen geen volc niet teghenstaende/een mijl de riviere op/is een groot dorp ghelegen/onder de jurisdictie van den Coninck van Iacatra.

Des anderen daechs zijnder eenighe Chinesen in een Parao aen ons boort ghecomen/daer onder was des Huysheeren Swagher. Dese brachten potten met Brādewijn/ die sy tot Iacatra voor ons ghecocht hadden/ ende wouden weder nae Iacatra om noch ander verversinge te coopen/ ende seyden ons dat tot Iacatra noch eē Joncke met Notemuscaten geladen lach/die onlangs van de Eylanden Banda gecomē was/dan men vermoede datse t'selve deden om hen te wreken/ over t'verlies van de twee voorgemelde Joncken/ die so hun docht/niet betaelt en souden worden/te meer dagelycx groote menichte vā Paraos van Bantam na Iacatra voerden vol volcks/d'welckmen niet ghewoon en was so dick op die contreye te vernemē/ dat haer de Javanen selfs daer van verwonderden.

Den 11. dito isser een Parao van Bantam ghecomen om ons te verspieden / eñ onse resolutie te vernemen / onder dexel van eenige victualy ende porceleynen te comen vercoopen / makende ons wijs/ dat de Portugiesen de twee Joncken met Noten ghecocht hadden / ende dat sy die hadden moeten betalen/als oock datter eenighe Portugiesen gheschoten warē/waer onder de Capiteyn vā't schipken met een grof geschut ghebleven soude wesen/ t'welck leughen was. Des Huysheers Broeder is weder aen't schip Hollandia ghecomen/ segghende dat de Joncke met de Noten noch voor een riviere by Iacatra lach/ ende om meer bescheyts te weten/ so sandt hy sijne dienaers weder na Iacatra,onder decksel van eenighe lijftocht te coopen.

Op wat wijse die van Bātam ons quamen verspieden.

Den 12. dito ist Collegie oft scheeps-raet vergadert/ eñ geresolveert na Iacatra oft Sunda Calapa te loopen/ om te sien wat van de Juncke van de Noten was/ ende ofmen t'selve soude connē becomen/ mits deselve betalende na behooren/ende daer nae ons reguleren na den tijt/ gelijckmen des anderen daechs dede/ so haest de Slaven weder quamen die ons victualy brachten/hebben wy onse Fockē ghevelt/eñ nae Iacatra geseylt/loop ende t'zeewaert van de drie Eylanden die voor de Riviere laghen/ overmits d'eene banck/ die 3/zw.na t'lant toe haer daer van streckte.

Wy deden onsen cours na Iacatra z.o. aen/dickmael onsen cours veranderende om de Eylanden te schouwen. Tegen den avont quamen wy voor de stadt Iacatra,waer hem den zuydelijcken Polus vijf graden 40.minuten verheft/eerst Sunda Calapa genaemt/

genaemt/om de meniehte der Cocos oft Indiaenſche Note/ die in Malays Calapa genaemt wort/ ende hebbent gheſet een half mijl van der ſtadt in 7. vademen cley grondt/ zijnde al leech ende flecht landt/met veel bochten ende Eylanden/ derhalvẽ dangereus in der nacht daer deur te varen.

Wy ſagen de Joncke/die ſy ſeyden/ voor de Riviere ligghen/ ende veel Paraos af en aen varen/ ghelijck of ſy deſelve loſten/ende nae Bantam voerdẽ/dan t'was al bedroch: want de riviere vol Paraos met volck lach/ om/ ſoo wy met onſe ſloepen na deſelve hadden willen varen/ ons onder wege verraſt te hebben.

Wat ons de Sabander preſenteerde

Den 14. dito des morgens zijnder veel Paraos uyt de ſtadt aen boort gecomen met ververſinge/ als oock den Sabander van der ſtadt/ preſenterende/ ſoo wy wat van doen hadden/ dat hy ons daer van uyter ſtadt verſien wilde/ ende ſoomen yemant van de onſe aen lant wilde ſeynden offreſſerende ſo langhe in gijſelinghe te blijven/ tot dat deſelve weder quamen/dies wy in Compagnie vã des Huyſheeren ſwagher twee man aen lant ſonden/om te ſien of daer eenige quantiteyt van ſpeceryen te becomen waren.

Den Sabander (welck een ſeer beleeft perſoon was/ſprekẽde goet Portugies)is mede na de ſtadt gevaren/daer d'onſe een groote woninge/van ontrent 3000. huyſen/ by den anderen vonden/ daer een groote ende ſchoone riviere door loopt/ zijnde de ſtadt met een groote paliſade omvangen/ eñ de Inwoonders zijn door vreeſe te lande ingevlucht.

De Sabander heeft d'onſe in ſijn logemẽt ſeer wel getracteert/die ſavonts weder aen boort quamen/ſonder eenige apparẽtie van ladinge vernomen te hebben/als den Sabander ende andere geſeyt hadden. Hy ontboot den Coninc (die te lande in gereyſt was) van onſe aencomſte. T'ſchoonſte eñ beſte dat deſe ſtadt heeft/ is de verſche Riviere/ die (als geſeyt is) diep int landt haren oorſpronck heeft/ ende dat de landouwe ſeer water-rijck ende overvloedich in veelderley lijftochten eñ fruyten is/waer van ſanderendaechs een groote menichte door d'Inwoonderen ghebracht wierde/ die wy haer in alle vriendtſchap afhandelden.

De Coninc comt aent ſchip Hollandia.

Den 16. dito quam den Coninc aent ſchip Hollandia/verſelſchapt zijnde met veel Heeren eñ Edelen/die/na dat hyt ſchip beſichticht hadde/ eenige vereeringhen gedaen worde/waer van hy ons int afſcheyt ſeer bedanckte van de vriendtſchap ende vereeringhe die hem gedaen was/ ons van gelijcken biedende alle hulp ende byſtant/ſo wy yet van nooden hadden.

Den 17. dito is de ſcheeps-raet weder vergadert ende gereſolveert te verſeylen nae t'ooſteynde van Iava/daer nochtans geen profijt voor ons te halen was/dies wy ſanderendaechs onſe anckers ghelicht hebben/ onſen cours ſtraetwaert in ſettende/ langs de cuſte van Iava/ooſtwaert aen.

Ten ſelven daghe/ nae dat wy ontrent een ure geſeylt hadden/heeft het ſchip Amſterdam/ op een droochte geſtooten/ leggende ontrent twee mijlen van Iacatra/tuſſchen wint eñ water/diemen/ten zy

datmer op is / niet sien en can: want sy niet barrent/ daer van dattet een leck ghecregen heeft/ wy sonden onse sloep daer nae toe / die hem daer van roepde.

Den avont aencomende / hebben wy onse anckers laten vallen / ende gheset (om dattet periculeus by nachte aldaer om seylen is) in ses vademē cley gront/ontrent ses myplen van Iacatra, ende laghen voor Cravaon, een dorp daer veel Visschers haer onthouden/ om de overvloedighe visscherye/ die haer onthoudt in de mondt van de groote Riviere/ daer dit dorp op gheleghen is/ met drie monden in zee comende/ eñ hebben des anderē daechs twee uren voor daghe onse anckers ghelicht ende onder zeyl wesende/onsen cours langs de custe gedaen / alwaer hem het landt meest in bochten begheeft/soo datmen qualijck de rechte streckinghe can toyckenen.

Loopende aldus by daghe sonder eenige merckelijcke teeckenen van Landt te connen nemen/ overmits het altemael leech landt was/ tot den 22. dito/dat wyt hooghe lant van Charabaon erkenden/zijnde twee hooghe berghen/dicht by den anderen/ daer een dal tusschen beyden is / altoos des avonts ondert landt settende in cley gront/ in verscheyden diepten/siende ondert landt verscheyden Paraos seylen.

Hae sy een Joncke na jaechden. Ende op den 22. dito hebben wy een Joncke gemoet/d'welc t'schip Amsterdam ende de Pinas nae jaechden: maer costen t'selve niet verspreken / dies onsen cours vervolghende/ creghen wy den 26. dito eenen swaren storm/waer deur t'schip Hollandia sijnen fock ontwaeyde.

Saghen den 27. dito veel visschers/die upter zee na de wal toe liepen / ende ons seyden dicht by Iapara te wesen.

Het Collegie heeft dickmael vergadert geweest om te sien ofmen soude connen in de propositie resolveren/overmits de Commisen naer de Moluccsche Eylanden begheerden te seylen/ om te sien of men aldaer eenighen handel souden connen dryven/twelc ontrent twee hondert mijlen oostwaert was hebbende daerenboven/weder/ windt / ende den stroom te bate.

De Schippers begheerden naer t'Eylant Sumatra eenighe Joncken te verwachten / die aldaer van Bantam warē Peper gaen halen/ om die daer nae aen de Chinesen te vercoopen / doch is te vergheefs gheweest.

Den 29. dito zijn wy ghecomen nevens een Eylandt/alwaer menichte van visschers t'zeewaert afvaeren/ deselve ons wijsende by zuyden het eylant te zeylen/ dies wy vermoeden datter eenighe woonplaetsen moesten wesen.

Dit selve Eylandt hadde groote hooghe Berghen in hem / hebbende leech voorlandt / wel begroeyt met boomen. Alhier heeft hem den zuyder Polus ses graden/ende was ghenaemt Kyrimaan Iaca, niet verre vant vaste lant gelegen/ eñ hebben geanckert in 10. vadem kley gront/ een half mijle van landt/aen de west zijde. Kyrimaan Iaca.

Het Collegie is wederom vergadert gheweest/ maer

maer / naer ouder ghebruyck / weynich uytghe-recht.

Capittel 39.

Hoe de vier Schepen in de Haven van Cidayo geanckert zijn, ende vant verraet dat haer door den Coninck van Cidayo Brandaon gebrouvvē vvorde.

1597. Decemb. 2. DWalende dus met grooter moeyte ende verdriets langhs de Custe sonder eenighe finale resolutie te nemen / hebben wy den tweeden Decembris onsen cours na de wal toegheset / waer wy veel Visschers saghen nae toe seylen / die ons seyden t'landt te wesen boven Tubaon. Men dede alle neersticheyt om boven eenen hoeck te comen / die recht voor ons uyt lach.

Streckinge vant landt. Het landt streckt hem alhier o. ten z. ende west ten noorden / heuvelachtich ende kennelijck lant / alwaer eenen seer hooghen bergh staet / hem opdoende alsmen van westen comt na t'oostē / in maniere van eenen hoedt met eenen breeden rant / op den top van den selven staet eenen boom boven alle andere verheven / ende by westen van den selven grooten bergh / laet hem sien eenen grooten inwijc die wel een Riviere geleeck / wy deden onsen cours o.z.o. aen anderhalve mijle van de wal / den windt noordelyck oft uytter zee / met deurgaende coelte / ende vervolghende onsen wegh hebben wy eenen anderen hoeck voor ons uyt sien leggen / ende voor ons een ander bocht / daer wy oock veel Visschers saghen na toe loopen / ende sommighe Joncken op ancker ligghen / dies wy aldaer aen ancker wierpen in 10. vadem blaeuwe slijck grondt / waer terstont een quaet weder opghestaen is / dat ons ancker niet en heeft connen houden: maer ghestadich deurginck.

Die vant Landt siende de Schepen geanckert / hebben een Parao afghesonden om ons te comen verspreecken / ende door't quade weder zijn sy aen't schip Amsterdam (overmidts t'selve naest de wal lach) ghevaren / ons willecom heetende / ende dat sy blijde waren van onser comste begheerende dat wy aldaer souden willen blijven tot des anderen daechs / sy hadden eenighe speceryen die sy ons wilden vercoopen / soo Nagelen als Macis ende Noten / die door hare Joncken aldaer ghebracht waren gheweest. Hoe die van t'landt met een Parao aen boort quamen.

Wy sonden onse Sloepe aldaer aen boort / om te vernemen wes aldaer ghesept ware / dewelcke weder aen boort comende / ons t'voorgaende aendiende / derhalven van meyninghe waren aldaer te vernachten / doch merckelijcken doorslippe ende ons ancker / waren wy ghedwonghen zeyl te maken / de ander schepen veradverterende van onsen deurganck.

Ende also ons t'schip Hollandia meynde te volghen / hebben sy d'een den anderen voor de boech ghedreven / comende des Pinasses groote Steng ende Marsse van boven neder / ende d'ander daer sonder schade oock niet afcomende / derhalven gedwonghen zijn geweest weder te setten / ende ons door een schent van een grof gheschut veradver-

teken van haerder schaden / niet tegenstaende zijn wy t'zeewaert met cleyne zeylen gheloopen/ om te pareren desen nacht/af ende aenhoudende/om den anderen dach te ghewinnen.

Den 3. dito hebben wy weder na t'lant gewent/ om by de ander schepen te anckeren / eñ van haer verstaen wat aldaer goets voor handen was.

Dit landt is oock seer heuvelachtich/ ende kenbaer aen drie lange effene bergen/ in maniere van drie bruyloft tafelen/die int Portugies A s melas de Tubaon genaemt worden / ende in Malays Batto Cillingh.

Tegen den avont zijn wy by de andere schepen ghecomen/ende hebbent daer nevens gheset/ van wien wy verstonden/ als datter diversche Paraos aen boort gheweest hadden met verversinge/ende een present van spijse toebereyt. Dat de Inwoonderen haer hadden ghesept datter drie Jouncken waren met Naghelen ende Noten geladen / die de Capiteynen ons wilden vercoopen: Eñ om daer van sekerheyt te hebben/haddense een man mettẽ Gusarate aen landt gesonden/houdende drie man in ostagi / op dat deselve soude vernemen ofter eenighe ladinghe soude wesen te becomen.

Hier lagen vier steden dicht by malcander/ zijnde Tubaon de westelijckste/dan Cydayo, Brandaon ende de leste Surubaya als de cleynste eñ oostelijckste.

De Coninc verthoonde hem te peerde met eenighe Ruyters.

Na de middach is onse man met dẽ Gusarate weder aen boort gecomen/dewelcke verhaelde dat de Coninck hem aldaer magnifikelijc te peerde verthoont hadde / by hem hebbende wel 30. ruyters/ die voor ghewepr voerden lange spiessen/ende andere die te voet liepen bloote sabels by haer hebbende / ende datmen haer een schoon monster van Naghelen hadde laten sien/ daer de Inwoonders te vooren van ghesept hadden. Alsdoen was ons oock gheschoncken gheweest den vogel Eeme, die wy mede ghebracht hebben.

Den 4. dito zijnder veel Parauwẽ aen boort gecomen/onder ander een verloochent Portugies/ die daer over 7. jaer gewoont hadde/ so hy seyde/ dan ons vermoeden is/dat hy door d'ander Portugiesen aldaer gesonden is / om ons te brouwen t'gene namaels geschiede. Dese presenteerde ons Lootslieden om ons na de Molucos te brengen. Seyde oock dat hy van den Coninck van Tubaon daer ghesonden was/om ons te willecomen.

Sonden 2. man aen lant die by den Coninck seer vriendelijck onthaelt wierden.

Hy presenteerde ooc in gyselinge te blijven totter tijt wy ons versien haddẽ van alle nootdruft/ dies wy weder twee man aen lant sondẽ/die daer twee peerden ghereet vonden/op datse na den Coninck souden rijden/die Lella genoemt was/doch de onse hebbent gerefuseert/eñ zijn te voet na den Coninc gegaen/die haer seer vriendelijck ontfangen heeft/ eñ seyde des anderen daechs aen boort te comen/ ons presenterẽde sodanige gyselaers daer wy wel mede te vreden waren / ende vrymoedich opt lant mochten comen. Daerna worden d'onse/ na ooch-mercking/ontrent 26. last Nagelen getoont/ die sy presenteerde te vercoopen ende in alle redelijchept met ons te handelen/ waer mede d'onse seer vriendelijck haer afscheyt cregen ende na boort quamẽ.

Des

De afbeeldinghe hoe de Javanen van Cidayo, Brandaon, Tubaon, ende Surubaya aent schip Amsterdam quamen / ende hoe sy t'selve verradelijck meynden te overvallen. Int cleyne afgheteyckent de teeckenen vant lant / hoet hem opdoet van uyter zee daer na toe comende,

Des anderen daechs hebben wy alle reetschap ghemaeckt om den Coninck heerlijck te ontfanghen/ die aen boort comen wilde/ so geseyt is/ dies wy alle de vlaggen lieten waeyen ende de schepen opschickten.

Die vant lant siende de vlagghen waeyen / zyn vertwyffelt gheworden/ derhalven een Parao aen de schepen ghesonden hebben / vragende waerom wy onse vlagghen lieten waeyen/ dewijle wy met haer in vrientschap handelden/ ende dat sy vyanden waren met die van Bantam, aldaer wy onse vlagghen lieten waeyen alsmen de stadt ging beschieten / oft eenighe tocht dede / waer op gheantwoort worde/ dattet ghesciede tot des Coninckx eere/ waer mede sy naer landt gheroept zijn.

Den Portugies is weder aen t'schip Mauritius ghecomen ende begeerde eenige goederen te sien/ als een buyckstuck van een Harnas/ ende een root laken/ d'welck (soo't scheen) hy begeerde te coopen voor den Coninck/ ende tot dier oorsaken heeft hy versocht t'selve mede aen landt te moghen nemen/ t'welck hem ghercuseert worde / ende is soo aen landt ghevaren.

Terwijlen hebben wy twee Joncken onder de wal sien ligghen/ die zeyl maecten zeewaert in / eñ daer na wedercomende / op dat wy haer na jagen souden met onse Sloepen/ ende onse Schepen bloten van volck/ om die also te moghen overvallen/ daer sy op uyt waren.

Corts daer nae zijnder ses groote Paraos / in forme van Galiotten vol volcks naer de Schepen gecomen/ waer van de drie aen t'schip Amsterdam aenleyden/ ende de ander drie roeyden over nae de Pinas toe. Die aen't schip Amsterdam warē/ hadden twee beesten in/ thoonende die te willen vereeren: maer overcomende hebben sy hare Poignaerden (die sy Crysen noemen) uytghetrocken / ende van boven neder/ die haer eerst te ghemoet quam/ ghesteecken. Den Sabander / die de aenvoerder was/ heeft de Commis den Schipper eñ noch twee ander dootlijck ghequetst/ ghelijck oock meest alle die opt schip stonden/ overmits sy onversienelijck overvallen wierden/ ende sonder gheweyr waren/ de andere die beneden waren/ hebbē haer ter weyr ghestelt/ ende met de braetspeten/ spiessen/ ende sabels so dapper ghevochten/ dat syder een deel ombghebracht hebben / ende haer verstout boven op't boevenet te comen daerse met een steenstuc ruymte ghemaeckt hebben / dat de Javanen over boort moesten. Daer lach een Parao aen boort daer seer veel ghequetste ende andere in waren / d'welc met een gotelingh in de gront gheschoten worde.

Hoe se t'schip Amsterdam meynden te overvallen / en de eenigē van de onse vermoort hebben.

De drie Paraos die nae de Pinas gevaren waren/ siende dat haer volc vant Schip moeste/ hebben haren aenslach op de Pinas niet derven volbrenghen/ maer zijn voor t'schip Amsterdam overgheroept. Wy die die in de andere schepen t'ghescchiet hoorden / siende (door dien de Javanen soo dapper over boort spronghen) datter onraet was/ zijn wy in onse sloepen ghevallen/ ende de Paraos na ghejaecht/ daer van een beroeyden/ daer wy so dapper ingheschoten hebben / ende daer naer met

Hoe wy eenige Paraos na jaechden/ eñ wat haer daer nae overquam.

sabels

sabels daer in gheseten/ als oock over alle de gene die wy int water vonden swemmē/ die vant schip Amsterdam ghespronghen waren/ so datter luttel van ontquamen.

Die vant lant siende dat wy so qualijc met dese handelden/ zijn met 13. seer groote Paraos vol volcks nae ons toe ghecomen/ d'welck die van de schepen siende/ hebbender so in gheschoten/ datse weder na landt toe roeyen moesten/ moede wesende/ hebben wy eenighe ghevanghen ghenomen/ ende na t'schip Amsterdam gheroept/ alwaer wy een seer deerlijck spectakel vonden: want int eerste overcomen saghen wy veel dooden ligghen/ so van ons als van haer volck/ ende dat meest te deeren was/ is gheweest de doot van eenen Jonghen/ van thien ofte elf jaren/ Couzijn van den Schipper/ die dese wreede menschen wel vijfthien steken na sijn doot ghegheven hadden/ t'welck ons tot al sulcken leet heeft verweckt/ dat wy de ghevangenen oock deden deursteken. Dese verhaelden ons dat sy ons ghevolcht waren van Bantam af/ hoe dat sy tot Iacatra ghecomen waren/ ende met de Juncke met de Note muscaten ons meynden te bedrieghen/ waren van daer op Iapara ghecomen/ alwaer sy ons verwacht hadden/ ende waren des voorleden daechs aldaer gecomen/ deur dien haer van den Coninck worde gheadverteert/ dat wy aldaer ghearriveert waren. Dat oock de 2. Juncken die wy des morgens onder de wal hadden sien legghen/ daer ghelept waren om ons te locken/ eñ ons onder weghe t'onderscheppen.

Van alle dese aenslaghen heeft ons den Almoghenden God verlost: want wy in onse wijsheydt verblindt waren/ dat wy geen achterdencken en hadden/ ende sekerlijc om onser sonden wille heeft de Heere dese straffe over ons laten comen.

Van de Javanen mogender ontrent 150. ende 12. van de onse gebleven zijn/ ende noch vier van de onse ghequetst/ die daer noch van ghenasen.

De mensch. te der doode.

Desen geheelen dach hebben wy overgebracht met de dooden over boort te setten/ ende de Javanen hare dooden te visschen/ daer somwijlen een scheut naer ghedaen wierde.

Capittel 40.

Hoe sy voor Madura quamen, ende van daer na Pulo le Bock, ende wat onderweghen gheschiet is.

De Moort siende/ die aldaer gheschiedt was/ waer deur de handelinghe met de Inwoonders uyt was/ ende dat wy ons anders over deselve niet wreecken en conden (alhoewel wy de stadt voor ons met groote schoone steenen wallen ende flancqueringhen saghen ligghen) overmits ons cleyn getal ende macht/ ende met t'schieten op de stadt wy ons schepen seer souden gheswackt hebben/ hebben wy onse anckers ghelicht/ eñ met den landtlijcken windt des nachts tzeyl ghegaen/ versiende t'schip Amsterdam met volck/ loopende na t'Eylant Madura, op de reede/ die ghelegen is aen de west zijde/ alwaer t'principael stedeken vāt Eylant leyt/ ende den Cheriffa hem onthoudt.

Loopē nae t'Eylāt Madura. Hoe sy voor ons coenen ser ghewaer schout wa...

Wy settent in acht vademen sandt grondt/ met schelpen vermengt.

Niet langhe daer gheweest zijnde /zijnder twee Paraos aende schepen gecomen/doch dorsten niet overcomen / presenterende ons van weghen hare Overicheyt alles goets/die in alle vrientschap met ons wilde tracteren / versoeckende dat wy aldaer op de reede sommighe daghen souden willen blijven/hy soude ons verversinghe senden.

Haer was bekent wat ons voor Cidayo geschiet was: want sy veel Paraos hebben over ende weder over loopende/waer deur sy voor ons gewaerschout waren.

Ende des anderen daechs/na dat wy ontallijck veel visschers t'zeewaert saghen varen / isser een Parao aen boort ghecomen/ daer 28.man in was/ die seyden datse eenige specerijen hadden/van een schip dat aldaer over een jaer op een zandt gebleven was/dewelcke sy ons wilden vercoopen/doch was al leughen: want andere daer na vraghende/ wisten van gheen specerijen te spreken/niet tegenstaende so worde den Oversten een vereeringe gedaen van twee spieghels.

Wy saghen uyt de Straet (die t'Eylandt Madura met Iava maeckt) een Jonck west aen loopen/ ende een ander na Madura toe.

Den 8. December besich zijnde met de goederen van de overledene te vercoopen / hebben wy drie Paraos van Madura sien comen / alwaer in d'eerste Parao eenen Tolck ende een dienaer van den Cheriffa quamen vraghen / oft den Coninck ende Cheriffa aen boordt souden moghen comen / brenghende met hem eenighe Geyten / Rijs ende Jonghers te coope. Het worde hem geconsenteert/ dan also daer eenige moeyte rees int schip Amsterdam, door de ghene die voor Cidayo gequest hadden geweest/worde hem gheseyt dat sy aent schip Mauritius soude comen/ende niet aen dat schip/ waer op hy sijn afscheyt nam / om t'selve den Coninc ende Cheriffa aen te dienen / die in de andere Paraos quamen aen zeylen/ ende t'zy oft dat hyt vergeten hadde / oft dat sy met een quade intentie aen quamen/ zijn so recht opt schip Amsterdam ghevaren/ van waer wy met derthien man aent schip Mauritius gheroept waren. *Hoe de Coninck versocht aen boort te comen.*

D'eene Parao, dat een Fuste was/ hebbende eē overdeck/daer twee lagen volck op sat / seer hooch ende vol/waer deur die vā't schip Amsterdam vervaert wierden/ ende den voorleden gruwel weder te voren quam/dachten daer in te versien/eñ hebben drie stucken gheschuts op de Fusten ingeschoten / waer van den eenen met een Lanteerne ghe-laden was/waer deur de Fuste t'eenemael reddeloos/eñ meest al t'volc doot oft gequetst is geweest/ opt schietē vant schip Amsterdam zijn wy met onse sloep daer na geroept/ overmits sy eenige spiessen opgerecht hadden/eñ eenige schilden getoont. *De Fuste reddeloos ende t'volck meest doodt gheschoten.*

Daer by comende/hebben haer de gene die noch ghesont waren te weer ghestelt/dies wy haer aen boort leyden. Eñ na datter eenige inde furie overvallen worden / hebben wy de ander al gevangen genomen tot 21.toe, waer onder een vrouwe was.

Wy

Wat voor- vonden sy inde Para- os vonden.

Wy vonden inde Parao den Cheriffa ende de Coninck doot/die een gouden juweel aen sijn gordel hadde/met vijf steenen verciert/dat hem afgedaen worde/ende hy met den Cheriffa (die de arm afgeschoten was) daer na over boort gheset.

Na dat de ghevanghenen aen boort ghebracht waren / ende de ghequetste verbonden / heeftmen haer gheexamineert/waer eenige van haer bekenden/dat so sy middel ghesien hadden/souden tschip overvallen hebben. ende anders souden sy wat vã ons ghecocht hebben.

Onder de gevangens was de sone van den Coning/out ontrent acht jaren/fraey van lijf ende leden: oock soo verstandich ende discreet/dattet ons altemael verwonderde. Dit kint badt voor al sijn volck/datmense soude willen vry laten/ eñ na lant senden/ d'welck oock alsoo ghedaen worde: want na datse wat ghegheten hadden / heeftmen haer d'eene Parao toeghemaeckt / ende de negenthien naer lande ghesonden / behoudende alleenlijcken twee Jongers opt schip Hollandia, tot dienste van t'selve.

Hertneckich des volcks.

Dit volck was so hardneckich ende sterck/ghelijck oock die van Cidayo, datter onmoghelijck schijnt: want al wast dat sy met een halve Lancie oft Rappier doorsteecken waren (t'herte niet gheraeckt zijnde) palmden al even hardt door t'ghewepr in / om haer vyandt (soo't moghelijck was) oock om te brengen/ eñ al laghen sy int water/soo weerdense haer met hare Crisen so dapper/ dat sy de cloeckste van de onse souden omgebracht hebbẽ/ hadde hen geen hulpe gecomen. Dit feyt heeft ons weder doen verseylen den 9. dito/ des nachts/ende saghen smorghens t'lant noch. Den scheeps-raet worde vergadert om te resolveren op de propositie of de schepen bequaem waren te zeylen nae d'Eylanden van Banda, Amboyna, oft Molucos, of niet: ten anderen/ofmen d'een schip verlaten soude oft niet/dan hebben niet connen accorderen/eñ worde uytgestelt tot sanderen daechs/datmen weder den raet vergadert heeft/daer de Comijsen/ door datse in ander saken besich waren/niet costen gecomen: dan gaven te antwoort/ so de schippers niet warẽ van meeninge wijder te versoecken/datse de schote los soude werpen/eñ na een hooch lant/ dat o.n/o. van ons lach/toe loopẽ/zijnde de wint o. de Comijsen zijn desen dach int schip Amsterdam gebleven.

Den 11. dito zijn wy na t'lant toegheloopen/eñ hebbent geset in 15. eñ 18. vademen cleygront/ aen de west zijde vant eylant. De Comijsen gaven een requeste ofte remonstrantie over als des voorleden daechs gestemt was/doch de Schippers hebbense niet willen ontfanghen.

Wy saghen op strant 22. man gaen / daer haer Overste onder was. Hadden een Hert / t'welck sy ons wilden vercoopen / dan gheen van ons isser aen landt ghevaren/voor desanderen daechs/dat ick met een schuyt aen lant ghevaren ben/ dat genaemt was Le Bock, eñ eerst over drie jaren door't bevel van den Coninck van Iapara, die dat eylant toequam/aldaer een Colonia/ onder het ghebiedt van een Ridder ofte Edelman/ ghesonden hadde/

ende t'landt worde dagelijcx beter bebonden door de Landtbouwinghe die de Inwoonders aldaer doen.

De vrucht-baerheit des landts.

Is seer overvloedich van Rijs/Hoenderen/ende Vee/oock veel wilde Herten ende Ghevogelte. Sy waren seer begheerich na Yser ende Loodt.

Wy verspraecken ses Inwoonders/ die seyden ons dat wy op den middach wedercomen souden/ sy souden ons van alles brenghen/ dies wy weder aen boort voeren/wy diepten tot heel dicht onder t'landt/ ende by de clippen in elf vadem/ ende tot aen de schepen meest derthien.

Ontrent de Middach hebben wy onse Sloepe aen landt ghesonden/ daer de Inwoonders ons verwachten/ende cochten van haer Hoenderen ẽn sommighe cruyten. Daer quam een Parao aen boort met eenige cruyten/ die seyde dat de Coninc oft Gouverneur van het Eylant aldaer op strant was/ende begheerde met ons te spreken/dan overmits het geen goet weder en was/ is daer voor dien dach niet inghedaen/ ende uytghestelt tot des anderen daechs/ dat sy alsdan ooc veel op strant souden brengen/daer wy oock den 13. dito henen voeren/dan overmits het vrydach ende haren Sabbath was/hebben luttel van haer connen becomẽ.

T'versoeck der Comijs.

Na de Middach hebben de Comijsen/ beneven t'voorgaende/noch een Request overgegeven/dan de Schippers hebben ghene schriften willen ontfanghen/ derhalven mondelingh van de Schippers versocht wort/de Comijsen te willen gunnen t'schip Hollandia met de Pinas om nae de Molucos met de goetwillighe te moghen varen/d'welck haer oock gerefuseert worde / ende datmen t'schip Amsterdam soude verlatẽ/ ende alle sijn uytrustinghe int schip Mauritius overnemen/ ende daer mede naer huys seylen/om onse Heeren ende Reeders tijdinghe te brenghen van onse voyagie: maer ten heeft al niet moghen helpen / want de Schippers de schepen van den anderen niet hebben willen scheyden/ende hebben t'ghelt ghelicht uyt t'schip Amsterdam, vreesende datter eenige met het schip souden willen verseylen/ t'welck van gelijcken ooc gheweyghert worde/ ende gaven ten antwoorde/ dat sy daer een zeyl by setten wilde/ ende west nae huys toe loopen/ ghelijck sy oock na de Middach ghedaen hebben/ met eenen wint van het Eylant waeyende.

Zuyt zuyt west van een punct van't voorseyde Eylant lach een ondiepte heel droogh/ontrent een mijl van den selven.

Dit Eylandt leyt ongheveerlijck 12. oft 13. mijlen van Iava, ende met claren daghe canmen sien twee berghen int Eylant Iava gelegen/ vermoede de hooghe bergen van Passaruan te wesen. Dit Eylant heeft noch twee cleyne Eylandekens om hem ligghende.

Den 14. dito onder zeyl zijnde/niet wijt van het Eylant (overmits wy windt ende stroom teghen hadden/ende snachts stillekens geweest was) hebben wy veel Visschers ghesien: Ende vervolgenden onsen cours west/ verhoopten onderweghe een goede reede te moghen becomen / alwaer wy een schip

noch twee stedekens / waer van d'eene Chandana ghenoemt was/daer drie Joncken aen ancker leyden.

Wy quamen desen dach noch in de Straet/ die ghenaemt wort de Straet van Ballabuan, langhs de custe van Iava in eenẽ bocht/ daer't seer steenich ende veel Clippen waren / alwaermen geset heeft in neghen vademen vuylen gront / die ope nauste geen halve mijle wijdt en is/ hebbende aen de oost zijde het Eylandt Bali, ende aen de west zijde Iava, al hooch bergich landt/ d'welcke meest al met rijs bezaept zijn. Hier onthouden haer een soorte van Vleermuysen/so groot als Hinnẽ/ die de Inwoonders braden ende eten.

Het schip Hollandia heeft de Custe van Bali ghecosen / ende seer na by den hoeck gedobbleert hebbende / is hem den stroom teghen ghecomen met sulcken furie/ ghewelt/ende ghetier / dattet water schuymde/dies hy soo snel te rugghe ghedreven is gheweest/als oft hy gheloghen hadde/ende ghene touwen en souden hem connen houden hebbẽ: want wel drie mijlen noorden aen gedreven zijnde / ende in perijckel op een Eylandeken (t'welck tusschen t'Eylandt Bali ende Iava leyt) ghedreven te worden/heeft hy een ancker laten vallen / waer van't touw met den eersten set in stucken brack/ niet connende t'ghewelt vant water verdraghen/ dan int leste is noch ondert Eylandt Iava gheanckert in 48.vademen / de ander schepen by nae uyt t'ghesichte zijnde. Derhalven hoochnoodich is/ die de straet door wil loopen/hem aen de custe van Java te houden: wantmen onder Bali in 60.ende 70.vademen gheen gront en heeft.

Den 19.smorghens is t'schip Hollandia by ons ghecomen / ende siende veel Paraos aen de Custe van Iava,hebben onse Sloepen ghemant/ eñ daer na toeghevaren / om van haer te verstaen waermen water soude connen becomen/ by haer comẽde/ hebben wy seven man in een Parao gevonden/ die van Panarucan quamen / die seyden dat aldaer wat versch water te becomen was/dan soberlijck/ maer tot Ballaboan daer wy noch een dach seylens af waren/een schoone riviere was/daer wyt overvloedelijck souden becomen/ ende dat sy daer oock henen wilden. Wy vercerden haer met eenighe cramery/ haer biddende dat sy aen ons boort willen comen/ eñ ons tot der stadt brengen/ men soude haer wel betalen/twelck sy ons toeseyden.

Om eenighe verversinghe te becomen/soo hadden wy moeten anckeren / daer wy de Joncken voor Chandana hadden sien ligghen/ daer verversinghe te becomen was.

Daer quam oock een Edelman van Panarucan aen boort / dese seyde ghesonden te wesen van den Coninck / om te gaen naer een Dorp daer van de Inwoonders alle ghevlucht waren / door de oorlooghe die de Coninck van Passaruan die van Ballabuan aen dede/ende hem seer sterckelijck belegert hadde/ als ghesept is. Dese seyde ons te brenghen in de haven van Ballabuan.

Aen de Custe van Bali, in een inham/ hebbẽ wy veel zeylen ghesien/met veel volcks op strant.

Dese

Een vergaderinge van achtdupsent man.

Dese seyde hy aldaer vergadert te wesen om de stadt te ontsetten / ende waren acht duysent sterc/ sonder d'andere die op ander plaetsen noch lagen: maer wy t'selve niet gheloovende/vermoeden dat het gheheele ghewelt van Iava aldaer was vergadert om ons op te loopen / ende ons den deurganc te beletten/hebben ons in ordre ghestelt op dat wy (soo't noodich waer) veerdich souden wesen.

Den 21. der selver Maendt / zijn wy met onse Sloep aen Lant gevaren / ende de Inwoonderen verspроocken/ als oock een Parao van Oorloghe/ die hem aldaer met water versach / ende by hem noch andere scheepkens met victualy geladen/om de stadt Ballabuan te ontsetten.

Die van Passaruan zijn Mahometist/derhalven sy de oorloghe te harder drijven: want die van Panarucan eñ Ballabuan met de omleggende plaetsen Heydenen zijn.

Streckinge d. Mde straets

Den deurganc van de straet streckt hem z/z/o. ende n/n/w.

Desen selven dach zijn aen't schip Mauritius gecomen twee Paraos / die van Ballabuan quamen/ waer in een Slave was van eenen Monnick / die in Panarucan den Christenen predicte/ ende de Javanen doopte. Dese vertelde dat hy in Ballabuan gheweest was / ende datter grooten hongher binnen was/ hoe langhe dat sy beleghert hadden gheweest/ ende dat de drie Portugiesen (die van Panarucan aldaer warẽ/ t'bosschieterschap bedienende) den moet verloren gavẽ / ende de stadt niet langer en conden beschermen.

Int midden van de Straet legghende/soo was de Straet naer noordẽ seer nauwe/ende na t'zuyden seer wyt.

Wy quamen de stadt so dicht/dat wy die passelijck sien conden / ende het Legher van den vyant wel dicht op de Rivicre nedergheslaghen/ alwaer sy op elcke zijde van de selve een Schans gemaect hadden/ende de Riviere afgepaelt / op datter geen victualy noch secours en soude incomen. Wy hebbent des avonts aen ancker gesmeten in 7. vademen/goeden vlacken/ swarten sandt grondt/ drie mijlen van de stadt.

Den 22. der selver hebben wy weder ons Anckers ghelicht/ende versocht naerder de stadt te comen/ t'welck niet conde ghescheiden om des vlacken gronts wille/daerenboven een leeger wal zijnde/hebben ons over d'ander zijde onder een hooghe landt gheanckert in thien vademen/goet ancker gront/n/w/ten w een mijle van der stadt/ende hebben de Pinas gesonden om een versche Riviere te soecken/ die t'landt soo nae liep alst moghelijc was/ende gheen vindende/is weder by de schepen comen ligghen. Dese Baeye is ront / op sommige plaetsen heel leech landt hebbende.

Noch onder zeyl wesende/ so isser een Edelman aen ons boordt ghecomen / die des nachts uyt de stadt over landt gecomen was / die ons alle de gestaltenis van de beleghteringhe vertelde / ende dat die van der stadt in grooter benauthepdt waren/ door ghebreck van victualy / so datter alreede veel van hongher ghestorven waren/ ende dat de beleghērin

gheringhe even sterck bleef/alhoe wel datter over de drie duysent van den vyant/soo door noodt/ als metten sweerde gebleven waren/ die in d'aenvanc van de beleghernghe ontrent acht duysent sterck gheweest waren.

Den oorspronck des oorlogs.

Daerbeneffens verhaelde hy ooc den oorspronc ende cause van de oorlooghe: Als dat de Coninck van Passaruan ten huwelijcke versocht hadde des Conincks van Ballabuams dochter/die hem (eerlijc verghesel/schapt zijnde) ghesonden worde/ die hy/ na dat hyse beslapen hadde / omghebracht heeft/ t'welck den Coninck van Ballabuam verstaende/ heeft begost volck te vergaderen/om hem over alsulcken injurie te wreken. Ende also dit niet langhe verborghen cost blijven / heeft de Coninc van Passaruan voor raetsaem gevonden hem te verrasschen/ende hem in sijn eyghen stadt te beleghren/ ende heeft tselve te werck ghestelt/ als vooren ghesept is.

Een Coninc 150. Jaren oudt.

Desen Edelman seyde oock dat de Vader van dese Coninck noch leefde / die seer oudt was / ende hem te lande in was onthoudende/ende dewijl sy vermaendē van een schip/in forme als de onse/ dat aldaer over thien jaren gheweest was/presumeerde dat het Capiteyn Candisch gheweest is/ende dat dese oude Coninck deselve is / die Candisch schrijft over de 150.jaren doē oudt geweest te zijn/ ende segghen dattet luyden zijn gheweest ghecleet als wy.

Wy vonden alhier acht lange smalle roeybarcken / die aldaer ghesonden waren / door die van't Eylandt Sambaya,tot assistentie van de stadt Balabuam.

Alle dese daghen maeckter in dit quartier een seer rou weder/met stercken wint ende hol water. De Inwoonderen vraghende/ oft altoos daer alsulcken weder maeckte/ seyden datse daer oock af verwondert waren/ ende dat de luyden aen landt seyden/dat wyt mede ghebracht hadden / ende alsulcken weder niet ghewoon en waren.

Wy sonden een Sloep aen landt om nae water te vernemen,dan vonden anders niet dan eenighe bracke putten/dies wy weder nae boort quamen/ ende hebben de Pinas met een boot de Baeye in ghesonden/dan hebben gheen water connen becomen / ende alleen de rivier (daer de stadt ende t'legher op ghelegen was) die ons dienstelijck soude moghen wesen om te verwateren/hebben den 24. dito de Pinas de gront doen versoecken/ende siende onmoghelijck te wesen om de vlackheydt ende ondiepte hebben onse anckers ghelicht/ ende onse cours na Bali overgeset/oost aen/dan also wy met de schepen te dicht de wal raecten / hebbent weder moeten anckeren/ ende des anderen daechs onsen cours na Bali vervolcht/om ons aldaer te moghen versien van victualy / om op de wederom reyse te ghebruycken: want wy anders niet als rijs hadden / ende seer luttel water / wy hebben een seer vreesselijcken roock uyt den voornoemden berch sien optrecken / waer van wy alle verwondert waren.

Capittel 41.

Hoe sy ondert Eylant Bali quamen, ende vvat aldaer gheschiedt is.

ALdus ten naesten by zeylende / overmits den wint 3.3/o.was / die hier t'gheheele jaer deur waeyt / ende oock den stroom sterckelijck uyt den 3/o.comende hebben wy na den middach geanckert in derthien vademen. Ten selven daghe / na dat de windt weder goet geworden was / ende dat wy eenige Inwoonders versproken hadden / die ghesept hebben / datter niet verre voor uyt een Riviere was / alwaer wy ons van alles wel souden moghen versien / hebben wy onse Anckers ghelicht / ende zijn daer na toe geloopen / ende hebbent aldaer in seven vademen sandt grondt gheanckert.

Corts daer na is ons een Parao aen boort ghecomen / die ons alles goets toe seyde / ende datmen aldaer van alles soude moghen becomen / soo van victualy als water / ende om meerder versekeringhe daer van te weten (want wy dickmael bedroghen waren gheweest) hebben wy des anderen daechs de Pinas met een Boot daer nae toe ghesonden / ende hebben een Rivier aldaer gevonden / dan was ondiep / datmen (overmits een banck die voor de mont lach) daer qualijck met het lege boot in comen costen.

Op deselve lach een Dorpken van ontrent 60. huysen / waer de Inwoonderen haer meest met Cattoenen cleederen te weven gheneerden / waer in sy seer constich zijn / ende maeckende van verscheyden wercken ende coleuren / waer sy de Omligghende Eylanden mede versien: ende eenen grooten handel ghedreven wort / soo nae Molucos, Ambon, Banda, als nae Iava, Bantam, Sunda, ende Sumatra. Veel Inwoonderen quamen ons aen boort uyt deselve Riviere / wāt daer een groot volck lach al veerdich om de stadt Ballabuan te ontsetten. Waerse haeren handel drijven.

Den 27. Decembris zijn wy weder t'zeyl ghegaen na eenen hooghen hoeck / die van verre een Eylandt scheen te wesen / ende hebbent (meynende metten daghe tusschen beyden door te loopen) des nachts in vijfentwintich vademen / swarten sandt grondt / gheanckert in eenen grooten bocht.

Den 29. dito / is ons een Parao aen boordt ghecomen / dewelcke ons vraechde van waer wy quamen / wat wy sochten / ende waer wy henen wilden / ende oft wy van de Molucksche Eylanden quamen / waer op neen gheantwoordt worde / dan dat wy een Reede sochten om water ende verversinghe te moghen becomen / dies sy ons noch al verder by oosten wesen / ende zijn alsoo naer landt ghevaren.

Des anderen daechs isser een Parao weder af boort ghecomen / ende ons met eenighe vruchten ende Eyndt-voghels beschoncken / dies wy haer eenighe Realen ende ander dinghen vereerden / ende teghen den avondt quamer noch een Parao aen boort / segghende dat de Coninck begheerde te weten / van waer wy van daen waren / ende t'selve begeerde

Wat de Coninck begeert te was.

begeerde hy schriftelijck te hebben/d'welck wy hẽ sonden/ te weten/ van Hollandt/ ende dat wy met haer luyden in vriendtschap begheerden te handelen/ende eenighe verversinghe ende water coopen / ende zijn alsoo van ons ghescheyden / ende quamen des anderen daechs wederom met meer Paraos.

Den eersten Februarij hebben wy onse anckers ghelicht/ende onsen cours so aen ghedaen om boven eenen hoeck vant Eylant Bali te gheraecken/ dan overmits de windt ghescherpt was / hebben wyt weder moeten setten/ende doen zijnder weder veel Paraos aen boort ghecomen/ met haer brenghende diversche vreemde vruchten/ende Eyndtvoghels/het was seer quaet weder/ ende verwonderden ons dat dese Eylanders dorsten met sulcken grooten wint haer met de cleyne Paraos op't water begheven.

Den tweeden Februarij/drie uren voor daghe/ hebben wy onse anckers weder gelicht/om boven den hoeck te seylen/ dan alsoo de windt hant over handt scherpte / ende met laveren oock niet en costen winnen/overmidts den stroom / zijn wy ghedwonghen gheweest te anckeren / ende gheset in vijfentwintich vademen. Alhier saghen wy noch den brandende berch van Panarucan uytgheevende groote dompen ende roock.

Wy creghen eenen harden windt uytter Zee/ dat het ancker daert schip Hollandia voor lach/de beyde handen afbraken / maer lieten terstont weder een ander vallen.

Des anderen daechs zijnde den derdẽ dito/hebben wy onse anckers ghelicht/ende boven t'Verckens hooft gheloopen/doch t'schip Hollandia, also het spade begost / is t'selve niet connen dobbleren/ ende hem een buye overliep/ maer deur syt weder gheset hebben. Wy liepen/den hoeck gedobbleert zijnde/noorden aen/tot voor leeghe lant/ dicht by twee clippen / die daer voor laghen / ende vernamen diversche Inwoonderen visschende / ende bevonden/dat wy alhier weder in een strate oft engte quamen daer Franciscus Dracus eertijts gepasseert was als hy de geheele aertbodem omseylde.

Wy liepen met de Pinas in eenen inwijck daer wy een riviere vermoedẽ/ dan was alleenlijc leech landt/zijnde de Rivierkens met bancken beworpen/dattet luttel oft gheen soet water uyt quam/ alhier hebben wyt ghesetom ons ander Schip te verwachten / d'welck den hoeck niet en cost ghepasseren/als gheseyt is / ende sy creghen twee van de Inwoonders aen boort/ die haer eenige vruchten brachten/ende sy deden alle neersticheyt om de caep te passeren. Wy voerẽ den 4. aen lant/ om yemant van d'inwoonderẽ te crijgen die ons eẽ waterplaets wijsen soude. Aen lant comende heeftmẽ veel Inwoonders vernomen/die/ so t'scheen/op eẽ marckt geweest waren/dragende elc hun waer die sy daer ghehaelt hadden/ dreven veel Vee langhs strant. Wy sagen ooc veel Inwoonders te peerde op de strant rennen over en weer / ende een ander worde op een Berrye ghedraghen van vier sijne Slaven/latende voor hem dragẽ ontrent twintich lange

langhe spiessen / met langhe Cattoenen quasten daer aen / roode ende witte. Tot desen sond ic een man om te versoecken een van sijn volck te hebbē/ die ons een water plaetse wijsen soude. Dese sond ons wat vruchten/ende versocht daer toe noch een van ons volck te hebben/ t'welck alsoo ghesciede/ ghevende weder twee van de sijne/ met bespreck/ van des anderen daechs weder alhier aen landt te comen.

Den 5. dito hebben wy onse anckers ghelicht/ ende wat noordelijcker ghezeylt/ ende hebben weder de schuyte na landt ghesonden om ons volc te halen/nemende de Slaven mede/ alwaer comende/ heeft den Oversten de onse niet willen weder gheven/ nae dat wy hem sijn volck hadden laten volghen/om dat wy verseylt waren: ende buyten sijne heerlijckheyt laghen/doch na vele beloften is noch den eenen weder door de barninghe aen de schuyte ghecomen/ ende alsoo aen boordt/die ons seyde dat de ghene die des voorleden daechs ghedraghen wierde/ een van de Overste des landts was/ die hem qualijcken ghenoeghen liet dat wy des morghens verseylt waren / ende hadden oock een Portugiesche Slave/die wy door Tolck mede ghesonden hadden/noch ghehouden / met welcke hy des anderen daechs nae den Coninck gherepst is/die hem in de stadt Bali houdende was / in een magnifijck Palleys. Onse man schreef van daer aen't schip Hollandia hoe dat hy met de Slave aldaer by den Coninck onthaelt was / t'welck verstaende/hebben oock een man aen landt gesonden om van alles bescheyt te hebbē/ wy siende dat onse man met de Slave te lande ingheboert waren/ hebben wy langs de custe met de schuyte ghevaren/om eenich volck daer tegen te grijpen/ terwijlen zijnder twee Paraos met volck aen ons boort ghecomen/brenghende victualy / dese hebben wy ghehouden/ende onse schuyt een teecken ghedaen die terstont oock aen boort quam/ hebben een van dese aen landt gesonden/om den Coninck t'adverteren vant succes / ende dat wy dese niet en souden laten gaen/voor ende aleer wy onsen volck souden weder hebben / ende hebben onse ancker ghelicht ende noordelijck aengeloopen na een waterplaetse die (also ons de ghevanghenen seyden) daer liggen moest alwaer wy den neghenden quamen / zijnde een groote schoone Baeye / alwaer een Rivierken uyt comt loopen/ daer wy daghelijcks ons water haelden.

Wy schreven eenen brief aen't schip Hollandia, datse by ons souden comen: want wy alhier alle lijftocht ende verversinge bequamen/so van groot Vee als cleyn/oock diversche soorten van vruchtē. Sy siende datse boven de verckens hoeck niet comen en costen/zijn door t'versoeck vanden Coninc inden inwijck gheloopen/ mits haer aenghedient was/ datse aldaer water souden connen becomen/ ende sonden den Coninc twintich ellen gebloemt Fluweel/root Corael/Cristallynen ghelasen / spieghels/ende andere dinghen. Vereering aen den Coninck.

Haer man quam weder met onse Slave/verhalende hoe feestelijck hy van den Coninck ontfanghen

Hier siet ghy de conterfeytinge des Conincks van Baly/op sijn Coninckliicken waghen sittende/ voortghetrocken van twee witte Buffels/ sijne Guarde draghende pijcken met vergulden puncten/ende oock spuyten oft spatten/daer sy pijlkens uytblasen.

seer bergich/streckende met eenen langen hoogen hoeck na t'zuyden in de zee.

Is seer volckrijck/d'welck Swarten zijn/met gecrolt hayr. Hebben eenen Coninc die seer strenghelijck overt Eylandt ghebiedt.

Hare condi-tien. Sy zijn Heydenen/aenbiddende t'ghene haer des morghens eerst int ghemoedt comt.

Sy gaen ghecleet als die van Iava ende omligghende Eylanden.

Sy hebben veel Vrouwen/derhalven is het Eylant seer volcrijck/want al ist dat sy veel menschen vercoopen//so makense haer ghetal wel van ses hondert duysent menschen op't Eylandt te wesen.

Haer meeste handtneeringhe is bouwen ende weven/want het Eylandt veel Cattoenen gheeft/ende andere/d'welck aldaer van Sambava ende by ligghende Eylanden ghevoert wort.

De vruchtbaerheyt vã t'Eylant Baly. Heeft overvloedich veel Vees/groot ende cleyn/als Ossen/Buffels/Geyten ende Verckens/oock veel Peerden/doch cleyne/als de Fransche Peerden/so datse qualijck een ghewapent man souden connen voeren. Sy worden luttel uyt het Eylant ghevoert/derhalven aldaer int ghetal vermeerderen. Ghebruyckense alleenlijck om den gemeynen man op te rijden/vant eene dorp naet ander/want de groote Heeren haer van hare Slavẽ in draechstoelen op de schouderen laten dragen/oft op waghenen rijden/die van Buffels voorts ghetrocken worden.

Sy hebben overvloedich veel Rijs/dan de Coninck en laet gheen uyt het Eylandt voeren/maer wort door de ontallijcke Inwoonderen jaerlijcks gheconsumeert/ende oock in hare Forten (die op't gheberchte ligghen) bewaert teghen een jaer dat het ghewas qualijcken gheraeckt is/oft eenen inval van de uytlandische verwachten/om alsdan niet uytghehonghert te worden/als hare leeghe landen verwoest worden/want in de Oost-Indische landen haer meest onderhoudt is.

Sy hebben oock veel ghevoghelte/als Hoenderen/Eynden/Velthanen/Pauwen/Patrijsen/Tortelduyven ende veel andere.

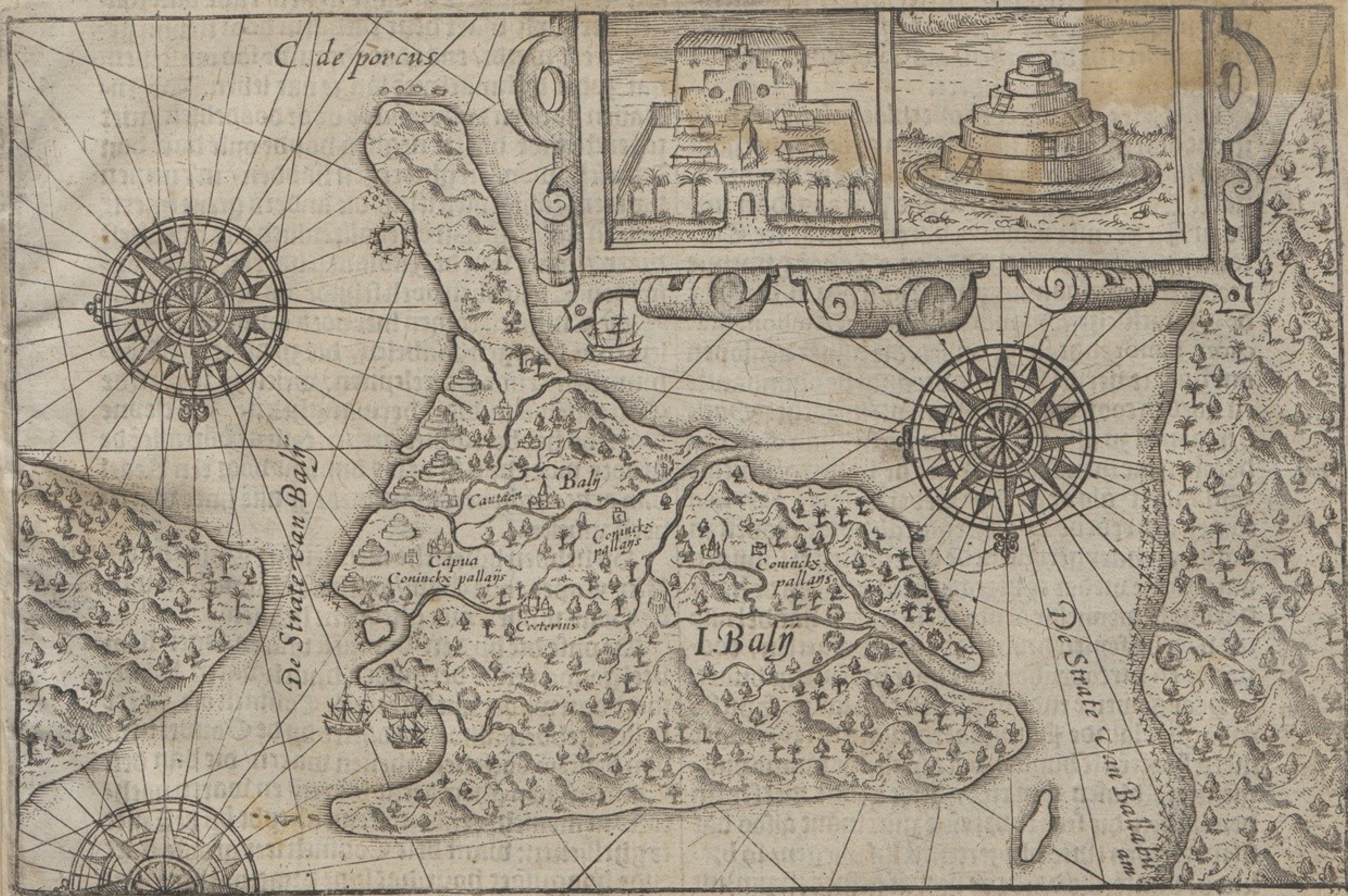
Hare vruchten zijn Cocos in groote abundantie/welck ooc een groot onderhoudt is van de Inwoonderen/daer sy veel Oly van maken/die seer ghesont is/Orangien Limoenen/Citroenen wassen int wilde bosschen vol.

Sy hebben noch een vrucht/vande groote van een Peire/met een dun schilleken bedeckt/in forme van een Castaigne/doch soo scherp niet/binnen wit/lieflijck van smaeck/te samen treckende/derhalven seer gesont tegen scheurbuyck. Men canse conserveren in Suycker ende Pekel/want opghesoden zijnde/verliesen sy den zoutighen smaeck/ẽ worden weder soet.

Noch hebbense een vrucht die onder der aerden wast/groot als een Ockernoot/doch harder/die seer vet is/t'welck sy oock veel gebruycken in hare spijse.

Sy hebbẽ ooc cleyne groene ende witte boontgens/ende voorts alle vruchten van Iava.

HET EYLANDT BALI.

Wy en vernamen by haer geen specerijen wassen/ ten zy Gengber die gheheel Indien door wast/ maer diversche drooghen/ als Galigaen, Deringuo, Canjor, Bangue, ende andere.

Hare Zee oft water is overvloedich in visch/ so groot als cleyn/ t'welck oock een groot onderhout voor haer is. Sy hebben luttel oft geene handelinge ter Zee/ ten waer aen cleyne Paraos/ daer mede zy aen de custe van Iava varen/ om hare Cattoenen lijnwaet te verhandelen. t'Is een gemeyne reede ende uytspanninge voor de schepen/ die naer de Molucksche Eylanden/ Bandam, Ambon, Macacer, Timor ende Solor willen/ die alhier aenlopen om haer te ververschen/ overmits de abundantie en̄ goeden coop die hier is van alle lijftocht. Oock vercoopen zy alhier groote menichte van Cattoen doecken die sy vervoeren naer de boven ghemelde Eylanden/ als oock inde wedercomste/ daer aen comen om redene voorsz. ende als dan coopen zy noch van haer gecouleurde Cattoenen Lijnwaet/ om de selve weder te vercoopen in Iava, op de havē daer sy gemeynelijc aenloopen/ haren handel also int voorby seylen drijvende op vele plaetsen/ coopende en̄ vercopende tgene haer profytelijc dunct.

Van haer trafficken oft handelinghe.

Haer geweire ende wapenen zijn lange Spiessē ende ghevlamde Poinguaerden/ als in Iava, maer meest spattē oft buysen/ daer sy cleyne dunne pijltgiens uytblasen van riet/ aen't eynde met fenijn bewonden/ die seer te vreesen zijn/ want alsoo dat sy niet boven twee vingeren int lijf vliegen/ so breken de puntē (die daer toe half af gesneden zijn) int lichaem/ also datter in blijft steken/ ende van binnen verbuylt/ waer deur t'lichaem door tfenijn geinfecteert wordt/ ende door de pijne soo ontsteken/ dat zyder dickmael niet lange nae leven. De Indianen houden de quetsuere voor doodelijck/ niet tegenstaende datter neghen vande onse daer van diversche wonden ghecregen hadden/ in't nemen van een Indiaensch schip/ die anders geene smerte van en hadden/ dan oftet alleenlijck riet gheweest waer/ waer van de Indianen haer seer verwonderden. Zy hebben oock schildē als de Javanen.

Wat haer geweer zy.

De Chinesen comen hier oock somwylē handelen/ ende brengen Sabelen/ die zy alhier oock gebruycken/ ende Porceleynen/ welck zy teghen de Cattoenen Lijnwaet vermanghelen. De cleyne Cas iens hebben alhier geenen cours/ dan alleē de groote/ waer van sy de ses duysent voor een Reael van achten gheven/ waer mede zy alle hare waren verhandelen.

Sy hebben diversche metalen in't Eylandt/ als Yser/ Coper ende Gout/ doch de Coninck en wilt de Gout-mynen niet gheopent hebben.

Hebben diversche metalen ende Gout.

De onse die by den Coninck waren/ sagen hem veel gouden ende vergulden drinck-vaten hebbē/ meer dan wyder opt by eenich Coninck oft Heere gesien hebben/ alhoewel datter by de Gouverneur van Bantam oock veel ghesien waren/ die van den Chinesen hen ghemaeckt waren/ en waren nochtans in menichte ende costelijckheydt by dese niet te ghelijcken: want dese Coninck seer groote staet ende hoogmoet hout/ dat syne principaelste Heerē hem

De vertooninghe hoe haer de Vrouwen/ nae de Wetten van Oost-Indien ende sommige Eylanden/ haer na de doot van haren Man / met het doode lichaem levendich verbranden/ daer toe haer begevende met veelderley snarenspel/ Musijck ende dansen / waer toe haer verghe-selschappen haer naeste vrienden/ die haer daer toe verwecken/ haer toeseggende sy gaet naer d'ander Werelt/ om aldaer haren man in aller vreucht te vergeselschappen/ daer sy oock hare principale juweelen mede neemt/ om die in d'ander Werelt te ghebruycken.

hem naus derven aenspreken / dan met ghevouwen handen.

Benevens den Coninck is eenen Gouverneur/ die sy den Quillor noemen. Dese regeerde over het Eylandt/ gelijck den grooten Canceliер in Polen/ ende wat hy doet dat is gedaen. Ende onder dese staen veel andere Heeren / die elck sijn quartier Gouverneert uyt den naem van den Coninck/ welcke met groote eendrachticheyt geschiet / ende so daer een hem opwerpen wilt/ wort hy terstonts vande andere terstont overvallen / ende ten minsten gebannen/ gelijck over 10. oft 12. jaeren gheschiede aen een van des Conincks maechschap eñ bloedt-verwant / die hem opwierp tegen den Coninck/ende hadde een groote conspiratie teghens hem ghemaeckt/ dat sy hem in sijn huys overvallen ende ombrengen wilden/ waer toe sy veel volck vergadert hadden/ d'welck openbaer zijnde/ worden sy alle ghevanghen / ende ter doot verwesen/ doch de Coninck compassie crijgende over de grote menichte/ heeft de sententie verandert / eñ haer gebannen op een woest ende ongebout Eylandt/ welck ten zuydtoosten Bali leyt / ghenaemt Pulo Rossa, oft twilde Eylant/ alwaer sy nu noch woonen / ende staen onder den Coninck van Bali, dan vermogen opt Eylandt van Bali niet te comen.

Conspiratie teghen den Coninck.

Sy hebben nu t'Eylandt seer bebout ende ghepeupeleert/ overmits hare aenhangers ende slavẽ seer veel waren / ende t Vee isser oock seer aenghewassen/ ende vermeerdert. Zijn oock Heydenen/ als die van Bali.

Ende hier wort oock dese quade gewoonte onderhouden / dat als de mans overleden zijn / men veel vrouwen met het doode lichaem verbrandt/ daer by gietende veel Olye ende Sandelhout/ segghen dat die met hem verbrandt worden/ eerlijcke vrouwen zijn/ ende haer mans lief hebben. Dat sy oock haer mans in d'ander werelt sullen verselschappen/ ende met haer aldaer huys houden/ gelijck in Indien oock geschiet. Dese costume is eerst door een Coninck ingestelt/ overmits de vrouwen om een cleyne oorsake haer mans vergaven met duysenderley manieren / als sy de mans moede waren / ende eenen anderen beminden. Welcke Coningh / siende dat hy door de vrouwen also zijn principaelste volck verloren heeft / sette dese Wet in/ waer door sulcke sterfte seer opgehouden is/ eñ so ons ghesept worde/ was daer een groote Heere ghestorven / diens lichaem verbrandt soude worden/ eñ wel 50. levende vrouwen daer mede/ welck voorwaer een schrickelijck spectakel wesen moet. Jae datter niet een van ons belust was om tselve te gaen sien.

Hoe de Vrouwen haer levendich laten verbranden.

Capittel. 43.

VVat meer aent eylandt Bali gheschiedt is, ende onse vvedercomste na huys toe.

DUs in de Baye ligghende/ als geseyt is/ hebben wy ons ghehaest te versien van t'ghene ons noodelijck van doene was/ om op de wederom reyse te ghebruycken/ ende daghelijcks aen

lant gevaren/om de andere Schepen het water te helpen halen.

Den 16. Februarij heeft den Coninc den Quillor ofte Gouverneur met ons volck geſonden/ ons aendienende alle vrientſchap/ende verſocht eenich Paeper ende Roers van ons te hebben/t'welc hem ghesonden worde/ waer tegen hy ons eenich Vee ende Verckens vereerde.

Den 20. dito/alſoo wy aen lande waren/ zijnder twee van onſe volck te lande in ghegaen / die aen d'andere ſeyden/datmen haer niet wachten ſoude ſo ſy te langhe toefden/ dewelcke wy tſindert niet meer vernomen hebbē/ alhoewel wy der diverſche mael na vereyſcht hebben.

Den 21.mart lichtē wy ons ancker s om t'huys te comen.

Den 21. dito hebben wy onſe anckers ghelicht om na huys te comen / dan overmits de ſtilte ende contrarie windt/ hebbent weder gheſet in twaelf vademen / ende des anderen daechs weder onder zeyl ghemaeckt / ende onſen Cours t'zeewaert in ghestelt/om by zuyden Iava te gheraken/zijnde de twee groote ſchepen met de Pinas: want wy het derde ondert Eylandt Le Bock verbrant hadden/ als voorſz. is. In welcke ſchepen wy ſterck waren onder ſieck ende gheſonde 90. perſoonen/ van 249. daer wy de Linie mede paſſeerdē/ſo datter geſtorven waren 159. ende zijn alſo geloopen w/z/w. eñ w. ten z. aen/ met lontere coelte ende doorgaende windt upten z/o. hebbende oock de ſtroomen tot onſen voordele.

Een leck int schip.

Wy cregen den 5. April een leck int ſchip/ ſo dat wy vier hondert ſteken int glas pompen moeſten/ ende qualijck lens crijghen conden: maer hebben't ſelve ghevonden voor de maſt aen ſtuerboort/ inde t'ſamenvoeginge van de Berckhouteren/ vermoeden door't ſware ſchieten ghecomen te zijn / overmits wy daer twee halve Cortouwen hadden ligghen/ die dickmael gheſchoten hadden gheweeſt. Na eenighe daghen hebben wy aen bagboort in de ſelve t'ſamenvoeginge een ander leck vernomē/ dan alles weder dicht ghemaeckt/ ende vervorderende onſen wegh hebben wy den 24. April t'lant van Terra do Naial int geſichte ghecreghen/ welck een hooch effen landt was/ſtreckende hem w/z/w. ende o/n/o. derthien mijlen in de lengte.

Den 24. April creghen wy t'lande van do Naial int ghesichte.

De Caphres ofte Wilde roocten ſeer als ſy ons ghewaer wierden / t'bleeck wel dat ons den ſtercken z/o. windt niet alleen voordelijc was geweeſt/ maer oock de ſtroomen uyt den ſelven vallende: want wy alle noch over de twee hondert mijlen van lant giſten/ naer ons beſteck: niet tegenſtaende de variatie des Compas ons niet verre van het landt en wees/ overmidts het ſelve luttel ofte niet noortweſteerde. Onſe elevatie was des middachs 33. graden 10. minuten/ hebbende den wint upten lande/ daer na quam de windt uyt den weſten/ met eenen ſtorm ende ſeer hol water ende corte zee. Wy liepen z/o. ende z/z/o. aen/ daerna hebben wyt ghewendt na de wal toe/ overmits de ſtroomen ons te ſeer om de zuyt ſetten/ d'welck onder de wal ſo niet en gheſchiede.

Den 26. inder nacht hebben wyt / eñ de Pinas weder van de wal gelept / doch t'ſchip Hollandia is

langs de wal blijven loopen/ende hebben malcander des anderen daechs ghemist / d'welck groote stormen leedt/dat hem alle drie sijne zeylé ontwayden/ ende wy en ginghen niet vry / soo dat wy een quartier sonder seyl dreven / ende in grooten noot waren/overmidts het holle water/ende de openinghe van onse schip/t'welck door veel schieten seer ghecrenckt was ende veel waters in nam.

Wy wendent weder nae de wal / ende met dit vlieghende vaer weder ende verleghen storm upt den westen / hebben wy sonder seylen ghedreven/ ende hadden des middaechs erhooginghe 36.gra. ende waren ontrent 23 mijlen ghedreven door de gheweldighe stroomen die daer nae t'zuytwesten loopen.

Wy wierpen t'loot/dan hebben gheenen gront ghehadt/alhoewel wy vermoeden op de gront vã de C.Daguillos te zijn / ende quamen den 28. dito door dit verleghen onweder ende stroomen op 36. ende een half graden/drijvende sonder seylen/ den windt w/z/w. onsen cours ghedaen n/w. ten naesten by.

Den 30.hebben wy veel voghelen vernomen/ met witte becken / t'welck een teycken was niet verre van landt te wesen/ als oock de vogelen Faisions,gheplackt wit ende swart.

Den 6.mey hebben wy des morghens de Cabo Daguillos achter uyt o/n/o. van ons sien ligghen/ met eenen leeghen punct in de zee streckende.

Den 7.dito gisten wy de Cabo de buena Esperança te passeren / ende deden onsen cours n/w. aen/ hebben den 8.ende 9. noch de Trombas oft groote riedt-struycken sien drijven / ende liepen aldus tot den 23.dito n/w. ende n/w/ten w.aen / dat wy als doen de hoochte vant Eylandt S.Helena creghen/ d'welck dies wy onsen cours w/ten z. aen deden / d'welckmen den 25.smorghens n/w. van ons int ghesichte creghen/dat hem seer hooch op dede/als wy der noch wel vierthien mijlen van daen waren. Op den avondt namen wy onse marsseyls in/ cũ hielden by om t'selve niet te passeren / ende pareerde desen nacht.

Den 26 cregen wy t eylant S Helena int ghesicht.

Des anderen daechs smorghens liepen wy w. ende w/n/w. na t'Eylandt toe/ende lach noch vier mijlen van ons / ende alsoo het verordineert was/ liep de Pinas voor uyt / die dicht om de noorder hoeck liep om op de reede te comen alwaer hy vier groote Portugalische Craken gheanckert sach ligghen/ die daer eerst ghecomen waren om haer te ververschen/ghelijck sy gewoonlijck zijn / overmits dit Eylant (alhoewel daer niemãt en woont door t'ghebodt van de Coninghen van Portugael ende Spagnien) seer abondant is van Orangie-appelen/Lymoenen/Citroenen/ Bocken/ Geyten/ Verckens / veel Ghevoghelte / als Barbarische Hoenderen/ Patrijsen / Quackelen ende meer andere.

De vruchtbaerheydt des eylants

Oock is de Custe seer overbloedich in visch/als oock veel ende verscheyden ghesonde cruyderen/ is groot in den omvangh seven mijlen / is in hem selven aschachtich/ende seer drooch/ende oock alle de boomen / die daer veel zijn dict van sich selven heeft/

heeft / ende het hout daer van is niet nut dan tot brandthout/ heeft op eenighe plaetſen wat Solfer ende Swavel.

Alſt de Portugieſen eerſt ontdecte/ ſo en waſſer gheen gedierte noch kruyten/ dan alleenlijck abondant van ſoet water/ dat vande bergen in een valleye comt ſtorten/ ende van daer na de zee loopt/ alwaer de Portugieſen haer verwateren ende verwaer de Portugieſen haer verwateren ende verſchen/ welcke valleye om haer groenicheyt ſoo vol is van ghedierte ende voghelen/ datmenſe met ſteenen doot ſmijtē can / ende alwaert datter noch eens ſo veel ſchepen quamen/ ſoo ſouder altoos genoech weſen ende die Jaghen wil die mach/ ſo ooc van de vruchten ende cruyderē / dattet te verwonderen is/ nadamael daer niemandt en woont/ dan alleenlijck wat gehavet wort den tijt dat de Portugieſen aldaer zijn/ heeft oock aen de ſtrandt veel Zouts/ welc oock ſeer dienſtich is om de Bocken/ Verckens ende Viſſchen te zouten/ ende deſelve te conſerveren tot onderhoudt van de voyagie / ſoo dattet ſeer propijs is (door de voorſienicheydt Gods ghelept ende ghefondeert) tot een uytſpanninghe der vermoeyder Ooſt-Indiſch vaerders/ heeft den naem van S. Helena ghecreghen/ om dattet op dien dach ghevonden worde / die comt den 21. May / welck den rechten tijdt is dat de Portugaelſche ſchepen daer gemeynlijck comen / gelijck wy bevonden/ als boven gheſeyt is.

Comende om den n/w. hoeck/ vonden wy vier groote Craecken boven gheanckert liggen/ diens volck meeſt alle aen landt waren/ om haer van alles te verſien. De Pinas by haer comende/ heeft eē ſchoot gheſchoten / ende ons veradverteert datter ontraet was / d'welck ons ſeer was verdrietende/ ende hebben den Scheeps-raedt vergadert / ende beſloten/ ſo daer maer een Crake geanckert waer/ dat wy te loefwaert van de ſelve ſetten ſouden/ dā naerder comende / ende ſiende datter vier ſulcke groote ſchepen gheanckert laghen/ hebben wy de hals toegheſet/ ende onſen cours nae huys gheſet/ ſo haeſt ſy ons vernamen / hebben ſy in diligentie haer volck vant lant ghehaelt/ want hare ſchepen niet beſet en waren.

Na dat wy twee glaſen vant Eylant afghelooppen waren/ hebben wy een zeyl vernomen/ twelck oock ten naeſten by na ons toe quam/ ende wy na hem/ dicht by comende / ſagen wy dattet het ſchip Hollandia was / dies wy meer verblijt zijn geweeſt van ſijner comſte/ als van d'obſtacle dat wy onder t'eylandt ghevonden hadden/ waer deur wy onſe herberghe verlooren hadden.

Naer de eerſcheuten tot willecome d'een den anderen ghedaen / hebben wy te ſamen beſloten ons cours recht na huys toe te ſetten/ alſo wy int ruym noch 13. pijpen ende 17. vaten waters bevonden.

Sy hadden den 16. twee Franſche ſcheepkens ghesien op de hoochte van 22. graden 50. minutē doch hadden deſelve niet connen ter ſpraeck comē/ obermits ſy bevreeſt waren/ maer liepen na de cuſte van Angola noortooſt aē/ ende den 24. dito hadden ſy een Portugieſche Crake voor uyt ghesien/ welcke ſy van verre voor ons ſchip aengeſien hadden/

Op de hoochde van 22 gr. 50 minuten ſaghen wy twee Franſche ſchepen.

den/ ende alsoo hy aldaer geene schepen was ver-
moedende dan van sijn compaengie/ hadde haer
ingewacht/ende met een breedtvaen toe gewaept/
daer nae bekennende dattet een Nederlants schip
was/ ende boven in sijn vaerwater varende/ heeft
hy een bloedt-vane van sijn groote stenghe laten
wapen/ ende terstondts twee scheuten nae de onse
geschoten/dies sy weder vijf scheuten na hem toe-
schoten/ende ginghen yder sijnen cours nae't Ey-
landt Sint Helena, daer de andere drie gheanckert
laghen/ de welcke soo haest sy tschip Hollandia sa-
ghen/een scheut geschoten hebben om haer volck
van landt te crijghen/ d'welck als wy quamen seer
dick aen boort ghehaelt worde. Wy als geseyt is/
setten onsen cours noordtwest aen naer huys toe/
met een doorgaende o.z.o. wint/ ende hadden des
Den eersten Junius saghen wy veel vogelē. avonts int eerste quartier 15.gr. 20. minuten/ eñ
saghen den eersten Junius veel Vogelen/ derhal-
ven vermoeden wy niet wijt van't Eylandt As-
cenceon te wesen. Ende volghende onsen cours
tot den 6. dito dat wy n.w. ten n. aen ginghen/eñ
passeerden den 7. dito de Linie Equinoctiael by
noorden/ aldaer wy in twee geheele jaren dat wy
op de reyse waren/ niet geweest hadden/ende de-
den onsen cours voorts n.n.w. ende n.w. ten n.
aen/ met den voorgaende wint/ te weten z.o. ende
o.z.o. die t'geheele jaer daer ghestadelijck waeyt.
Op den 17. dito isser veel stofs in't schip Hollan-
dia gewaeyt derhalven vermoeden niet wijt van
t'Eylant S. Antonio te wesen/ welck het westelijc-
ste is vande Eylandē van Cabo Verde, oft t'Groe-
ne hooft. Dese Eylanden zijn 10. int ghetale/ be-
woont van de Portugesen/ met namen S. Iago, S. Beschrijvinge van dese Eylanden.
Antonio, S. Vincent, S. Lucia, San Nicola, Ysla Do-
sal, Ysla de buenna Vista, de Mayo, del Fuego, y Bra-
va. Als de Portugesen die eerst op deden/ waren
sy onbewoont ende woest/ doch nu seer abondant
in Rijs/ Mylie/ Abruyn oft Turcksche Taruwe/
tot onderhout van de Inwoonderen. Veel Orak-
gien/ Lemoenen/ Citroenen/ Bannanas/ Anna-
nas/ Ygnanes/ Batatas/ Meloenen/ Pompoenē/
Concommers ende veelderley andere vruchten/
oock Wijngaert ende Druyven tweemael s'jaers/
Spaensche Vygen en Sycomorus of wilde Vy-
geboomen. Is oock overvloedigh in Vee/ groot
ende cleyn/ ende insonderheydt van Bocken op't
Eylandt Mayo, Bonavista, eñ Dosal, datmer heele
schepen mede ladet/ ende naer Brasilien voert/
welcke men alhier met groot gerief souten can/ o-
vermits dese Eylanden rijck in Sout zijn/ d'welc
sich op strant ende leege landt opwerpt/ eñ door
de groote hitte daer na gedrooght wordt. Sy zijn
oock overvloedigh in allerley gevogelte/ als Bar-
barische Hoenderen Patrijsen Quackelen. Leeu-
wercken/ en een soorte van Vogelen/ die de Por-
tugesen Flamencos noemen/ hebbende witte vede-
ren opt lijf/ de vleughelen bloet root/ vande groote
van een Swane oft Oyevaer / Huyshoenderen/
Pauwen/ Conynen/ Reygers eñ Tortelduyvē in
menichte. Hare Zee is overvloedigh in visch/der-
halven daer oock veel Caraveelen zijn/ die aldaer
ligghen en visschen/ welcke sy vervoeren gesouten
ende

Beschrij-
vinge van
dese Eylan-
den,